

У2
0165

ВАСИЛЬ
МИСИК





BAACONIAE MINIOMIK

ВАСИЛЬ МИСИК



ТВОРИ В ДВОХ ТОМАХ

Том другий

Київ
Видавництво художньої літератури
«Дніпро»
1983

У2
М65

Во втором томе представлены переводы произведений выдающихся мастеров Запада и Востока — Роберта Бернса и Джона Китса, Лонгфелло, Байрона, Уитмена и Шелли, Рудаки, Гафиза, Фирдоуси и Омара Хайяма. Плодотворная и высоко художественная работа известного украинского поэта-переводчика в 1977 году была отмечена присуждением ему премии имени Максима Рыльского.

М 4702590200—131
М205(04)—83 131.83.

© Видавництво
«Дніпро», 1983 р.

Захід і Схід



ПЕРЕКЛАДИ

Джо Уоллес
(1890—1975)

РУКУ, А НЕ ЗБРОЮ

Народам багатьом ми зброю даємо —
І Каїнове носимо клеймо.

А руку їм подай — вони пришлють привіт,
Братами назовуть, і прийде мир у світ.

ДО МОЇХ ВАРТОВИХ

У мене ланцюг не міцніший за ваш.
У вас тільки довший, це правда... Хіба ж
Від того вам легше? Ой хлопці, здається,
Що вам його довше й носить доведеться!

ІСУС, ПРИБИТИЙ ДО ХРЕСТА

Ісус, прибитий до хреста,
І негр серед гіллі —
Хто їх зумів би розпізнати
В нічній непевній млі?

А вийде сонце з-за причілка,
Ми бачимо, що хрест — не гілка.

НЕ ПЛАЧТЕ НАД ДОРРІС

Не плачте над Дорріс —
Вона не знає, що вона в труні.

Народжена в підвалі,
Без неба у вікні,
Вона пройшла в трущобах
Коротку путь свою.

Їй у сільській могилі
Так гарно, як в раю.

ПАНІКА

В газетах — вигадки, химери,
Стрибають акції, папери,
А з хмарочосів — мільйонери.

Що ж за халéпа приключилась?
Війна скінчилась!

НАВІКИ

У слові «навіки» є три тільки склади —
І вони прозвучали майже святково.
Як тільки почув я: «Навіки, мій любий»,
Я все зрозумів чудово —
І враз минуле наше й майбутнє
Злилися в одне-однісіньке слово.
Я на неї поглянуть хотів, та в очах
У мене померкло раптово.
Я не знав, що таке маленьке дівча
Знає таке величезне слово.

ЗАГИБЛІ ЮНАКИ ГОВОРЯТЬ

Свободи виноград ми кров'ю молодою
Зросили. Пий до дна, смачніш нема напою!

Смакуючи його в веселій учти час,
Згадай про нас.

Нам не судилось випити його,
Згадай про нас.

Ми не діждали дня цього,
Згадай про нас.

БАВІЛОН

Побачив Бернса Едінбург —
І впав йому до ніг,
І частував його вином
Із келихів усіх.

Столиця золота й пихи,
Де скрізь — один обман,
Де найприємніші духи
У не найкращих панн.

Був грішний Бернс — і до жалю
Усім нам привід дав,
Хоч і не стільки грішний був,
Як сам розповідав.

Та став великим, ідучи
За плугом ратай,
Єдиний наш поет, що всі
Звуть просто на ім'я.

Бо він покинув Едінбург
І слави фіміам
І присвятив свій дивний дар
Зневаженим братам.

Ми всі йдемо у Вавілон,
Великі і малі.
Вертаймо ж загодя, як Бернс.
До рідної землі!

Уолт Уїтмен
(1819—1892)

О КАПІТАНЕ!

О капітане! Батьку! Страшна скінчилась путь!
Всі бурі витримав наш корабель, сміливців лаври ждуть.
Вже близько причал, і радо кричать нам люди,
і дзвони дзвонять,
І дивляться всі на могутній киль, на бриг
одважний і грізний.

Але... О серце! Серце! Серце!
О кров червона! Кров!
Де батько впав на палубі,
Упав і захолов!

О капітане! Батьку! Встань і кругом подивись!
Для тебе дзвони й горни звучать, для тебе стяги звились,
Для тебе квіти, й вінки в стрічках, і натовп на узбережжі,
Тебе, колишучись, кличе він, тебе побачить жадає!

О, зляж мені на руку!
Який це сон зборов
Тебе, о батьку мій, що враз
Ти впав і захолов?

Мій капітан безмовний, уста німі, похололі,
Не чує він моєї руки, лежить без пульсу, без волі.
В порту безпечно стоїть корабель після тяжкої дороги.
Скінчив наш бриг шалений біг, добився перемоги!

Дзвоніть, радійте, береги!
А я в жалобі знов
Піду туди, де батько мій
Упав і захолов.

ЕФІОПІЯ ВІТАЄ ПРАПОР

Хто ти, стара, скажи нам? Ти тїнь чи ти людина?
Тюрбан на білій вовні, кістляві босі ноги.
Чом прапор наш вітаєш, уставши край дороги?

(Під соснами рідкими у Кароліні йшли ми,
І от ти вийшла, чорна, з похиленої хати,
Де вів до моря військо наш генерал завзятий).

*«Літ сотня, пане, буде, коли недобрі люди,
Мене в батьків забрали на муки та на горе;
Як лютий рабовласник повіз мене за море...»*

Лиш це вона сказала -- і цілий день стояла,
Хитаючи тюрбаном, поводи́ла очима
І прапори вітала, що пропливали мимо.

Що знаєш ти, о жінко, стара, страшна чужинко?
Чом ти своїм тюрбаном здивовано хїтаєш?
На те, що бачиш нині, чи те, що пам'ятаєш?

ГЕТЬ РОЗМОВИ ПРО ВІЙНУ!

Геть розмови про війну! Геть і війну саму!
Зникни назавжди з-перед очей моїх вражених
видовище почорнілих знівечених трупів!
Це розгнуздане пекло й потоки крові — вони для
диких тигрів та вовків із висунутими
язиками, а не для людей із розумом!
Свій похід натомість починай, Індустріє!
Виводь свої безстрашні армії, Техніко!
Свої вимпели, Праце, випускай на вітер!
Сурмі в свої горни голосно й дзвінко!

БІГУН

По рівній дорозі вправний біжить бігун.
Худий і жилий він, з мускулястими ногами,
В тонкому одязі, перехилився вперед, біжачи,
Злегка стиснувши кулаки і трохи піднявши руки.

Е. Карпентер

(XIX в.)

ДО АНГЛІЇ

О буруни, що біжите
На камінь гострозубий!
О рифи, що стережете
Цей край, колись нам любий!
Ви марно маните з імли,
Бо нас мерцями нарекли!
В руках розбійників наш край,
А ми тепер — вигнанці!

Поглянь: палаци піднесли,
Велично замки встали.
Це наші прадіди колись
Ті замки будували!
Для нас туди закрита путь —
В тих замках злодії живуть!
В руках розбійників наш край,
А ми тепер — вигнанці!

Орач до плуга — як приріс,
Піт заливає очі,
Йде дроворуб уранці в ліс,
Жнець гибіє до ночі.
Працюєм тяжко ми весь час,
Та інші працю крадуть в нас!
В руках розбійників наш край,
А ми тепер — вигнанці!

Віл має місце, де лягти,
Прийшовши з водопою,
Спадає птах із висоти
Спочити між травою.
Чужа нам ґрунту кожна чверть,
І право в нас єдине — смерть!
Тож поклянімося свій край
Здобути — або вмерти!

Джордж Гордон Байрон
(1788—1824)

ШІЛЬЙОН

Незгасний світоч вільного ума,
Свободо! Ясно ти в темниці сяеш,
Бо там у серці ти притулок маеш,
В якому владна тільки ти сама!

Коли синів твоїх німа тюрма
Поглине в морок свій, у вічні тіні,
Іх жертва сили додає країні —
І голос твій дзвенить, немов сурма!

Шільйон! Ти найсвятіша із руїн,
Бо знає кам'яна твоя підлога
Крок Бонівара, що лунав, як дзвін,
Аж поки в камінь врізалась дорога.

Священний слід! Храніть його, бо він
Тиранам кари вимагає в бога!

Джон Мільтон
(1608—1674)

ДО КРОМВЕЛЯ

Кромвель, наш богатир, що крізь облогу
Не тільки воен, а й низьких обмов
З нечуваною твердістю пройшов,
І нам до миру проорав дорогу,

И, Фортуну горду підкоривши, богу
Служить примусив, і трудився знов,
І Дарвенем пливла шотландська кров,
І Данбар, Вустер лунко перемогу

Блискучу славлять. Та великі ждуть
Нас труднощі. Не менших лаврів гідні
Звитяги миру. Вороги новітні
Нам інші пута для душі кують.

Не дай, щоб вільний дух пожерла злоба
Тих найманих вовків, чий бог — утроба!

ШЕКСПІР

Чи потребує мій Шекспір, щоб люди
Йому величні зводили споруди —
І прах його священний зберігавсь
Підobelіском, що до зір піднявсь?
Де сяє слави вічної проміння,
Навіщо свідок цей німий, каміння?
В палкім захопленні сердець людських

Ти кращий пам'ятник собі воздвиг.
Бо мова в тебе — на великий сором
Мистецтву млявому — таким узором
Легким снується, що в серця синів
Ввійшов назавжди твій дельфічний спів
Ти нам уяву на льоту спиняєш
І нас у мармур раптом обертаєш —
І, в саркофазі мармуровім, там
Лежиш собі — на заздрість королям.

Шеллі
(1792—1822)

ОЗИМАНДІЯ

Я стрів мандрівника — й такі слова
Він мовив: «Статуя серед пустині
Стоїть розбита, поряд — голова
Пощерблена, і з уст її донині
Не стерся усміх владної гордині.

Як видно, добре скульптору були
Ті риси знані, що пережили
І руку майстра, й серце, що до зброї
Та гвалту прагло. Нижче — кілька слів:
«Я Озімандія, я цар царів,
А це — діла мої. Тремтіть, герої!»

Навколо — пустка, та руїни тінь,
Німі уламки статуї старої,
Та безконечна, мертва далечінь.

ЗВЕРНЕННЯ ДО АНГЛІЙЦІВ

Нащо, люди, лан орать
Для панів, що вас гнітять?
Нащо, люди, пишні шати
Для тиранів гордих ткати?

Нащо їжу і пиття
Даєте ви все життя

Трутням жадним, що повсюди
П'ють не піт, а кров з вас, люди?

Нащо, бджоли, куєте
Стільки зброї й пут на те,
Щоб нікчемні паразити
Ваш нектар могли спожити?

Де вам голову схилить?
Чим вам серце звеселить?
Чи за муки й страх багата
Вам обіцяна заплата?

Посіви ваші інші жнуть,
Багатства інші дістають,
Тчете ви іншим пишні строї
І ходять інші в вашій зброї.

Оріть, та інші хай не жнуть!
Робіть, та інші хай не ждуть!
Тчіть, але інших не вдягайте
І зброю при собі тримайте!

Ідіть в льохи, до нір і ям!
Палац, що ви звели,— не вам!
Навіщо й торгати ці пута:
Ця сталь самими вами кута!

Що ж, рийте заступом своїм
У землі для себе дім!
Тчіть саван і в такій оздобі
Ляжте в Англії, як в гробі!

ДО МІСЯЦЯ

Чи стомився ти, що зблід,
На небо сходячи — і звідти самото
Зорячи в наш темний світ
Поміж зірок чужих, як журне око,
Що міниться, не можучи знайти
Достойної для вірності мети?

СВІТОВІ МАНДРІВНИКИ

О зіронько, чий довгий слід
Осяяв на хвилинку світ,
Скажи мені, куди твій літ,
В яку нічну домівку?

О місяцю з лицем блідим,
Бездомний неба пілігрим,
Скажи, за бескидом яким
Кінчаеш ти мандрівку?

О вітре, світ тобі без меж,
Усім чужий, немилый, де ж
Ти крила втомлені складеш,
Чи в лузі, чи на морі?..

РЯДКИ

Як розтопиться лапа,
Мертве скло падає в прах;
Як розійдеться хмара,
Гасить радуга в небесах;

Як струна перерветься,
Уривається пісня жива;
Як розмова минеться,
Забуваються любі слова.

Як пустелею віє
Без музики й світла житло,
Так і серце німіє,
Коли з нього кохання пішло.
Тільки часом журбою
Забринить, як луна між руїн,
Як зітхання прибою —
По загиблих траурний дзвін.

Два серця з'єднала
Собі для гніздов'я любов.
Чому ж занедбала
Ти спершу надійніший схов?
Це ж ти проклинаєш
Непевну мандрівку земну!
Чому ж ти шукаєш
У непевнім колицку й труну?

Тебе ж там, любове,
Схоплять бурі в буяння своє;
Там, як сонце зимове,
Світлий розум тебе осміє.
Перетрухне гніздо — й додолу
Впаде твій орлиний храм,
На глум тебе, голу,
Залишивши дощам і вітрам.

* *
*

Прекрасної музики прагне душа,
Без неї лілеєю спраглою в'яне.
Пролийсь, як вино з чарівного ковша,
Як зливи стозвучної срібло жадане,
Що раптом на зсохлу долину лине
І збудить від спраги і млості мене!

О ні, не спиняйся, хай швидше моя
Минається млюсть, бо терпіти несила;
Нехай відпускає проклята змія,
Що в серце турбота щоденна вселила!
Ця злива рясна, як всевладна весна,
І серце, і мозок проймає до дна.

Як подих фіалки, що в'яне в траві
Де-небудь край озера срібного в пущі,
Де полудень палить пелюстки живі,
Куди не заходять тумани живущі,
І гине фіалка, віддавши свій пах
Вітрам, що гуляють, легенькі, в лугах;

Як той, хто з чудесного келиха п'є
Шумний, булькотливий, розіскрений трунок,
Кому чарівниця могутня дає,
Як заклик до втіх, дорогий поцілунок...

Генрі Уодсворт Лонгфелло
(1807—1882)

СТРІЛА І ПІСНЯ

Я з лука стрілочку пустив.
Слідив її — й не прислідив.
Та й де ті очі, щоб могли
Простежити політ стріли?

У світ я пісеньку послав.
Шукав її — не відшукав.
Та й де ті очі, що збагнуть
І прослідкують пісні путь?

Не скоро стрілочка знайшлась:
В гаю в сосну вона вп'ялась.
І вийшла пісенька на яв:
Її у серце друг прийняв.

**РАБ НА СУМНІМ
БОЛОТІ**

З неволі втікши, негр у багні
На Сумнім Болоті заклика.
Він ясно бачив ватри нічні
І чув подекуди кінські ступні
І далекий гавкіт собак.

Де оситняг, очерет, і туман,
І світляків рої,
Де мох сосні підперізує стан,

Де кедри й джугти отруйних ліан
Із плямами, як у змії;

Там, де й пройти ніхто б не посмів,
Куди не сягнув би й зір,
Де страшно дерен під ним двигтів,
Він ліз поміж трав густих та кущів,
Як дикий, загнаний звір.

Старий, слабкий, худий, як стебло,
Із шрамами на виду;
Знак рабства в'ївся йому в чоло,
І руб'я на плечах його було
Як пам'ять про глум і нужду.

Раділо все живе на землі,
І сонце сяяло з хмар,
І скрізь мелькали білки в гіллі,
І славили навіть пташки малі
Свободи безцінний дар.

І тільки він у путах раба,
І тільки в нього цей страх,
Бо впала, як Каїнова клятьба,
Як ціп, на нього доля сліпа —
І втоптала його у прах!

ЦАР ТРІСАНКУ

Вісмавітра, характерник,
Зажбурнув царя Трісанку
Просто в небо, аж до Індри,
В царство вічного світанку.

Та боги, сплахнувши гнівом,
З неба вниз його спустили,
І повис він, бо підперли
З двох боків дві рівні сили.

Так тебе, о людське серце,
Невідступністю своєю
Держать сумніви й надії
Поміж небом і землею.

ДЕНЬ ВІДІЙШОВ

Вже день відійшов — і з неба
Вечірня падає мла,
Немовби пір'я, що вітер
Висмикує з крил орла.

Я бачу крізь дощ і мряку
Сільські непевні вогні,
І смуток мене обіймає,
І тисне серце мені.

І смуток, і поривання
Без присмаку гіркоти,
Що так подібні до туги,
Як тихий дощ до сльоти.

Я хочу слухати вірші —
Простенькі, щирі рядки,
Що спокій серцю дарують
І гасять денні думки.

Але не тих, не славетних,
Що звикли в труби гриміть,

Чий крок лунає донині
У коридорах століть.

Бо пісня їх — клич настійний
До вічного відкоша
Одвічним бідам, а в мене
Спочинку прагне душа.

Читай простішого барда —
І спів його в вечір цей
Хай лється, як дощ із хмарки
Або як сльози з очей.

Поета, що в дні найтяжчі,
У довгі ночі без сну
Все чув у серці своєму
Мелодію чарівну.

Та пісня спокій поверне
Душі турботній моїй,
Як тихе благословення
По молитві жаркій.

Читай же на власний вибір
Рядків злотоцінну в'язь
І голосом милозвучним
Їх давні рими прикрась.

І музика ніч наповнить,
А денні смутки мої
Згорнуть щатра, немов араби,
І підуть в інші краї.

ПСАЛОМ ЖИТТЮ

Не жалій, співаче віщий,
Що життя мине, як сон.
Сон душі — це смерть; є вищий
У житті твоїм закон.

Глянь у суть — і сам розсудиш,
Що не смерть йому вінець.
«Прах еси --- і прахом будеш» —
Не про душу рік творець.

Не для радості й печалі
Ми живем! Працюй весь час
Так, щоб кожен ранок далі
На дорозі бачив нас.

Скільки справ! А час минає
І до цвинтаря веде,
І, як смертний марш, лунає
В грудях серце молоде.

В життьовій щоденній січі
На арені світовій
Будь не трусом на узбіччі,
А бійцем, що рветься в бій.

Вчора й Завтра — дві безодні,
Що ні дна їм, ні кінця.
Дій — і дій лише сьогодні!
Вір у себе і в творця!

Мудрий приклад в серце взявши,
Так свій шлях земний пройди,
Щоб на дюнах днів назавжди
Збереглись твої сліди.

Ті, що їх у злу годину
Заблукалий знайде брат —
І розігне знову спину,
І забуде біль утрат.

Встань — і нумо до роботи!
Будь готовий все знести,
Все стерпіти, все збороти
І пробитись до мети!

ГАРУН АЛЬ-РАШІД

Гарун аль-Ра́шід, муж надій,
Взяв книгу й прочитав у ній:

«Де слава лицарів, князів,
Що нею цілий світ дзвенів?

Пропала, й слід її погас,
Як пропаде й твоя в свій час.

О ти, що взяв з собою в путь
Все, що на світі щастям звуть!

Наповнюй кубок завжди вщерть,
Бо коло тебе завжди смерть!»

В Гарун аль-Рашіда з очей
Спливла сльоза на віршик цей.

**ВАЛЬТЕР
ФОН ДЕР ФОГЕЛЬВЕЙД ***

Фогельвейд, співець кохання,
Як життя своє скінчив,
Під собором монастирським
В славнім Вюрцбургу спочив.

І, скарби ченцям віддавши,
Залишив їм заповіт:
На гробу його щоденно
Споряджать птахам обід.

Він казав: «Наука в мене
Тільки їхня, не чия,
І за неї заплатити
Після смерті хочу я».

Так помер співець кохання,
І хористи молоді
На гробу його всептаство
Годували відтоді.

І щодня, зимою й літом,
І з околу, й здалеки
Поспішали на ті учти
Піднебесні співаки.

На дуби сідали темні,
На кущі, на деревця,
На бруківку, на могили,
На скульптурний вид співця —

* Вальтер фон дер Фогельвейд — один з найушлавленіших мінезингерів XIII століття. Він переміг у поетичному змаганні, відомому в історії літератури як Вартбурзька війна. (Тут і далі прим. перекладача).

І в усіх кутках майдану
Відновляли голосну
Фогельвейдову, пісенну
Давню Вартбурзьку війну.

Утішалась на дозвіллі
Галаслива їх сім'я,
І лунало в кожній пісні
Фогельвейдове ім'я.

Та якось абат тілистий
Пробурчав: «Доволі втрат!
Краще хай із'їсть добавок
Від постів охлялий брат».

Відтоді голодне птаство
З лісу, з башт, із мурів-стін
Марно мчало до собору,
Опівденний вчувши дзвін.

І даремно криком різним
З веж готичних сяк і так
Мінезингери пернаті
Подавали півчим знак.

На гранітах монастирських
Час давно всі букви стер,
І, де спить поет, ми знаєм
Тільки з уст людських тепер.

Та не тихне над собором,
Все лунає без кінця
В шумі крил легенда давня
Й голосне ім'я співця.

МАЙСТЕР

Край вогню задумавсь майстер
Про таємний сором свій.
Зблідлий, змучений, на славу
Все ж не кидає надій.

Він над постаттю Мадонни
Сил не жалував своїх,
Але образу святого
Ухопить ніяк не міг.

Кедр привезено коштовний
З дальніх східних островів.
Скільки він ночей безсонних
Із різцем над ним провів!

І тепер, упавши в розпач,
Він чоло схилив у тьму,
І нарешті сон глибокий
Забуття приніс йому.

Враз він чує клич: «О майстре!
Ухопи цей дуб з огню!
З головешки, що палає,
Мрію вирізьби своєю!»

Встав, схопив з огню поліно,
В воду разом занурив —
І створив із нього образ,
Що митця задовольнив.

О художнику, поете!
Давній заповіді вір:
Те бери, що бачиш близько!
Хай із нього й буде твір!

МАЯК

Скелястий мис простягся в океан —
І на кінці його, де б'ють вали,
Маяк підносить велетенський стан,
Стріла вогню вночі, вдень — стовп імлі.

І звідси видно, як кипить прибій,
Як ударяє в нерухомий мур,
І як валують в лютості страшній
Тремтячі лица й білі губи бур.

А тільки смеркне, глянь, як віддалік
В багрянці неба раптом спалахне
Різкого сяйва радісний потік,
Розливши світло дивне, неземне.

Він не один: по всіх материках,
Де мріють скелі, вісники біди,
Стоять гіганти з лампами в руках
Над невгамовним плюскотом води.

Мов Христофор, великий богатир,
Аж в океан посеред скель забрів
І дивиться в його бурхливий шир,
Рятуючи спізнілих моряків.

І корабель, що в океан пливе
Чи повертається у рідний край,
Вітає радо полум'я живе,
Шлючи йому то «здраслуй», то «прощай».

Він виринає з темряви — й на мить
Всі паруси спалахують огнем,
І кожний погляд жадібно блищить,
І знову гасне разом з кораблем.

І згадує моряк дитячі дні,
І як уперше він прощався з ним,
І після довгих бід на чужині
Знов зустрів над обрієм морським.

Із року в рік той самий, без одмін,
Крізь непорушну темряву нічну
Незгасним світочем палає він,
Пильнуючи путі в далечину.

І бачить він, як у погожий день
Ласкають хвилі вимитий пісок
І потім бурі знов із тисяч жмень
Його жбурляють у раптовий змрок.

Він чує над собою сплески бур,
Бичі води йому стьобають стан,
І вперто тисне на несхитний мур
Тяжким плечем нещадний ураган.

Морські птахи летять йому до скронь
І, галасом виповнюючи тьму,
Засліплені, падають на той вогонь
І, збезумілі, гинуть у ньому.

Стоїть собі новітній Прометей,
Не чуючи ні бур, ані птахів,
Вогнем богів проймає тьму ночей,
Привітне слово шле до моряків:

«Спішіть! Плавучі створюйте мости!
Не припиняйте подорож свою!
Мені — вогонь незгасний берегти,
Вам — гуртувать людей в одну сім'ю!»

НЕЗРОБЛЕНЕ

Як не прагнем, не б'ємось,
Щоб усьому дати лад,
Недовикінчене щось
Залишається позад.

Під вікном, поза дверми,
Як настійне старчення,
То з докором, то з слізьми
Стереже тебе щодня.

Стереже, стоїть, як пень,
Право стверджує своє —
І все важчим кожний день
Від турбот старих стає,

Що, як гори снів і мрій,
Понад нами зіп'ялись.
Прийде час — і силі тій
Ми уляжемо колись.

І стоятимем, як ті
Карлюки північних саг,
Що віддавна на хребті
Держать неба синій дах.

ДО ЛЕТЮЧОЇ ХМАРИ

Хмурий, насуплений ти, о ватагу грізних Омагів!
Хмурий, як хмара летюча, що в неї ім'я ти позичив!
Бачу, як гордо ти йдеш, у ковдру червону запнувшись,
Містом тісним, багатолюдним, як птах невідомий, що тільки
Слід залишив по собі для нас на піску річковому.
Щоб, крім сліду такого, покине й народ твій невдовзі?

Як же ти ходиш по бруку, ти, звичний до зелені прерій?
Дихаєш пилом, забувши про свіжий вітрець верхогір'я?
Ах! Чи немарно ти міриш зневажливим поглядом лица,
Повні зневаги до тебе, і хочеш з-під каменю й цегли
Гони мисливські свої відновити, тим часом як голод
Тисне мільйони в Європі, що криком кричать із підвалів,
Прагнучи паю свого, жадаючи поділу світу?

Тож повертай до гаїв, на західні Вáбашу межі!
Там ти володар і цар! Щоосені листя кленове
Злотом палац твій устелить, щоліта в твої спочивальні
Сосни струнки навіватимуть пахощі хвої своєї.
Там ти великий і сильний, славетний приборкувач коней!
Там на величного олсня ти над Елк-Горном полюєш
Понад Швидкою Водою — чи там, де Омавго в міжгір'я
Рине, й зове тебе, й скаче, як той молодець Чорноногий!

Га! Що за гук повстає у глибинах пустелі гірської?
Може, це виклики Лисів, Ворон чи того Страховидла,
Що блискавиці на ікла свої переймало, а нині,
В лігво забравшись, готує Червоній Людині загибель?

Згубніші в сто раз для тебе й народу твого, аніж Лиси,
Згубніші, аніж Ворони, страшніші, ніж те Страховидло —
Глянь! — громові кораблі, що супроти плину Міссурі
Сунуться невідворотно! І ті у віддаленнях прерій
Відблиски вогнищ тривожні! А вдосвіта — курява сива,
Не від бізонів, о ні, не від кінських ристалищ Манданів!
То — *караван*, то від нього рябіють Каманчів пустелі!
То, як буря зі Сходу, подих Саксонців та Кельтів
Бідні вігвамів димки проганяє все далі на Захід!

ПЕРЕСТОРОГА

Не забувайте, як сліпий Самсон,
Що лева переміг, колись попав
Осліплений, острижений в полон
І там покірно жорна обертав,
І вартовий його з тюрми, з тенет
До філістимців п'яних на бенкет

Привів у храм, і як плечем наліг
Він на стовпи, що підпирали дах,
І згинув сам, і за собою всіх
Напасників своїх поверг у прах.
Сліпий, убогий раб, загинув сам,
А з ним і вся юрба, весь хор і храм.

Такий Самсон живе й посеред нас,
Острижений, сліпий... Та може й він
Усі підпори зрушити в свій час,
Звалить державу вільну в прах і тлін,
Обрушити святиню наших прав,
Щоб навіть слід її навік пропав.

КАРЛ ВЕЛИКИЙ

Із танцем Ольгером стояв на башті
Ломбардії властитель Дезидерій,
Дививсь на північ, у хвилясту даль,
За гони й гони жнив, аж до підніжжя
Альп сніговерхих, звідкіля пливло
Велике військо, всі шляхи до міста
Заполонивши. Й мовив Дезидерій
До Ольгера, що юні роки збув
Заложником у Франції і знав

В обличчя імператора: «Чи видно
Його між військом?» Той відмовив: «Ні».

Тим часом лави незліченні ближче
Находили, все множачись, аж поки
Здивований озвався Дезидерій:
«Напевне серед лицарів отих
Вже єсть і Карл?» І Ольгер відказав
Задумливо: «О ні, так швидко він
Не з'явиться!» Тоді в тяжкій турботі
Спитався князь: «А що ж із нами буде,
Коли надійде він ще з більшим військом?»
І Ольгер відповів йому: «Тоді
Великого побачиш ти в обличчя.
Що ж буде з нами, я того не знаю».

Тут гвардія з'явилась, паладини,
Невтомні в битвах. І, уздрівши їх,
Пойнятий страхом, скрикнув Дезидерій:
«То, певне, вже сам Карл!» Але так само
Відмовив данець: «Ні, це ще не він».

Тоді засяяли в блискучих ризах
Єпископи, абати, цілий причет
Імперської капели, з ними й графи.
І Дезидерієві світло дня
Вчинилося таким страшним, як смерть,
І схлипнув він, і простогнав: «Ходімо
Сховаємось де-небудь під землею,
Щоб нам не бачити цього лихого,
Страшного ворога!» І мовив Ольгер:
«Коли побачиш, як у полі хліб
Від жаху затремтить і в мури міста
Залізними ударять бурунами
По і Тічіно, знай, що то вже Карл».

І, поки він казав, північний захід
Загрозлива, аж темна, вкрила туча,
З якої блискала гаряча зброя
На стовпища міські. І був той блиск
Жахливіший за тьму щонайтемнішу —
І вийшов з неї Карл, залізний муж!

Шолом його — залізний, рукавиці,
Всі теляги його, ручні й ножні —
Із щирого заліза, як і щит.
У ліву руку взяв він спис разючий,
А в правій мав свій переможний меч,
І кінь під ним був сильний, як залізо,
І масті був залізної. І всі,
Хто йшов за ним, всі воїни були
Ще твердіші, аніж їхня зброя.
Під тим залізом і поля, й шляхи
Вгиналися, а вістря так блищали,
Що жах пройшов у всі щілини міста.

Єдиним поглядом те все обнявши,
До князя швидко обернувся Ольгер
І крикнув: «Глянь, перед тобою — той,
Кого так жадібно ти виглядав!»
І впав, як мертвий, князеві до ніг.

Джон Кітс
(1795—1821)

СОНЕТ ПРО МИР

Ти знов на острів нещасливий цей
Вернувсь, о миру? Знов крило надійне
Розп'яв, засяяв тисячам очей
І королівство звеселив потрійне?

Вітаю з радістю тебе — і всіх
Супутників великого походу!
Вволи ж найперше із жадань моїх
І згляньсь на дівчини гірської вроду:
Із щастям Англії — Європі подаруй свободу!

А ти, Європо, у свою господу
Тиранів не пускай і пильно стеж
За ворогом розкутого народу!

Всеволодників законами обмеж —
І після чорних літ у щасті заживеш!

РОКОВИНИ РЕСТАВРАЦІЇ КАРЛА II (Написано 29 травня під бовкання дзвонів)

Безумний бритте! Ти вславляєш хором
Свого тирана, свій найгірший сором?
Ти зовсім, бачиться, оглух
До патріотів, до їх мук, боріння?
Це Вейну, Сідні, Расселу * подзвіння
Мені сьогодні ранить слух.

* Вейн, Сідні, Рассел — діячі англійської буржуазної революції XVII століття.

ПРИСВЯТА

Лі Гантові

Краса і слава залишили світ.
Під нашим поглядом у ранню пору
Не в'ється фіміам вінками вгору,
Туди, де радісно сміється схід.

Ніжноголосі німфи серед віт
Своїми грищами не тішать зору
І не кладуть на гроб, що криє Флору,
Колосся з кошиків і майський цвіт.

Та є незгірші радощі й у нас,
І славити наш вік я не покину,
Що в дні, як вівтар у гаю погас,

Мені надію дав: хоч на годину
Цим подарунком бідним, без прикрас,
Потішити таку, як ти, людину.

НА ЗВІЛЬНЕННЯ З ТЮРМИ

ЛІ ГАНТА

За правду, сказану розбещеній державі,
Був Гант ув'язнений. Але душею він
Був вільний кожна мить, як той співець долин,
Небесний жайворон, що знявся на крила жваві.

О ти, що стережеш свої замки іржаві!
Ти думаєш, він знав лиш темний камінь стін,
Аж поки вчув ключа такий повільний дзвін?
Він вільно жив і там, найближчий родич славі!

В палацах Спенсера він таємничий цвіт
Збирав, гуляючи. В віддалення туманне
З одважним Мільтоном стремив одважний літ.

І в царство власних дум, йому самому дане,
Він заглядав не раз. Ні, не забуде світ
Його й тоді, як вас і ваших слуг не стане!

ДО НАДІЇ

Коли сиджу біля свого вогню,
Поринувши в думки тяжкі, гнітючі,
І не про видива чудові сню,
А про пустелі, про каміння й кручі,
Надіє, усміхнись душі моїй
І крилами чоло мені обвій!

Коли блукаю ввечері в гаю,
Де гасне в листі місячне проміння,
І враз у душу злякану мою
Загляне Розпач, як страшне видіння,
Ти сяйвом місяця мене стрічай
І з серця геть жени німий Одчай.

Коли Зневіра дух беззбройний мій
Для Розпачу, свого хмурного сина,
Що хмарою звисає, на забій
Безжально віддає, о ти, єдина,
Засяй і шлях перепини йому,
Збори його, як сонце боре тьму!

Коли почую, що в біді тяжкій
Змагаються мої найближчі друзі,
Надіє світлоока, розпач мій

Геть прожени, не дай змарніти в тузі,
Пошли згори живущий промінь свій
І крилами чоло мені обвій!

Як нехить милої чи суд батьків
Приборкають мое палке кохання,
Дай вірити, що я не марно влив
В сонетний лад мої нічні зітхання!
Надіє, прожени мій сум-одчай
І крилами згори мені засяй!

Хай серця не страшить будучина,
Хай честь вітчизни не темнять незгоди
І хай незламна в замірах вона
Хранить Свободу, а не тільк Свободи!
Свята Надіє, дух підтримай мій
І сяйвом крил чоло мені обвій!

Не допусти побачити мені,
Як спадщина героя-патріота —
Свобода, пишна й в сірому вбранні,
Чоло похилить під вагою злота,
А дай побачити, як сяйвом крил
Ти посріблиш високий небосхил!

Мов зірка, що взолочує ясну
Верхівку хмари й срібне сяйво сіє
В півзапнуту небесну глибину,
Так ти осяй мене, свята Надіє!
Глянь з висоти у дух померклий мій
І крилами чоло мені обвій!

ПОЕТ

Уранці, вдень, надвечір, серед ночі
Він зачарованих шукає брам
І викликає духів, що життям
Рослини й скелі повнять, і очі

Вони служить йому. Скарби урочі
Відслонює земля його очам,
Красу й добро показуючи там,
Куди Науки не сягають очі.

А іноді, низьке житло своє
Покинувши, душа його з тісноти
Зринає загодя в свої висоти

І на таємну бесіду стає,
І сяйво неба вічного потому
Дарується чолу його земному.

СОНЕТ,

*написаний з відразою до грубого
марновірства*

Церковний дзвін тужливо кличе знову
Слухняну людність до нових молінь,
До інших смутків, потерпань, болінь,
Послухати казань мертвотну мову.

Не здужає з чаклунського закову
Душа звільнитись: до лунких склепінь
Ідуть, ідуть, забувши любов лінь,
І славних річ, і музику чудову.

Той дзвін приніс би дрож і страх мені,
Якби не знав я, що він глухне, гасне,
Як лампа, де олія вже на дні,

Що стогне він перед кінцем, що засне
Назавжди він — і знов життя прекрасне
Безсмертним цвітом скресне навесні.

ДО НІЛУ

О сину місячних південних гір!
Владико давній Сфінкса й Крокодила!
Дивуємось: яка всеплідна сила!
А пустка внутрішній сповняє зір.

Ти стільки націй виростив і вір!
Чи тільки вдав, щоб ця ватага сміла
Перед тобою подих затаїла,
Мандруючи з Декану на Каїр?

Хибкій уяві віри не даю:
Лиш незнання вбачає пустку й горе
Поза собою. Ти в своїм краю

Все оживляєш. Джерело прозоре
Свіжить квітучу повняву твою,
Що лагідно впливає в тепле море.

ДО ГОМЕРА

Стою, оточений гігантським незнанням,
Про тебе слухаю та про твої Кіклади,
Як той, хто з берега у млі підводних ям
Думками вгадує коралові принади.

Ти невидючий був? Але, щоб жив поет,
Юпітер відслонив для тебе хмар завісу,
Розпарусив Нептун свій ікряний намет
І Пан примусив бджіл співати в дуплах лісу.

Так, і в країні тьми не загасає грань,
І в темних відхлянях ворухиться травиця,
І в надрах півночі є проблиски світань,

І є потрійний зір у сліпоті провидця,
Як у Діани був, якій із роду в рід
Корились і земля, і небеса, й Аїд.

ДО ДІВЧИНИ

О, ця усмішка вниз і погляд скоса!
В яку ти, німфо, неповторну мить
Найчарівніша? Як розмови нить
Заводиш весело до закрутоса

Примхливого? Як раптом безголоса
В задумі йдеш? Як ранкову блакить
Зустрінути біжиш — і наступить
Боїшся на стебло, простоволоса?

Це щастя, як, уста рознявши, ти
Стоїш і слухаєш. Ти вийшла з ло́на
Принадності самої й простоті.

Яка ж найкраща в тебе оболона?
Якій із грацій удалось пройти
Доладніше під оком Аполлона?

ДІВЧИНІ,

що надіслала мені лавровий вінок

Ранковий вітер одсвіжив мені
Страшливу душу. Я живий, здоровий —
І хочу тільки, щоб вінок лавровий
Будь-що пишався на моїй труні.

Клянуся сонцем! Недаремно, ні,
До скронь притиснув я твій дар чудовий,
Знак Аполлона, цей вінок, готовий
Мене вщасливити на довгі дні.

Хто вкаже: «Ось твій шлях»? Накаже: «Стій!»
Або ж: «Іди!» Чию б тепер принуку
Прийняти згодивсь дух прегордий мій?

Царів зневажу, не злякаюсь гуку
Напасників — і лиш тобі одній
Скорюся й добру поцілую руку.

ДО ПСІХЕЇ

(Уривок)

Твій жрець, я храм тобі звезду на рясті
В незайманім кутку душі, де плід
Солодких мук — нові думки гіллясті
Шумітимуть замість соснових віт.
А ген, кругом, гаїв тіністі шати
Укриють схили гір, за спадом спад,
Де птиці й бджоли будуть присипляти
Прийшкклих у траві легких дріад.
І тут у височінь безмежно-синю
Рожеву я звезду тобі святиню

З рясним трельяжем мозку, що весь вік
Працює, де зірки, дзвіночки, рожі,
Всі квіти, що Уява-садівник
Невтомно творить, все нові й несхожі.
Там жде тебе відрадно-тиха річ,
Тінистих дум надбаня,
І світоч, і вікно відкрите в ніч
Для теплого кохання!

ДВА СОНЕТИ ПРО СЛАВУ

1

У слави тсж дівочі примхи є:
Відкинувши настійне женихання,
Вона своє непрохане кохання
Байдужому частенько віддає.

Вона — циганка: ти їй душу звір,
А їй нічого — відійшла й забула;
Кокетка юна, що зізнань не чула,
Що в кожному шепті чує поговор.

Вона — циганка із Єгипту, віть
Із дерева ревнивця Потіфара.
Закохані поети, появіть
Свою зневагу їй! Це буде кара

Така для неї, що сама до вас
Вона повернеться у добрий час.

Так не буває, щоб і кози ситі,
Й сіно ціле.

(Прислів'я)

О, як себе виснажує й тривожить
Незадоволений зємним буттям,
Що торсає життя своє, як зошит,
Шинкуючи незайманим ім'ям!

Де слива, синяві своїй не рада?
Де лілія, що в'яне самохить?
Болотним смородом яка наяда
Свій тихий грот захоче отруїть?

Пахнуть квітки на луках і в гаю,
Що так бджола їх працювита любить;
Не тратить слива синяву свою,

І в чистім озері не видно твані:
Чому ж людина в марному змаганні
Терзає світ увесь і душу губить?

ВПЕРШЕ ПРОЧИТАВШИ ГОМЕРА В ПЕРЕКЛАДІ ЧЕПМЕНА

Багато золотих я обійшов країв,
Держав уславлених побачив я немало,
Об'їхав острови, де сонце заходило,
Що їх сам Аполлон поетам заповів.

Я чув про обшири, де править од віків
Глибокодумному Гомерові припало,
Та в душу ясністю ще так не повівало,
Аж поки Чепмена почув я вільний спів.

Я тишився, як той, хто вперше серед зір
Планету вистежив — нову, ще безіменну;
Я чувся Кортесом, що кинув орлій зір
На Тихий океан — і здогадку шалену
В душі ховаючи, його вояцький збір
Зглядався, стоячи над кручами Дар'єну.

ДО КОСТЮШКА

Врожай високих дум, як повних грон,
В твоїм, Костюшку, криється імєнні.
Воно ввіходить в наші справи денні,
Звучить могутньо всім громам у тон.

І каже нам, що зрущать хмар кордон
І музикою в далі нескінченні
Пливтимуть вічно імена священні,
В облогу взявши кожний срібний трон.

Воно віщує той щасливий день,
Як добрий дух на нашу землю ступить
І разом із твоїм багато ймень
Героїв давніх об'єднає-скупить

В один громохкий гімн, що попливе
В найвищі сфери, де творець живе.

ПРО КОНИКА ТА ЦВІРКУНА

Поезія землі не вмре ніколи.
Опівдні, як мовчать серед гілок
Птахи в гаю, невтомний голосок
Обнизує покоси й частоколи.

Це коник, він поймає гори й доли,
На стернях довгий ведучи танок.
А стомиться — стихає на часок
У затінку стебла або стодоли.

Поезія землі не оніміє:
Коли зима в мовчання крижане
Поля заковує, цвіркун у хаті

Заводить пісню, що в теплі міцніє,
Нагадуючи всім, хто задрімне,
Спів коника в траві на сіножаті.

ГІМН ПАНОВІ

(З «Ендіміона»)

О ти, чий гордий дах висить на дужих
Шершавих стовбурах і сіє тінь
У безліч проростів, і тьму цвітінь,
У вічний шерх і шепт, у злети й спади;
Що стежить любиш, як гамадріади
В ліщині чешуться, і цілі дні
Наслухуєш мелодії смутні
Сопілки, стуленої з очерету,
На мочарах, де з трав'яного сплету
Болиголов дудчастий розбуявсь;
І згадуєш, як ти даремно гнавсь
За Сірінкс любовю! Лице кохане
Згадай на час!
Ті хащі збурені згадай, о Пане,
І обернись до нас!

Тобі на втіху — так, тобі самому —
Туркочуть горлиці в гаю старому,
Коли надвечір сунеш у луги,

Що сонячно красіють навкруги
Твої обішліої держави!
О ти, для кого всі дерева й трави,
Кому плоди, напівдостиглі вже,
Широколиста смоква береже,
Для кого бджілка в жовтім поясочку
Щільник будує, а в сільськiм садочку
Найкращим цвітом зацвітає біб
І в полі маками рясніє хліб,
Для кого й коноплянка сокориста
П'ятьох співців годує; тонколиста
Суниця стигне близько від землі,
І в сповитку пишніють мотилі,
Для кого вся ця врода. О, наблизься!
Я заклинаю вітром, що насів
На сірі сосни! Вийди на узлісся,
Господарю лісів!

Сатир і фавн тобі служити раді
І бігати, куди пошлеш: на спаді
Збудити зайця, що в траві замгне;
Злетіти на бескеття кам'яне
І беркута попудить од ягняти;
Таємним натяком на праву дати
Заблуканому в хащі пастушку;
На берег моря вибігти, в піску
Ракушок назбирати, щоб ти крізь листя
Із засідки їх кидав у захистя
Струнких наяд і тішився на їх
Швидкі оглядки, на стрибки та сміх,
На те, як весело шишки соснові
Або сріблясті гілочки дубові
Вони пожбурюють... В ім'я луни,
Що ходить коло тебе, приверни
До нас, о владарю сатирів бравий,
Свій слух ласкавий!

Ти любиш ножиць брязкіт і вівці
Остриженої бекання; в руці
Затиснуть ріг і скільки сили дунуть,
Як дикі кабани в поля посунуть,
Мисливців сердячи; ти круг села
Витаєш леготом, щоб не пила
Ржа колосків; ти родиш дивні звуки,
Що млосно линуть через поле й луки
І сумно в'януть між глухим куп'ям;
О ти, що дивний відчиняєш нам
Вхід у всесвітнього знання країну,
Дріопи славний сину,
На юрму глянь, що з листям круг чола
Тебе вітатъ прийшла!

Будь неприступним сховом, де таяться
Самотні мислі, ті, що так бояться
Утілення — й летять у горню путь,
Оголюючи мозок нам. О, будь
Закваскою, що з мертвого невжитку
Легеньким доторком виводить квітку,
Будь символом безмежності, ясним
У морі неба відблиском — і всім,
Що поміж ними є! Будь нез'ясовним,
Але не більше. Ми серця наповним
Покорою — й так гукнемо, щоб ти
З Лікейської своєї висоти
Схилився й вислухав хоч вуха краєм
Пеан, що ми співаєм!

ПРО ПЕЧАЛЬ

Ні, ні, не йди до Лети, у напій
З віхи гіркої не впуская краплини,
Не дай чола торкнути тьмі нічний,
Рубіновому грону Прозерпіни;
Із ягід тису чоток не роби,
Нехай тобі Псіхеєю смутною
Метелик-смерть не буде, крик совиний
Хай не зове тебе у храм журби:
Бо тіні тільки сон несуть з собою
Та присипляють біль душі невпинний.

А як журба тебе в раптовій силі
Окутає, мов хмара дощова,
Що росяно живить квітки похилі
І зелень квітня в мертвій млі хова,—
Тоді заглянься на троянди ранку,
На райдугу на міліні морській,
На рожі, що рососою налилися;
Чи, як обійме пишний гнів коханку,
За ніжну руку йми, дай волю їй
І в глибині очей ясних живися.

Вона — в красі, в красі, що в'яне, в тих
Відрадощах, що тулять руку завше
До уст, прощаючись; поміж утіх,
Що трують мед, бджолі допить не давши;
Ба й в храмі захвату царить вона,
Для того лиш одслонена богиня,
Хто гроно радості пружніш притисне
Ї розчавить об чутливе піднебіння:
І скориться душа його смутна,
І між її трофеїв мерклих звисне.

ІЗАБЕЛЛА

(Уривок)

Вона жила з братами у палаці.
Із діда-прадіда багатії,
Від шахт і фабрик, від тяжкої праці
Вони всі добра набули свої.
Для них і гордий гнувсь у дзвоні-кляці
Кривавих ланцюгів. У течії
Сліпучих рік раби, облиті потом,
Черпали мул для них, багатий злотом.

Для них цейлонець, притаївши дух,
Пірнав назустріч пажерній акулі,
Для них у нього кров струміла з вух;
Для них тюлень ячав, як стріли й кулі
В боки впиналися. Усі навкруг
Для них трудилися, слабі, знебулі.
Без огляду жорстоке жорно справ
Брати крутили — й цілий світ стогнав.

А чим пишались? Що лились фонтани
Розкішніше за сльози бідняка?
А чим пишались? Що поріг альтани
Догідніший за стежку жebraка?
А чим пишались? Що пісні й пеани.
Закреслило перо рахівника?
Так чим пишались ці дві прояви?
Питаю знов ім'ям самої слави.

Вони жили в самотності глухій,
Користолюбства боязкі герої,
Як два євреї, що в землі святій
У сад ховались від юрби худої;
Два яструби в діброві щогловій,
Два мули з вантажем брехні старої,

Два упирі, що люблять теплу кров,
Знавці іспанської та східних мов.

Як сталося, що навіть у світлиці
Їх зір непевний вислідив її?
І як ті дві ходячі рахівниці
Дізналися, куди думки свої
Лоренцо повернув? Хай хижі птиці
Ім жадні очі вип'ють! І в сім'ї
Той шулиться, мов заець на пороші,
Хто чесним торгом наживає гроші...

ДО СНУ

О ти, що втомленим даруєш добрі ліки,
Що ллєш у темряву свій дорогий бальзам,
Легкими пучками склепляючи повіки,
Затінуючи їх блаженним забуттям!

О заспокійнику! Як хочеш, на півслові
Перепини цей гімн і зір мені зімкни,
А ні — діжди кінця, і потім пурпурові
Виклечуй маками навколо мене сни.
Від дня рятуй мене, що не дає очам
Замгнути, сяючи стражденно в узголов'ї!

Рятуй від совісті, що у моїм кутку
Все рие, наче кріт, свій хід, давно початий,
Ключ бистро поверни у змашенім замку,
Душі пришишклої шкатулу запечатай.

СОНЕТ,

*написаний у котеджі,
де народився Роберт Бернс*

Недовгочасний світу мандрівець,
Ступив я, Бернсе, на поріг кімнати,
Де мріяв ти, без думки про кінець,
Чоло щасливе лавром увінчати.

У скронях шум: шотландським трунком я
На честь твою, великий дух, упився;
Мій зір померк, фантазія моя,
Сп'янівши, спить, бо шлях її скінчився.

Та можу я пройтися вздовж кімнати,
Та можу я з відкритого вікна
Твій луг побачить, думати-гадати
І потім чарку взяти, щоб хмільна

Знов оживила образ твій уява.
О, усміхнися ж, тінь, бо це є слава!

СОНЕТ,

*написаний наприкінці
«Квітки та Листочка»*

Ця мила казка душу тішить, наче
Маленький гай. Така в ній сила є,
Що читача скоряє: він стає,
Розчулений, і тільки що не плаче.

Краплистий дощ свіжить лице гаряче,
А він стоїть і думає своє,

І по мандрівній пісні узнає,
Де тонконога коноплянка скаче.

Свята простото, що в тобі за чар!
Яка в цій повісті могутня сила!
Забувши славу, що мене манила,
Я впав би тут, де сонце й тіні хмар,

Як той, чий стогін у гаю хиткому
Чутний вільшанці тільки — й більш нікому.

СОНЕТ ПРО САМОТНІСТЬ

Самотносте! Якщо мені довіку
Лише з тобою розміряти крок,
Дай залишити цей тісний куток,
Зійти на гору, просторінь велику

Побачити, річок, долин без ліку,
В гай занести легкий тягар думок,
Де олесь, перескочивши струмок,
З наперстянки зганяє бджілку дику.

Так любо нам удвох! Але стократ
Люблю я більше від твого привіту
Розмову друга, тонко-розмаїту.

Для з'єднаних сердець, що б'ються влад,
Немає щастя, як, одбігши світу,
Сховатися в твій тихий вертоград.

ДО БАЙРОНА

О Байроне! В мелодії твоїй
Є нездоланна, втішно-журна сила,
Немовби Чулість раптом розбудила
Всі струни жалібні, а ти як стій

Перехопив, не дав завмерти тій
Чудовній пісні. Чорні горя крила
Не затемнять прекрасного світила
Душі, що сяє в темряві густій,

Як це буває з хмарою, що зрине
На місяці — й просвітиться з боків,
Протчеться блиском убрання бурштинне,
Як чорний мармур жилками віків.

Вмирущий лебедю, співай! Хай лине
Твій журний голос, твій солодкий спів!

РОБІН ГУД

(Другові)

Ні! Ті дні вже пролетіли,
Ті й години посивіли,
І хвилини ті давно
Вкрило втопане рядно
Листопадів незчисленних,
І не́мало зим шалених,
Суховіїв східних, бур
У зелений билась мур
Відтоді, як води Тренту
Ще не знали про оренду.

Ні, не гряне рогу гук
І тугий не свисне лук.
Глухо в вересі густому,
І не вчується нікому
Серед лісу голосна
Пісня, і дзвінка луна
Не віддасть у цій пустелі
Голоси стрільців веселі.

Як захочеш, сам сюди
Серед літа надійди,
Сім зірок у провід взявши,---
Та гілля важке рознявши,
Вже тебе не стріне тут
Ані Джон, ні Робін Гуд,
Ані жоден із ватаги,
В дно порожньої баклаги
Барабанячи під крок,
Не майне поміж гілок,
Спів шлючи хазяйці хмелю
Посланцем по мірку елю.

Вже не чути грищ гучних,
Гамеліна спів затих.
Стягши стан, сайдак на спині,
Тут ніхто не пройде нині —
Все поглинув часу пруд!
І якби сам Робін Гуд
Із трави, з могили звівся
І з Мар'яною з'явився,
В неї вид би посмутнів,
А його обняв би гнів,
Бо дуби, що їм кивали,
Під сокирами упали
І згнили в воді морській,
І бджолиний кожний рій

Опинився в огорожі,
Й продається мед за гроші.

Заспіваймо ж ми, живі,
Славу луку й тятиві,
Славу рогові дзвінкому,
Славу лісові густому,
Славу добрій опанчі
На стрілецькому плечі,
Славу Джонові Малому
І коню його швидкому,
Славу ватагові їх,
Що в Шервудську землю ліг,
Славу дівчині Мар'яні
Й кожному в Шервудським клані!

Хоч давно той час пробіг,
Знову й знову славмо їх!

ДО ГРЕЦЬКОЇ УРНИ

Іще незаймана коханко рясту,
Пестунко тиші й забарних віків!
Ніхто з поетів казочку квітчасту
Розповісти так любо не зумів.
Що за легенда на тобі натхненна?
Про кого? Про людей чи про богів?
На Темпі чи в Аркадії це зілля?
Що то за купка неласкавих дів?
Що за погоня, боротьба шалена,
Сопілки й бубни? Що за божевілля?

Чутна веснянка люба, нечутна ж
Іще любіша. Грайте ж, як і досі!

Не вухо, але дух чаруйте наш,
Музики дорогі, хоч безголосі!
Повік не стихне пісня юнака,
Ніколи осінь не оголить гаю;
Коханче сміливий, ніколи юнку
Не поцілуеш ти, хоч так близька
Твоя мета: дарма — й без поцілунку
Тобі любить, а їй цвісти без краю!

Щасливі квіти, ах, щасливі квіти!
Весна ніколи не покине вас.
Щасливий мелодист, не застаріти
Твоїм пісням, вони живі весь час!
Щасливі любові, весь час жадані,
Весь час у сподіванні, у бігу,
Весь час задихані у юнім герці!
Ви нашим пристрастям людським незнані,
Що залишають нехоті смагу,
Вогонь у скронях і пустиню в серці.

Що то за натовп на офіру йде?
Куди то жрець телицю пишногобу,
Гірляндами завітчану, веде,
Що мукає у небо, крок по кроку?
Яке містечко в березі морським
Чи в горах, де спокійно спить фортеця,
Людської позбулося суєти?
Містечку, вічно вулицям твоїм
Пустіти — і ніхто в них не озветься,
Не вернеться, щоб нам розповісти.

Аттічний витворе! Струнки постави
Дів, хлопців з мармуру, ряса окрас,
Густе гілля дерев, прим'яті трави!
Безмовна формо! Ти чаруеш нас,
Томіш, як вічність. О холодна втіхо!

Як зітне і мене часу́ коса,
Ти муки інших будеш гамувати,
Людині друг, якій ти кажеш тихо:
Краса є правда, правда є краса —
Це все, що знаєш ти й що треба знати.

РЯДКИ ДО ФАННІ

Як із очей моїх прогнать
Сліпучий образ твій?

Одна-єдина

Минула від побачення година!
І доторк має пам'ять. О, порадь,
Як вирвати її, як розтоптати,
Щоб знову вільним стати?

Таким, як був, коли очей блакить
Могла мене привабить-приманить
Лиш на коротку мить;
Як муза в мене — хоч перістокрила,
Хоч худосила,
Хоч небагата мислями в ті дні —
Без ремства підкорялася мені
І божеством здавалася у хорі
Божественнім. О, що за птах у морі
Замислений поет, коли з висот
Він дивиться на муки вічних вод!

О, як тепер
Мені тих пер
Линялих назбирать — і полетіти
Під небо знов,
І трепетну любов
Покинути внизу, де трави й квіти?

Ковтнуть вина? О ні, це низько, це —
Обманливе слівце,
Підсунуте в канон, де славиться любов.
Ні, смак його приемний тільки в щасті.
О, як вернути мир,
Коли навколо — вир
Страшних негод, що душу рвуть на часті?
І як забути цей проклятий край,
Де друзі — під замком, де їм одчай
У вічі дивиться, одчай і злидні;
Цю чорну пустку, де з брудних верхів
До океанських ринуть берегів
Нудні річки, водянникам незнані,
Де злі вітри, безлегітні, в тумані
Великих вод свою морозну лють
Насталяють; де в хащах не живуть
Дріади полохливі; де травиці
Не вистачить напастися телиці;
І де Природа, тонучи в пільму,
Здається, зраджує себе саму.

Де б сонця взяти,
Щоб цю пекельну тіль наза́вжди зняти?

Та от зі сходу, з повівом тепла,
Моя зоря зійшла!
О, дай душі спочити
Ще раз на сяйних персах! Оточити
Рукам-тюремникам і в ніжний бран
Узяти з мукою твій стан!
Щоб подих твій, твій незабутній голос
Пройняв захопленням мій кожний волос!
О мук солодких рай!
Ще дай уста твої! Дай, дай!
Ні, годі, годі! Досить, як мені
Ти з'явишся у сні!

ДЕВОНШІРСЬКА
ДІВЧИНА

1

Куди ти зібралась, красуне моя,
Із чим у руці плегениця?
О фее доярні, які в тебе гарні
Вершечки! О, дай же напитись!

2

Люблю я твій луг, і квіти твої,
І гулянку біля діброви.
Уста ж твої свіжі мені найлюбіші!
О, годі хмурити брови!

3

Люблю я ці¹ гори й долини люблю,
І вівці, що в полі пасуться.
Як любо на паші слухать, як наші
Два серця так близько б'ються!

4

Я шаль на вербове повішу гілля,
Твій кошик одсуну до скелі —
І будем до нічки стокроткам у вічки
Зітхать на зеленій постелі.

МЕГ МЕРРІЛІЗ

1

Жила в кущах циганка Мег,
Бездомна удова.
Був луг для неї хатою,
А по́стїллю трава.

2

Був терен їй за яблука,
За мед — роса з верби,
Були їй замість біблії
На цвинтарі гроби.

3

Був бескид їй за брата,
А за сестру — сосна.
І в тій сім'ї великій Мег
Жила сама-одна.

4

Ніхто не кликав снідати,
Обідать не просив,
Замість вечері місяць їй
У пелену світив.

5

Зате із козячих квіток
Вона вінки плела
І, ліжко з тису мостячи,
Співала, як могла.

Коричневими пальцями
 Із очерету мати...
 Плела, щоб потім селякам
 Без грошей віддавати.

Могла б носити корону Мер
 На гордому чолі.
 Ходила в драному плащі,
 У м'ятому брилі.
 Нехай стару покоїть бог!
 Вона давно в землі.

ДО ОСЕНІ

Пора туману й повняви в садах,
 Старого сонця подруго порадна
 У клопотах, щоб гронами на дах
 Злягала важче парість виноградна,
 Щоб гнулись яблуні старі, як гай,
 Щоб яблукам солодшати і спіти,
 Щоб тиква пухла, в лісовій пустелі
 Ядернішав горіх, а пізні квіти
 Манили бджіл у свій новий розмай,
 Аж поки здасться їм, що через край
 Тектимуть вічно їх липкі оселі.

Хто не стрівав тебе в твоїм кутку?
 Хто хоче, вбачить — стежка недалеко,—
 Як ти сидиш безпечно на току,
 І вітер волос підвіває злегка;

Чи, маком одурманена, в обід
Спиш у снопах на недожатім полі,
І марно збіжжя й квіти леза ждуть;
Чи з колосками кошик через бід
На голові несеш, гнучка, поволі;
Терпляче наглядаєш у stodолі,
Як рештки сидру з на́гніту течуть.

Де співи весняні? Ах, де той чар?
Забудь про них — у тебе власні співи:
Як на́двечір завітнуть смуги хмар,
Рожево тінючи спустілі ниви,
Тоді журливо комарі дзвенять,
Гойдаючись у вітереці легкому
Над верболозом, де бринить струмок;
З кошари дужчі голоси ягнят;
Спів цвіркуна у бур'яні сухому;
Тонкий вільшанки посвист із-за дому,
І в небі зграйний щєбіт ластівок.

МОДЕРНЕ КОХАННЯ

Так що ж кохання? Лялечка, яку
Знічев'я панькають і пестять; зване
По-різному — і все невлад; таке
Божественне, аж мблоді дурненькій
Здається, що й вона себе коханням
Обожествляє — й ходить очманіло
Все літо, поки гребінець у міс
Тіарою перловою засяє
І поки чоботи звичайні стануть
Ботфортами Ромео, Клеопатра
Замешкає у сьомім, а Антоній
Квартируватиме на Брунсвік-Сквейр.

О дурники! Якщо висока пристрасть
Палила світ — і ставили на кін
Свої серця герої та цариці,
То це не значить, що усі ті муки
Такі звичайні, як бур'ян у полі.
О дурники! Знайдіть мені сьогодні
Важку перлину владарки Єгипту,
Розпущену в вині,— і я скажу,
Що вмієте любити ви й у ваших
Касторових англійських капелюхах.

ПОЕТ

(Фрагмент)

Хто ж Поет? Яка прикмета
Виявляє нам Поета?
Мовте, дев'ять муз!

Кого б

Не послала доля — принця,
Прохача-голоколінця —
Він до всіх людських подоб
Від Платона аж до мавпи
Припасований. В орла
І в вільшанки розпізнав би
Всі інстинкти. Заревла
В чагарях левиця глухо —
І ревіння те йому
Зрозуміле. В чуйне вухо
Тигра зойк, що крає тьму,
Входить, наче рідна мова...

ДО КОТА ПАНІ РЕЙНОЛДС

Що, котику, згуляв свою найкращу пору?
А скільки знищив ти для їжі та забав
Мишей і пацюків і ласощів покрав?
Зелені зрізи мруж, зводь чуйні вушка вгору.

Але прошу тебе, не попускай провору
Таємним кігтикам, і хай твій ніжний няв
Розкаже, як ти бивсь і як щурів ганяв,
Ходив рибалити й тягнув курчат із двору.

Ні, не похнюплюйся і не лижи м'яких
Зап'ясточків! Нехай ти виглядаєш в'яло,
І куций в тебе хвіст, і хай за кожний гріх

Тебе на кухні б'ють, ти одминився мало:
Лиснієш, як у час турнірів молодих
На мурі місячним, де бите скло блищало.

ЗИМОВОЇ НОЧІ

Коли у поле млисте
Від снігу не пройти,
О деревце безлисте,
Яке щасливе ти!
Стоїш собі в негоду,
Ждеш маю-омолоду
І не боїшся льоду,
Що всі калюжі стяг.

Коли замети в полі,
Щасливе джерело!

Для тебе літа-волі
Неначе й не було!
Застигле серед лугу,
Ти не вдаєшся в тугу,
Не ремствуєш на хугу,
Що замітає шлях.

Якби ж і з нами всіми
Так діялось! Та ба:
Кого в холодні зими
Не костенить журба?
А як її зустріти,
Як самоту терпіти,
Душею збайдужніти —
Не сказано в піснях.

ПІСНЯ ПРО СЕБЕ

(З листа до Фанні Кітс)

1

Жив-був пустенький хлопець,
Що тільки жарти знав.
Він не любив домівки,
А все пригод шукав.
З собою
Він лишку
Не брав:
Тільки книжку
Друковану,
Сорочку
Прасовану,
Рушник
І сяк-так

Пошитий ковпак,
Та щітку,
Та гребінь,
Та панчіх
Пар із п'ять,
Щоб не думати,
Де б їх
У дорозі дістать;
Всі речі
На плечі
Підхопив поспішаючи —
Та й подався світ за очі
На Північ,
На Північ,
Та й подався світ за очі
На Північ.

2

Жив-був пустенький хлопець,
Що тільки жарти знав.
Він не робив нічого,
А тільки віршував.
Узяв каламар
У руку,
Перо,
Що достало б до хмар,
У другу —
Та й подавсь
Мимо поля та лугу
У гори,
На кручі,
Де води
Ревучі,
Де сині дими,

Де духи й відьми,—
І коли
Гула завірюха,
Він писав,
Зап'явшись по вуха,
Щоб кісток
Не ломило,
А коли
Ставало безхмарно,—
О, як мило,
Як гарно
Жить на світі
Гуляючи,
Мандрувати світ за очі
На Північ,
На Північ,
Мандрувати світ за очі
На Північ!

3

Жив-був пустенький хлопець,
Що тільки жарти знав.
Він часто рибку дома
В трьох ночовках держав.
Не раз
Порушував він
Наказ
Дівчини в капелюсі,
Доброї
Своєї бабусі —
Вставав на світанні,
Брів
У тумані
Через рів,
Де комиш-осока,

До швидкого струмка
І приносив
Додому
В казанку
Бубирів, колючок
І всяку мільку́
Завбільшки з гачок,
З напальок
Од дитячої рукавички,
Та й заварював
Каші-юшечки,
Каші,
Каші,
Та й заварював
Каші.

4

Жив-був пустельний хлопець,
Що тільки жарти знав.
Він у Шотландські гори
Пішов-помандрував.
І що ж він
Там бачить?
Що сотня
Там значить
Сто,
Що ніхто
Там не ходить
Ногами вгору,
Що й там
Смеркає
В ту саму пору,
Що й там годинами
Міряють час,
Що й там свинець

Важкий, як у нас,
І такі ж
Твердісніські скелі,
І такі ж
Пісеньки веселі,
І вишні
Такі ж рум'яні,
І двері такі ж дерев'яні,
І ярди
Довгі, як в Англії,
І він там стояв, як стовп,
І на все дивувався,
На все дивувався,
І він там стояв, як стовп,
І на все дивувався.

ПАДІННЯ ГІПЕРІОНА

(Уривок)

За мить до смерті я ступив на сходи
Закляклою ногою; і життя,
Здавалося, влилось крізь пальці в мене.
Я вгору йшов — так ангели з муріжка
По сходинок колись летіли в небо.
«Могутня! — крикнув я, ковчег рогатий
Побачивши.— Хто я, щоб вік мій довжить?
Хто я, щоб знову обминула смерть
Блюзнірську річ мою?»

І з-під запони
Сказала тінь: «Ти смерть і воскресіння
Пізнав до строку; зважившись на це,
Ти врятувавсь, ти свій кінець відрочив».
«Пророчице! — я знов.— Як ласку маєш,
Зніми мені з очей душі полуду».

«На верховину цю,— сказала тінь,—
Піднятись може тільки той, хто близько
Бере до серця всі нещастя світу.
А ті, що гавані собі шукають,
Де б незворушно дні свої проспати,
Коли в цей храм і зайдуть випадково,
Згниють на сходах цих, де й ти вже був
Наполовину стлів».

Так м'яко голос
Її звучав, що зваживсь я іще раз
Озватися: «Хіба немає тисяч
Людей на світі, що готові вмерти
За ближнього, що велетенські муки
Усього світу чують, навіть більше —
Для людства бідного, немов раби,
Насущний загорьовують? Я б мав тут
І їх зустріти. Але я тут сам».
«Ті, що про них ти кажеш,— мовив голос,—
Не мрійники і не сновиди кволі:
Ім не дива потрібні — людські лиця.
Не музика — щасливий людський голос;
Вони й не думають сюди з'являться,
А ти прийшов, бо менший ти за них.
Чим же корисний ти — і весь твій рід —
Для всесвіту? Замріяна істото,
Самомучителю, поглянь на землю —
Яке ти благо там, хоч би в надії,
Чи пристановище для себе знайдеш?
У всіх є дім, у кожного свої
Утіхи й муки, злі й високі вчинки,
І кожному свій пай: саме страждання.
Сама відрода, всім — своє. І тільки
Сновида дні свої безжально труїть,
Караючись понад свої гріхи.
Та щоб усім дісталось трохи щастя,
Таких, як ти, допущено в той сад,

Де щойно ти пройшов, таким і в храм
Зайти не поборонено. Тому-то
Безпечно ти стоїш біля колін
Цієї статуї».

«Що за нікчемність
Мені даровано таку прихильність
І словом гоено мій біль не підлий —
Я тішуся, зворушений до сліз».
І далі мовив я: «Скажи, будь ласка,
Велична тінь: адже не зовсім марні
Пісні, проспівані на вухо людству?
Адже поет — мудрець, людинолюбець,
Всім ближнім лікар? Знаю, відчуваю,
Що я не з них, мов кібець, що безкрилим
Себе вчуває, як орла побачить.
Хто ж я тоді? Ти мовила про рід.
З якого ж роду я?»

Висока постать,
Білообіпнута, відповіла
Ще з більшим притиском, аж колихнувся
Рясний серпанок поверх золотої
Кадильниці, що ждала, із руки
Звисаючи: «Хіба ж ти не сновидець?
Сновидець і поет — відмінні, зовсім
Несхожі, протилежні, антиподи:
Цей лле бальзам у світ, а той лише
Його дратує».

Тут я мимоволі
З піфійським гнівом вигукнув: «Зів'яв ти,
Змовк, Аполлоне! О далекосяжний!
Чому ти мору млистого свого
Не посилаєш крізь нещільні двері
Самозакоханих пустих поетів,
Напушених паливод-віршомазів?
Хай смерть і я вдихну, та я ожив би,
Побачивши, як заповзуть вони

В могилу першими. Велична тінь,
Скажи, де я і чий це храм, для кого
Цей фіміам, і чий це вид, закритий
Кряжем колон високих мармурових,
І хто сама ти, що жіноцьки чемно
До мене мовиш?»

І висока тінь
Озвалася під полотном обвислим
Ще з більшим притиском, аж заструмів
Рясний серпанок поверх золотої
Кадильниці, що ждала, із руки
Звисаючи, і в голосі її
Почув я сльози, що вона їм волю
Дала нарешті.

«Цей самотній храм —
Печальний залишок війни Титанів
З бунтівниками; цей прадавній образ,
Що, падаючи, різьблені свої
Так споневірів риси,— це Сатурн;
А я — Монета, відтоді найвища,
Єдина жриця вітвара пустого».
Мені забракло слів...

ВЕЧІР СВ. АГНЕСИ

1

В Агнесин вечір — о, як пробирав
Як пік мороз! Пухнастий сич тремтів,
Тинявся заець поміж мерзлих трав,
Беззвучно залягла отара хлів.
Подубли пальці у ченця, що слів
На чотках добирав до молитов,

І віддих з уст його вставав, синів
І клубочивсь, як фіміам, немов
Повз чистий образ Діви просто в небо йшов.

2

Терпляче молиться, встає з колін,
Бере свій каганець і йде назад,
Охлялий, босий. Із капличних стін
Глядять мерці скульптурні, ставши в ряд
По той бік очисних чавунних ґрат,
І мовби мерзнуть. Бачить крижану
Вояцьку зброю, дам легкий наряд,
Вслухається в молитву мовчазну,
У серці чути тих зимних мук луну.

3

Веде на північ сходи́нка вузька.
Раз, два ступив — і зразу слух йому
Зачарувала музика. Рука
Здригнулася... О ні, вже по всьому!
Не про життя гадай, про вічну тьму!
Той ніжний звук не для його ушей!
Він далі йде, в самотню кліть німу,
Й сідає в попіл, щоб у вечір цей
Прощення вимолить за всі гріхи людей.

4

Він тихий той зачин почув, бо скрізь
Стояли двері навстяж і була
Хідня в покоях. Скоро знявся й зріс
Суремний лемент, чистий звук срібла.
Покої аж палали, без числа
Ждучи гостей. Карниз на голові

Там ангели держали, два крила
На грудях склавши. Кучері свої
Назад розмаяли й дивились як живі.

5

Нарешті натовп заструмів, увесь
У спалахах султанів, діадем,
Ще розмаїтіший від тих чудес,
Які юнак із лицарських поем
Бере в уяву. Ми їх промином
І звернемось до леді в юрмі тій,
Що від Агнеси, палена вогнем
Любовним, ждала звершення надій,
Як радили не раз поважні дами їй.

6

Вони казали, що в цю дивну ніч,
Перед Агнесою, дівчата снять
Про ласку милих, чують їхню річ
І їм хвилини солодко летять,
Якщо усе належно спорядять,
Наприклад: натще ляжуть, навзнаки
Розкинувши лілейно-білу стать,
Не глянувши ні в двері, ні в кутки,
А в небо справивши всі прагнення й думки.

7

Цей забаг так дівоче серце стис,
Що й сурм не чула, сповнених жаги
Божественно-гіркої. Пильно вниз
Дивилася. Мелькало навкруги —
То чийсь поділ, то шлейф, то край ноги,
Коли навшпиньки марно кавалер

Закоханий зближався. Не з пихи
Вона недобачала, ні: тепер
Вона з Агнесою була в краю химер.

8

І в танці Маделіна мимо всіх
Дивилась. Віддих забивало їй,
Бо зблизився священний час утіх.
Під бубнів гук в юрбі гостей бучній,
Зітхаючи, вона крізь веремій
Пихи й кохання мчала навмання,
Малюючи собі у шорах мрій
Нестрижене Агнесине ягня
И солодкі хвилі втіх ще до нового дня.

9

Готується піти, але не йде.
Тим часом надійшов із мочарів
Порфіро, що до неї молоде
У нього серце прагло. В тінь стовпів
Портальних став, благально очі звів,
Щоб небеса йому послали знак
Від Маделіни, щоб він милу стрів
Хоч спотайна, щоб міг її юнак
Торкнуть, поцілувать — адже ж буває так.

10

Одважився, зайшов. Мовчїть, уста,
Закрийтесь, очі! Бо понижуть сто
Мечів це серце, де любов свята
Ховається, бо замок у гніздо
Єхидн обернеться, де пси — і то
Клястимуть рід його своїм виттям,

Бо тут над ним не зглянеться ніхто,
Крім жінки, ключниці тих лютих брам,—
Слабої, сивої, улеглої літам.

11

О щастя: це ж якраз вона! На кий
Зіпершись, човгає в ті сіни, де
Він став, сховавшись за слуп товстий
Від смолоскипа. Весело гуде
Далека музика. Старенька йде.
«Хто тут?» Ах! Ах! Пізнавши юнака,
Шепнула: «Смерть тебе у замку жде».
В його руці тремтить її рука.
«Тікай, бо кожен тут аж рветься до клинка!

12

Тут і присадкуватий Гільдебранд:
В пропасниці недавно він гукав,
Що весь твій рід послати в пекло рад;
Тут і старий лорд Морріс — він не став
Із сивиною м'якшим. Ох, не збав
Собі життя, біжи!» — «Стривай, адже
Тут затишно. Присядь, скажи, щоб знав
І я про...» — «Ні! Ходім звідсіля! Невже
Забув, яка біда тебе тут стереже?»

13

Пішов, плюмажем павутиння з стін
Змітаючи у темряві густій.
І поки Анджела зітхала, він
У тихий, зимний уступив покій,
Де блідний місяць мертвий промінь свій
В дрібногратчасте промикав вікно.

«Скажи, де Маделіна?— мовив їй.—
В ім'я верстата, що на нім давно
Таємні сестри тчуть Агнесине руно».

14

«Се ніч Агнесина? Ах, так! Пожди:
Адже ж і в ніч таку мертвлять людей!
Як принесеш у решеті води
Або зумієш приручити фей,
То йди в палац. Дивуюся, ей-ей,
Тобі, Порфіро! Об такій добі!
О добрі ангели! У вечір цей?
Обмарте панночку! Сама собі
Я посміюсь тепер — ще буде час журбі!»

15

Сміється в сяйві млілому. А він
У неї вп'явся очима хлопчача,
Якого вабить з бабиних колін
До себе книга загадок важка,
Як в окулярах біля коминка
Стара сидить. Його обняв пожар,
Він затремтів, коли почув, яка
У панни думка. О холодний чар
Дівочих дивних мрій, старих легенд, обмар!

16

І раптом думка, як розкішний цвіт,
Його зрум'янила, в душі спашнув
Багряний бунт. Йї аж померкнув світ,
Коли почувла те, що він шепнув.
«Безецнику, ти бога й честь забув!
Хай люба леді з ангелами в сні

Замріється, а ти вертай, де був!
Йди, зводителю жорстокий! Ні,
Ні, ти не той тепер, яким здавався мені!»

17

«Клянуся небом, я не мислю зла,—
Сказав Порфіро.— Хай мені в аду
Горить по смерті, як з її чола
Відкину локон я або знайду
В собі жорстоку хіть на молоду
Її красу. Оцим сльозам повір!
А не повіриш, я зчиню біду,
Сколошкаю увесь ворожий збір,
Зітнусь, хоч кожен тут для мене хижий звір».

18

«Ах, нащо так терзаєш ти слабу
Стару істоту, що її покров
Уже очікує в тіснім гробу!
А я ж за тебе стільки молитов
Щодня шептала!» Та Порфіро знов
Благав її, дібравши інших слів —
Таких печальних — для своїх намов,
Що Анджела стара забула гнів
І обіцяла все, чого б він не схотів.

19

А саме: потай хлопця завести
В кімнату дівчини, за параван,
Щоб він побачив нишком з темноти
Її лице прекрасне, ніжний стан
І, може, заручив найкращу з панн,
Коли на ковдрі в неї ельфів рій

Кружлятиме в димку нічних оман.
Ця ніч таких не бачила надій
З дня, як Мерлін в аду сплатив рахунок свій.

20

«Гаразд, я волю вдовольню твою.
Напої всякі, ласощі, їства
Вам принесу. На кроснах на краю —
Он її лютня. Я стара й крива —
Тож треба поспішати. Голова
Вже не така тямуща, як колись.
Стань на коліна, прокажи слова
Молитви! Ах! Ти з нею поберись,
Щоб я з труни могла у судний день
звестись».

21

З тим покульгала, пильно-боязка.
Повільно близивсь ночі апогей.
Вернувшись, поманила юнака.
Світився страх з її старих очей.
Немало проминувши галерей,
Вони нарешті увійшли в покій
Цютливо тихий, мов оселя фей.
Там причаївсь, од щастя сам не свій,
А жінка геть пішла, і все боліло їй.

22

Шукала билець бабина рука,
А ноги — сходів. Маделіна враз,
Мов на Агнесин тайний клич, легка,
Як дух небесний, з місця підвелась,
Побожно свічечку взяла, зійшлась

Із нянькою — і крізь тісні ходи
Її до ліжка провела. Твій час
Настав, Порфіро: виглядай і жди!
Як пташка злякана, вона спішить сюди.

23

Од спіху свічка згасла — і димок
У бліднім світлі місячним умер.
Замкнулася, без духу від думок,
Сама як дух. Мовчи ж, мовчи тепер,
Бо лихо буде! Але груди спер
Її дивний забаг, жажда слів, речей
Її аж палить. Так у млі озер
Пне горло без'язикий соловей —
І мертвий падає серед вогких лілей.

24

Високе, на три арки, там було
Вікно, все в різьбленні, рясне від грон
Плодів кунштовних. Барвно грало скло
Вигадливо-квітчастих оболон,
Численних, кожна на свій власний тон,
Як в жаркоцвітні крильця мотилів,
А серед них — між скіпетрів, корон
І темних ликів — щит полум'янів
Від крові древньої принцес і королів.

25

Зимовий місяць сявав із вікна
І тепло барвив юні перса їй,
Рожевив пальці, що сплела вона,
Уклякнувши в молитві мовчазній,
І срібний хрест на нитці золотій

Став аметистовим, а круг чола
Окресливсь ореол. Порфіро, млій!
Це ангел, до небесного житла
Готовий відлетіть, земного чуждий зла.

26

Він ожививсь, коли вона з колін
Звелася й сітку з голови зняла,
І перел теплих ледве вчувся дзвін,
І станик розстебнувся, і спроквола
Розкішна сукня їй до ніг спливла,
І, як русалка серед мокрих трав,
Вона в задумі погляд підвела,
Красу Агнеси бачачи уяв,
Убік не глядячи, щоб довше чар тривав.

27

Вся тремтячи, в холодний шовк лягла,
Свідомо в м'ясний тонучи туман,
І сонні маки хвилями тепла
Їй душу обняли й знемоглий стан,
І всю її взяли в блаженний бран,
У добру гавань, у надійний схов,
Згорнули, як псалтир серед поган
У капищі. Вона тьмяніла, мов
Троянда, що в бутон вернутись хоче знов.

28

В той рай укравшись, наче в забутті
Він дивиться на сукню у ногах
І подих слухає, і в хвилі ті,
Як ласка чулась на її устах,
Він оживав, як у польоті птах,

І дихав сам. А далі спотайна
Зі схову вийшов і ступив — сам страх —
На тихий килим. Тиша — як струна.
За полог зазирнув... Як міцно спить вона!

29

На килимок, що місяць посріблив,
Він — аж слабій від кожного ступня —
Поставив стіл і скатертю накрив
Червоно-жовто-чорного ткання.
О, де воно, Морфееве дання!
Зненацька вчувся гомін, гук — і ось
Литаврів брязк, північних труб грання
Жахнули слух. І тихо знов. Мов хтось
Ворота причинив — і все те уйнялось.

30

А Маделіна спала райським сном
На білому, пахкому полотні.
І він зі схованки носив тайком
Йй сливи, груші, айви медяні,
Драглі прозорі, соки, довгі дні
Настояні в льохах на цинамон,
І фініки із Феца запашні —
Все, що дали з своїх розкішних лон
Шовковий Самарканд і пальмовий Цейлон.

31

У кошики з ажурного срібла,
На блюда золоті він клав мерщій
Плоди чудові. Пишно процвіла
Їх повнява в пустельності нічній,
Легеньким пахом сповнивши покій.

«Тепер прокинься, люба, добра! Ти —
Для мене небо, я — прочанин твій!
Ім'ям Агнесиної доброти
Благаю — глянь, не дай мені з ума зійти!»

32

Так шепчучи, рукою млосно він
В її подушку груз. В тіні запон
Вона лежала. Як замерзлий гін
Струмка гірського, був міцним той сон.
Блищали блюда, місяць з оболон
На килим клав рясний малюнок свій.
О доки, доки, доки цей полон
Змикатиме незрушно очі їй?
Завмер, піддавшись непевній владі мрій.

33

Прочнувшись, лютню ухопив дзвінку —
І пісеньку, що вже забули всі
Її в Провансі (знану співаку
Під назвою «La belle dame sans merci» *),
Заграв на вухо дівчині-красі.
Почувши стогін тихий, перестав.
Вона задихала. І враз — о ці
Блакитні очі, що їх жах розняв!
Блідий, мов статуя, він на коліна впав.

34

Вона поглянула. Та, мабуть, їй
І досі сонні бачились дива.
Змітала болісно, як буревій,

* Прекрасна дама без милосердя (франц.).

Її блаженні сни страшна ява —
І дівчина, у плач хибкі слова
Мішаючи, в обличчя юнаку
Все дивиться, очей не одрива,
А він застиг, укляк на килимку,
Щоб не вразить її, замріяну й тремку.

35

«Це ти?— спитала.— Тільки що вві сні
Твій любий голос темряву німу
Озвучував присягою мені,
Твій погляд саяв, і була в ньому
Небесна ясність. А тепер — чому
Ти так змінився, зблід і похолов?
Озвись, осяй очами ночі тьму,
Не покидай мене, хоч слово мов,
Бо де подінусь я, коли ти вмреш, любов?»

36

Надлюдським захватом її слова
Порфіро пройняли. Підвівся, весь
Як зірка, що тремтить, легка й жива,
В сапфіровій пустельності небес,
І в сон ввійшов їй — так у полі десь
Єднають пахощі в вечірній час
Фіалка і троянда. Раптом скрес
Морозний вітер і вікно потряс,
Мов знак подаючи: Агнесин місяць гас.

37

«Темніє. Шквальний дощ у шиби б'є.
О Маделіно, це не сон, а яв!»
«Темніє. Буря. Горенько мое!

Хто любий сон, мій рай у мене взяв?
Мене ти кинеш для нових забав,
Жорстокий! Хто ж твою направив хіть?
Я не кляню, бо серце ти з'єднав
Своє з моїм. Я спіймана у сіль,
Я вже приборкана — й не маю сил злетіть».

38

«О наречена, мрійнице моя!
Я буду твій щасливий паладин,
Твоєї вроди щит! Я за життя
В святині рук твоїх знайду спочин
Од довгих пошуків, лихих годин!
Голодний пілігрим, не знав я сну —
І от гніздо знайшов, але з пташин
Я заберу одну, тебе одну!
Я не безвірник, ні, і храм твій не схитну.

39

Стривай: ця буря — буря чарівна,
Страшна для інших, нам — як тепловій.
Вставай, вставай! Світліє далина!
Гулякам не до нас, вони ще свій
Бенкет кінчають. Швидше-бо, мерщій!
Ім вуха й очі хміль затамував,
Іх присипляє солодко напій.
Зведись, ходім у вересковий плав:
На Півдні захист я тобі приготував».

40

Вона схопилась, на його слова
Жахаючись, бо там дрімала скрізь
Драконами сторожа замкова,

І кожен, мабуть,— мов готовий спис:
По темних сходах поспішили вниз,
Де лампу над дверми держав ланцюг,
Де на шпалерах протяг м'яв і тис
Без ліку псів, птахів, мисливців, слуг —
І довгі килими погойдував навкруг.

41

У двір зійшли, подібні до примар,—
Там під чавунним ганком на посту
Скоцюрблений валявся воротар,
Пустивши з рук посудину пугу.
Розумний пес підвівся, шерсть гугу
Струснув, але впізнав і знову ліг.
Запори подались — і в темноту
Вони ступили за старий поріг,
І брама стогоном випроводжала їх.

42

І геть пішли. Так, так, віки тому
Сліди коханих дощ бурхливий змив.
Барон заснув, і снилося йому
І всім гостям його багато див —
Трун, упирів, відьом. Коцмар гнітив
Іх довго. Анджелу стару спіткав
Параліч — і лице їй одмінив.
Чернець після своїх молінь, відправ
У згаслім попелі, всіма забутий, спав,

УЯВА

Вільний лет Уяві дай,
Дома Втіхи не шукай:
Пропадає Втіха дома,
Наче бульбашка зникає.

Дай Уяві вільний лет,
Думку виславши вперед,
Відчини у серці грати
І пусти до хмар шугати!

Линь, Уяво люба, линь!
Дома меркне Літа синь;
Задоволення весняне
З пелюстками вкупі в'яне;
Потім Осені дари
Всі жадання до пори
Притупляють. Що ж подіять?
Біля печі сівши, мріять,
Поки в ній не стухне жар,
Зимової казки чар,
Поки в полі мла дрімає
І плугатар оббиває
Черевики мерзлі, й Ніч
З темним Небом віч у віч
Укладає чорну змову
Погасить зорю зимову.

Сядь же, хмизу підклади
Й животрепетно сліди,
Як небесно-величава
Лине в даль твоя Уява.
Квап її — у неї слуг
Є доволі; хай навкруг
Все, що холодом убито,

Воскрешає: красне Літо,
Першу квіточку Весни,
Перші грона восени,
Що важніють коло стріхи,
Й тайкома ці три утіхи,
Наче добрі три вина,
Хай вілле в келих — пий до дна!
І в ту ж мить тобі присниться,
Як співає в полі жниця,
І дзвенять серпи в житах,
І вітає сонце птах;
І разом з тим до вух прилине
Перекликання журавлине
І весняна метушня
Галоччя та вороння;
З'являться не знати звідки
І стокротки, і нагідки,
І лілеї пізній цвіт,
І найперший первоцвіт;
Запишаються в діброві
Гіацинти сапфірові,
І впаде на ці дива
Перша крапля дощова!

Глянь: з-за голого обніжка
Виглядає сонна мишка;
Тут гадюка на піску
Шкірку скинула слизьку;
Там, на глоді, із гніздечка
Дивляться рябі яечка
Із-під теплого крила,
Що пташка-мати розп'яла;
Вчуеш літньою порою
У дуплянці гомін рою,
І як жолуді падають,
І як білі бурі дмуть.

Хай же мчить у світ Уява!
Все вбиває звичка млява!
Де той вид, що не втрача
Новизни? Яке дівча
Зберегти принаду в силі?
Де ті очі сині, милі,
Що не втомлюють? Де сміх,
Щоб і завтра тішить міг?
Де такі уста рум'яні,
Що довіку нам жадані?

Наші втіхи молоді,
Наче бульби на воді,
Пропадають! Лиш в Уяві
Знайдуться уста ласкаві
До душі тобі; струнка
Лада, гарна, як дочка
Плодоносної Церери,
Що в Аїдові печери
В мертвий скрилася туман:
В неї буде Геби стан
І таке ж біленьке тіло,
Як тоді, коли струміло
З неї вбрання, як вона,
Розстебнувшись, вина
Кубок повний подавала
І як на Зевса млость напала.

Розірви шовкову нить —
І тобі Уява вмить
До твоєї хати-стріхи
Принесе незгірші втіхи.

Вільний лет Уяві дай!
Дома втіхи не шукай!

ДО МОГО БРАТА ДЖОРДЖА

Багато днів мене журба томила,
Мій мозок мерк, і темрява немила
Гнітила дух, і думалось мені,
Що марно я в блакитній глибині,
У сполохах, аж сліпнучи з одчаю,
Мелодії небесної шукаю;
Що, лігши навznak у м'яку траву,
Даремно в мріях до зірок пливу;
Що вже не вчую пісні Аполлона,
Хоч небо квітне і зоря червона
Два промені прослала в висоту,
Нагадуючи ліру золоту;
Що я в бджоли, яка летить на рожу,
Сільського ладу перейнять не зможу;
Що скісний погляд із-під темних вій
Не зможе наспів окрилити мій
І не запалить у моему серці
Слів про кохання та про давні герці.

Та часом той, що все про славу снить,
Скидає сум, і йде в поля, в блакить,
І, вітру вільному відкривши груди,
Саму поезію вбачає всюди.
Недаром кажуть, любий Джордже мій
(Так Вільнодумцю й Спенсер-чародій
Не раз мовляв), що в ті чудесні хвилі
В очах поета грають коні білі
І рицарі в одежі святковій,
Жартуючи, розпочинають бій.
А блисне сполох, він одразу знає:
То величезну браму відчиняє
Осяяний небесний вартовий,
Дмучи в ріжок, що на землі чутний

Лише поетові. Ось у ворота
Пливе квапливо казкова кіннота —
І бачить він за нею залів ряд,
У срібло й злото прибраних для свят,
І лиця дам, що світлими очима
Вщасливити могли б і серафима,
І повних кубків, як планет навкруг
Ясного сонця, безнастанний рух,—
І струм вина, що нахильці поллеться,
Дощем летючих зір йому здається.
А далі ще — немов у млі, сади,
Земним очам заказані: туди
Лише впусти поета, Аполлоне,
І до троянд він миттю прохолоне.

І в тім глибу блаженнім тільки й знать,
Як, сплесками цілуючись, киплять
Фонтани — й ллється течія промінна,
Мов срібні смуги на плавцях дельфіна,
Коли з коралових підводних міст
Він вирне, вигнувши грайливо хвіст.

Такі дива лише для того звичні,
Хто поринає в нетрі поетичні.
Коли надвечір він гуляє сам,
З чолом відкритим, чи ж його очам
Тоді доступна тільки темно-синя
З тремтячими алмазами пустиня?
Та ясно-білі кучері хмарин,
Та місяць поміж них, що сам-один,
Убравшись у ризи великодні,
Іде все вище, в світові безодні!
О ні! Багато добачає там
Він дивних див! Якби моїм очам
Відкрилися ті потаємні схови,
Ти остовпів би від моєї мови.

Так за життя п'є радощі поет,
Але думок його захмарний лет —
В майбутньому. Про що поет шепоче,
Коли навік змикає горді очі?
«Хоч я покину цей недобрий світ,
Але мій дух і через грані літ
Обізветься — і патріоти-внуки,
Почувши клич мій, схоплять зброю в руки —
Або рядками, що давно я склав,
Князів пробудять для великих справ.
І мудрий у своїй повчальній мові
Мої повторить речення готові —
І я тоді, схилившись із-за хмар,
Живитиму його промови жар.
Пісні мої, по смерті зацілілі,
Співатимуть дівчата на весіллі.

Буває, в травні молодість сільська,
Втомившись розвагами, кружка
Обсяде біло десь на оболоні
Свою царівну обрану, в короні,
Де всяке зілля, різні квіти є,
І кожне має значення своє
(В лілеї й рожі чути їм зітхання
Нещасного, що гине від кохання);
Поміж грудей, де жар іще й не тлів,
Пучок фіалок повних, дар полів,
Спокійно спить; вона бере з шкатули
Маленьку книжку — й кожне серце чуле
Від радості тріпоче; скрики, стиск
Рук молодих, очей гарячий блиск:
Бо дівчина надумала читати
Оповідання про надії й втрати,
Що юним я злелівав; перлів град
Із-під повік до ямочок-принад
Покотиться. Дитячі очка сонні

Так солодко на матерньому лоні
Склепить мій тихий спів... Прощай, прощай,
Прекрасний світе! Вже в очах розмай
Твій гасне. Крила я розняв орлині
І з низини лечу в простори сині,
Радіючи, що мій і далі спів
Томитиме твоїх прекрасних дів
І хлопців грітима».

Мій брате й друже!
Якби мені, безумному, байдуже
Було до тих омріяних відрод,
З людьми й собою був би в мене лад.
Щоправда, день мій сходить веселіше,
Як світла думка мозок мій прониже,—
Найбільший скарб, якби моїм він став,
Мені б такої радості не дав.
Мені приємно, що мої сонети
Читаєш ти, достойні, може, й Леги.
Недавно — теж — я розкоші зазнав,
Коли, простягшись на траві, складав
Для тебе вірші (найдорожча втіха),
Коли вітрець мені обличчя стиха
Приємно гладив. Я лежу в цю мить
На пригорі квітучій, що стримить
З морського глибу; трав і квітів тіні
Мережать зошит мій, тремтливо-змінні.
З одного боку похилився овес,
І серед нього мак піднявся, скрес,
Нагадуючи марною пихою
Тих, що народам не дають спокою.
А з другого свій розіп'яв жупан
Зелено темно-синій океан;
Там видно парус і стягу перлову,
Що кучеряво обвиває прову.
Тут жайворонок падає в траву,

Там чаечка морська — то на плаву
Танцює в морі, то над головою,
Така ж невгавна, як і шум прибою.
Я знов на захід погляд оберну,
У сявом залиту далину...
Чому ж на захід? Щоб «прощай» сказати
І мій привіт палкий тобі послати!

Роберт Бернс

(1759—1796)

ЛИСТ ДО ХЬЮ ПАРКЕРА

У цім краю чуднім, і досі
Ані Поезії, ні Прозі
Не знанім, де до наших днів
Не розчесала льону слів
На гребені парнаська панна,
Де, може, й Проза тільки п'яна
Опівночі зайти в корчму,
Тут, біля комина, в диму
Сиджу я сам-один, сліпую
І тільки прядки голос чую.
У пічці пекло торф'яне
Жаріє, сліплячи мене
Як тее полум'я в геєні.
Де ж пориви мої натхненні?
Що з ними сталося? Мовчу,
Один по одному лічу
Свої гріхи: що, геть надію
Утративши, я животію,
А не живу, і що навкруг —
Лиш земляки, а щирий друг
Тепер у мене тільки Дженні,
Пегас мій славний! У щоденні
Мої поїздки понад Ніт,
Вона на Захід, не на Схід
Звертає погляд щохвилини
І ронить на свій ніс краплини.
Невже для цього стільки миль
Несла ти барда, гору й шпиль
Долала швидко, без підказу,

І не поскаржилась ні разу?
Якби до неба я сягнув,
Тебе б я в зірку обернув,
Щоб під Стрільцем ти бігла-грала,
Екліптику, мов планку, брала,
Щоб і круг полюса могла
Перелітати, як стріла,
Чи, вгляdivши старого Феба,
Що землю оглядає з неба,
Підскочила б з усіх копит
І запилила божий вид,
Бо певен я, що він ніколи
На хвіст твій не насипле соли.
Так і живу я, друже мій,
Серед турбот — і без надій.
В цій атмосфері чадно-млистій
Як до пуття складу я лист свій?
Та в мене через тиждень-два
Знов проясниться голова.
Отож — до зустрічі й застілля
Замість листа шлю це безділля.
Роберт Бернс

ДЕРЕВО СВОБОДИ

Ви знаєте про дерево,
Що Франція зростила?
Зростають під гіллям його
У патріотів крила.
Воно стоїть на тій землі,
Де висилась тюрма, брат,
Де чорні рясні й королі
Вертіли усіма, брат.

Предивний плід на нім росте,
І хто його скуштує,
Той стан розправить — і себе
Людиною відчує!
І хлоп чолом своїм тоді
Під небеса сягне, брат,
І нещасливого в біді
Ніколи не мине, брат.

Алмази всіх копалень-ям
Того не варті плоду:
Він посланий, щоб дати нам
Здоров'я, щастя, згоду.
Він зір яснить і дух міцнить,
І весь еднає люд, брат,
І над відступником вершить
Свій безпощадний суд, брат.

Благословен, хто, рабських сліз
Не стерпівши, без ляку
За морем викрав і привіз
До Галлії гілляку!
Там стала Честь садівником —
І бачать нині всі, брат,
Як розрослося воно кругом
У весняній красі, брат.

Але недолюдки не сплять,
Як Честь іде угору:
Почулись тисячі проклять
З тиранового двору,
І рубача Людовік шле,
Щоб дерево звалив, брат.
Хотів згубить його, але
Сам голову згубив, брат.

Тоді зійшовся гурт сіпак
І дав присягу гостру,

Щоб добрий саджанець укляк,
Не досягнувши зросту.
Спішили знищити його,
Примчали, як хорти, брат,
Та швидко наміру свого
Зреклися назавжді, брат.

Бо коло дерева того
Свобода вартувала
І сина кожного свого
На славний подвиг звала,
І рать нова на клич її
Прийшла з усіх країв, брат,
І зникли злобні палії,
І деспот затремтів, брат.

Британці! Дуб ваш і сосна
Любові й шани гідні!
А жартом вашим племена
Втішаються сусідні!
Але сумлінно обшукай
Усі поля й ліси, брат,—
Ні, не зростив британський гай
Подібної краси, брат!

Без нього ми не живемо,
А тільки животієм,
Даремно просвітку ждемо,
У вічній горі скнієм.
Щодня негіднику годи,
Працюй, поки живеш, брат,
А нагороду за труди
Дістанеш, як умреш, брат!

Під ним би й ми у братній круг
Зібрали наші сили,

Перекували меч на плуг,
А війни погасили!
І скрізь би мир торжествував
Без шаблі й булави, брат,
І дочекались рівних прав
Всі наші острови, брат!

Хай дурень думає: пусте!
Які із нього вжитки?
А я б за яблучко оте
Віддав усе до нитки!
Тож помолімся, щоб і в нас
Те дерево зросло, брат,
І в Англію на вічний час
Свободу принесло, брат!

ЛОГАНОВІ ЛУКИ

О, як ти, Логане, блищав,
Коли уперше тут назвав
Мене своєю Віллі мій!
О, скільки в нас було надій
Аж до сумного дня того,
Коли коханого мого
Позвав сурми военний гук
Від мене й Логанових лук!

І знову травень, знов тепло,
І все навколо зацвіло,
Свистять птахи, бринить бджола
Навколо кожного стебла,
І все радіє, скрізь пісні
Із серця ллються, лиш мені
Немає визволу від мук
Посеред Логанових лук.

Де білоцвітно глід пахтить,
В гніздечку пташечка сидить,
І птах на гілочці близькій
Співає дружню пісню їй.
Обоє тішаться, а я
Сама з дітьми, як не своя,
Блукаю, ніг не чую, рук,
Посеред Логанових лук.

Державці! Вас я, вас кляню
За братовбивчу цю війну!
Усі жалі, що серце тнуть,
Хай вам на голови впадуть!
Настане час — і стихне бій,
І прийде з миром Віллі мій,
І ми забудем дні розлук
Посеред Логанових лук!

САДІВНИК ІЗ ЗАСТУПОМ

Коли квітчається весна
І зелень стелеться рясна,
Працює з ранку до темна
Садівник із заступом.

Леліють заводи в теплі,
Птахи цілуються в гіллі,
І дише запахом землі
Садівник із заступом.

Коли в годину ранкову
Виходить заєць на траву,
Спішить на грядочку нову
Садівник із заступом.

А тільки тьма в своїм плащі
Сховає трави і кущі,
Біжить до милої мерщій
Садівник із заступом.

ЕПІТАФІЯ ДРУГОВІ,
що був другом і мого батька

Тут чесний муж покоїться, якому
Подоба божа личить, як нікому.

Всім людям друг, друг істини завзятий,
Друг старості, юнацтву провожатий.

У кого серце так в добрі кохалось?
У кого в мозку стільки знань ховалось?

Як є той світ, він там тепер зоріє,
А як немає, він і цим здобріє.

**ДУНКАН
ДЕВІДСОН**

Була собі гарненька Мег,
Вона ходила прясти льон.
Її парняга наздогнав
На ймення Дункан Девідсон.
Та не домігся він свого,
Хоч і діждався дотемна:
Ледь-ледь не вдарила його
Своєю прядкою вона.

Туди, де стежечка біжить,
Вони ідуть униз, наверх,
А як сідають відпочить,
Кладе повз себе прядку Мег.
А тільки слово Дункан дав,
Що в нього наміри не ті,
Вона весь пряльний причандал
Взяла й закинула в кущі.

Ми побудуем гарний дім,
І заживем, як у раю,
І затанцюємо, коли
Ти спиниш прядочку свою.
Бо можна п'ять і не сп'яніть,
І смертний вистояти бій,
І дівчину поцілувать,
І не спротивитися їй!

ЛИСТ ДО Д-РА БЛЕКЛОКА

Еллісленд, 21 жовтня 1789 р.

Ваш лист із гордістю читаю!
Що ж, ваша подорож по краю
Вам піддала-таки розмаю,
Як я й догадувавсь!
А дасть вам бог, чого жадаю,
То й буде лад у вас.

Ах, Герон! Хай лихий в пустелю
Його зашле без краплі елю!
Він лист мій віз до вас в оселю,
В домівку сутую!
А я... послухав пустомелю —
Тепер покуютою.

Та, може, цей мазунчик слави
Засів коло якої пави,
Вдягаючи свої наприви
 В слова облеснії —
І, кинувши духовні справи,
 Вдавсь у тілеснії.

Та що б ви думали, мій друже?
Я став акцизником! Не дуже
Це личить бардові, що струже
 Пісні та оди!
Півста гіней не надолужить
 Такої шкоди!

О ви, парнаські жваві дами,
Що весело й дозвільно днями
Понад касталаськими струмками
 Собі гуляєте!
Яка нужда тяжить над нами,
 Ви, певно, знаєте.

Є в мене жінка й два хлоп'яти —
Як зодягти й прогудувати?
Я гордий, так! Та щоб до хати
 Нужда забралась?
Рубати ліс, рови копати
 Піду хоч зараз!

Дай, небо, обминути ями!
Хоч нині хворий, та без тями
Не шлю я зсохлими устами
 Усім прокляття.
Та чом, скажіть, пани над нами,
 Якщо ми — браття?

Рішучосте, моя надіє!
З тобою дух у нас міцніє!

Хто кволиться, хай і не мріє
Здобуть жадане!
Хто ж сил останніх не жаліє —
Ще дужчий стане.

Спішу скінчить своє писання
(Не мавши рим і часу зрання):
Зробити гідним існування
Дітей та дому —
От найвеличніше завдання
В житті людському!

Уклін сестриці вашій Беккі!
Те саме й добрій вашій Леккі!
Хай будуть їхні дні легенькі
В погоду всяку!
Прийміть, мій голубе сивенький,
Привіт і дяку
від Роберта Бернса.

НА НЕВВІЧЛИВИЙ ПРИЙОМ В ІНВЕРЕРІ

Нещасний той, хто завітав
До вашого порога
Без думки лорда вшанувать,
Що править вам за бога!

Що ж є у вас? Гірська пиха,
Холодна ще й охляла.
В годину гніву в цей куток
Мене судьба загнала!

ПРО МОЄ ПРИЗНАЧЕННЯ В АКЦИЗ

Полохати старих жінок,
Возитися з діжками —
І на лавровий свій вінок
Покласти вічні плями?
Але дружина й діти... Що робити?
Їх плач і камінь може розтопити!

НА ЗАХИСТ АКЦИЗНИКІВ

Чом смієтеся ви, дотепні й горді люди,
Чом над акцизником знущаетеся всюди?

Поміщик свій акциз одержує з землі,
Живуть акцизами прем'єри й королі.

І навіть панотці — на що вже люди чесні —
Хіба не єсть вони акцизники небесні?

В ТАРБОЛТОНІ

В Тарбóлтоні парні до всього зугарні
І є дівоньки хоч куди, 1,5кр.
Та кращих за Рональдів, мабуть, не знайдеш,
Хоч сотню осель обійди.

У Рональда стане добра на придане,
Є в нього у полі й хліві,
Одсипле з калитки, як зятя нагляне,
І сотню дукатів, і дві.

Скажу на почин я два слова про Джін,
Що сяє, як зірка ясна.
Не стільки красою, як смаком і серцем
Усіх перевершить вона.

Не в'януть ніколи принади сердечні,
Байдужа їм люта зима,
А персики, й вишні, і лілії пишні
Розквітнули раз — та й нема.

Хто Джін покохає, нехай пам'ятає,
Що має суперників він:
Що дука Бекбаер усе занедбає,
Щоб тільки приборкати Джін.

Давно не секрет, що й гордий Брегед
Думками про неї живе.
І Форд-багатій, як не злюбитьс'я їй,
Хоч зараз у світ попливе.

Скажу я й про Анну, всім хлопцям жадану,
Найкращу окрасу сім'ї,
Таку прехорошу, що всі ми під ноги
Серця їй поклали свої.

Якби серед наших дівчат обирав я
Найкращу красунечку — ох!
Гріха не малого б на душу узяв я,
Коли б не назвав їх обох.

Давно вже я серцем у неї в неволі,
Та сватать, проте, не спішу,
Бо з віршів своїх та з роботи у полі
Я досі не мав баришу.

Та й правду сказати — не хочу їй дати
На посміх кохання мое.

Я бідний і гнаний, нікому не знаний,
Та гордість і в бідного є.

Хоч я в товаристві не їжджу бучному,
Збиваючи пил на шляху,
Та вмю і я не вважати нікому,
Плювати на їхню пиху!

Мій одяг — шотландського рідного крою,
Є добрі панчохи, взуття
І є шаровари — дві добрії пари.
Найкращого в світі шиття.

З тонкого рубочка у мене сорочка,
Не надто дешевий берет,
А щодо краватки — таку б, ані гадки,
Придбав собі кожен поет.

Не вибрав я друга, щоб сотенька-друга
Дісталась мені завпокій,
Ні тітки не мав я, щоб їй догоджав я,
Бажаючи вмерти як стій.

Ніколи я ласий не був до копійки,
Не купив я гріш по грошу,
Ніколи наборг не давав я, та тільки
І сам позичать не спішу.

ДО ЗУБНОГО БОЛЮ

Од тебе й світ мені немилий,
Напаснику! Де взяти сили
Знести твої отруйні стріли?
Мов сто гармат
Стріля в ушах, мов тягне жили
Із мене кат!

Немало єсть у нас недуг —
Грудей, кісток, очей і вух,
Що співчуттям їх може друг
Полегшить трішки;
А як приходиш ти, навкруг
Я чую смішки!

Запінений, зігнув я плечі,
Пхну лаву, розкидаю речі —
І раптом чую із-за печі
Веселий гук...
Шалений, зичу я малечі
Пекельних мук!

Бува, що й світові не рад,
Такого зносиш бід і втрат!
Коли вмирає друг чи брат,
Що є пекучіш?
Та над усе це ти стократ
Нас гірше мучиш!

Де б не були місця незнані,
Що пеклом звуть попи в казанні,
Де ждуть нас муки неказанні,
Мільйон гризот,—
Я певен, що й у тому клані
Ти верховод.

Пекельних полчищ голова,
Губитель, вчуй мої слова!
Тому, хто зазіхне, бува,
На кращу долю
Шотландії, пошли рік-два
Зубного болю!

**Я ЦАРСТВУЮ
В СЕРЦІ
У ДЖІННІ**

Мені всі Бурбони й Георги
І їхні моря білопінні
Годяться хіба що під ноги —
Я царствую в серці у Джінні!

На троні любові моєї
Чолом я сягаю до неба.
До біса корони й трофеї!
Мені їх і даром не треба!

МЕГ ІЗ МЛИНА

Ви чули, що Мег із млина учинила?
Ви чули, що Мег із млина учинила?
Знайшла собі з грішми якогось мурмила —
І вірному мельнику серце розбила.

А мельник був гарний, а мельник був гожий,
Душею шляхетний, на дівчину схожий,
А пан був нікчема, пустий недотепа,
А їй мовби саме такого і треба.

Посватавсь до неї парняга з душею,
А Мег уподобала панську кирею,
Та дамське сідло на коні-виноходці,
Та срібну вузду, та нагайку при боці.

Прокляття вам, гроші, ґрунти та розкоші,
Фальшиве кохання, де пси на сторожі!
Закохане серце та щира розмова —
От скарб над скарбами! А гроші — полова!

ПРО ЛИСА,
*що втік від Гленріддела,
розірвавши свій ланцюг*

(Уривок)

1791

Свободу я співаю нині!
Але не в образі богині,
Що малювали нам співці,—
В шоломі, з берлом у руці,—
В музей її, хай там лишиться!
Для мене ти — гірська лошиця,
Гаряча, жвава, як вогонь,
То линеш вітрові вдогонь,
То скачеш рівно, як захочеш,
А не захочеш, так підскочиш
Або упрешся чотирма,
Що вершника зведеш з ума.

Тепер про Лиса, що з-за гір
Привезений у панський двір
Сидів у клітці біля входу:
Як він добув собі свободу.

Гленрідделе! О, як ти міг,
Всіма думками й серцем віг,
Позбавити отак свободи
Це щирее дитя природи?
Адже ж ти добрий (мало е
Серць незлобивих, як твоє!),
Чому ж сидить у загороді
Звір, що не був у тебе в шкоді?

Гленріддел був із вігів віг:
За батьківщину б він поліг
Хоч зараз! Часто вечорами

Із одnodумцем біля брами,
Де полонений звір куняв,
Гуляючи, він розмовляв
Про людську гідність, про свободу
Чоловіків, жінок, народу.

Сер Лис вислухував щодня
Історії: яка гризня
Точилася між королями
І як вони крутили нами.
І ще: як ангели в раю
Свободу зрадили й вогню
Пекельного закуштували,
Як од Немврода ми зазнали
Найперших на землі оков —
І як Семіраміда знов
(Побий її небесна сила!)
Чоловіків закабалила.
Їх жіночкам — ото біда!
Як лютий Ксеркс, паливода
І найзапекліший із торі,
Із славою в людському горі
Купався, поки не набіг
На Спарту, де античний віг
Навчив його читать без жарту
Природи славно «Магну Карту»,
І як під свій жорстокий гніт
Рим підхилив покірний світ
І шліфував його без жалю,
Гартуючи вогнем і сталлю.
Про різне мовили вони —
Від сивої старовини
Аж до сьогодні (їх розправа
Тепер не дуже нам цікава),
І потім річ у них зайшла
Про Пітта, що забрав дотла

Все наше золото з скарбниці,
Як точить кров різник з телиці.
Хитрющий в'язень ті слова
Ловив у клітці — й голова
Так словнилася знань у нього,
Як у студента записного.
Він про Британію узнав
Усе: яких і звідки прав
Вона для себе здобувала,
Як меншала і як зростала,
Як благом їй ставало зло
І як воно від Дідька йшло,
Бо від безчесного наброду
Ми маємо свою свободу.

ЛИСТ ДО МОЛОДОГО ДРУГА

Травень, 1786

Мій друже, я давно хотів
Із-під своєї стріхи
Тобі черкнути кілька слів —
Хоч просто так, для втіхи.
А що вкладеться в ті слова,
Хай визначить писання:
Чи тільки пісенька нова,
А чи нове повчання.

Ти сам узнаєш, Ендрю мій,
Як вирушиш із дому,
Що то за штука рід людський
І скільки примх у ньому.
Коли й мети сягнеш, привчайсь

До боротьби й тривоги,
Щоб як лихий настане час,
Не підломилась ноги.

Я не кажу, що тільки зло
В людській душі таїться,
Бо незначне таких число,
Хто тільки кар боїться.
Та всі такі ми кволі — страх!
Не вмієм не лукавить!
Як вада єсть у терезах,
Нелегко їх направить.

Тих, що на дно життя падуть,
Ми ганить не повинні,
Бо й там їм не закрита путь,
Призначена людині.
Бо можна честь уберегти,
І злигоднів зазнавши,
І друзові допомогти,
Ні шеляга не мавши.

Усе звіряй товаришам,
Яких ти близько знаєш.
Ну, а про дещо... Може, сам
Ти тільки знати маєш.
Себе на суд людський не дай,
А сам зате, юначе,
Всі людські нориви вивчай
Уважно і терпляче.

Як спалахне любов, не спи,
Всім серцем їй віддайся,
Але безчесної тропи
Побоюйся й цурайся.
Я вже не згадую про гріх!

Але обман, мій хлопче,
Принизить лет думок твоїх
І серця жар затопче.

Фортуни усмішку лови,
Та мусиш пам'ятати,
Що честь дорожча булави,
Цінніша за дукати.
Дбай не заради суєти,
Не з думкою про першість,
А щоб добути й осягти
Прекрасну незалежність.

Страх перед карою... Він єсть
У всякого заблуди,
Але для тебе тільки честь
Нехай законом буде.
Коли вона застереже,
Звертай на інші ходи,
Не думаючи аніже
Про втрати й нагороди.

Творця шанує кожен твір.
Та, й молячись на нього,
Ти не пишайсь, не лицемір
І не суди нікого.
Дотепникам не потурай,
Тим, що сміються з бога,
Бо не затьмить геєну й рай
Іх вигадка убога.

У гульбищах так легко власть
Релігії забути,
Проте вона — хоч рідко — дасть
Своє жало відчути.
Коли ж на хвилі життєвій

Байдак черпне бортами,
Єдиний якір буде твій —
Єднання з небесами.

Прощай же, хлопче! В дальню путь
Виходячи із дому,
Твердий, обачний, мужній будь
І не вклоняйся нікому.
Свій розум досвідом озброй,
А з правилами цими
Здружися ближче, аніж той,
Хто їх уклав у рими.

ВЗАЄМНІСТЬ

Іншим хтозна-що потрібне —
Слава, блиск, начиння срібне,
А у мене в серці мила
Срібло й золото затьмила.

Хай лише до мене ступить,
Одного мене полюбить —
От де скарб! Оце придане,
Що за всі маєтки стане!

ДО ТІББИ

Ох, Тіббі, ти ж була колись
Привітна й говірка!
Тепер смієшся ти (ну й смійсь!)
Із мене, бідняка.

Ми стрілися, де рута-м'ята.
Була ти вбрана, як у свята.
Що ти пішла собі — це втрата
Для мене не яка.

В неділю, ідучи з діброви,
Ми стрілись — ти зімкнула брови
І геть повіялась без мови,
Як вихор той, швидка.

Ти думаєш, як модно вбрана,
Та ще дочка такого пана,
То вже запевне ти жадана
Для мене, голяка?

Та цур тому, хто так гадає,
Хто сам ні шеляга не має,
А ласки все ж запобігає
В товстого капшука!

Тобі дай хлопця хоч якого,
Ти все ж одкинешся від нього,
Якщо не має він нічого,
Пуста його рука.

Ти шлеш багатому привіти,
Хоч, може (ніде правди діти),
У нього розуму й освіти
Не більш, як у бика.

Та слухай, дівчино завзята!
Якби була ти небагата,
Навряд чи ти діждала б свата
Із нашого кутка!

Стократ миліш моя кохана,
Хоч і не так розкішно вбрана,

Хоч і сама ніяк не панна
Й не панова дочка.

Ох, Тіббі, ти ж була колись
Привітна й говірка.
Тепер смієшся ти (ну й смійсь!)
Із мене, бідняка!

ДО НЕЧИСТОГО

О Князю, владарю держав численних,
Що серафимів збройних вів на битву!
Мільтон

Є різні в тебе імена:
Враг, Біс, Нечистий, Сатана,
А вдача в тебе все одна —
Брать на катуші
У свій огненний льох без дна
Нещасні душі.

Своє майстерство полум'яне
Облиш — нехай цей світ одхляне!
Невже від зойку не зів'яне
І в біса лас,
Коли ти в вариво сірчане
Саджаєш нас?

О, ти відомий лиходій!
Всі добре знають норів твій!
І хоч живеш ти в пропасній,
Та скрізь і всюди
Ти ворожнечу й веремій
Несеш між люди.

Ти, мов той лев, по світу всьому
Вишукуєш, де збить оскому:
То з церкви серед бурі й грому
 Покрівлю рвеш,
То гулишся в нутрі людському
 І там живеш.

З бабусиних я знаю слів,
Що ти всі пустища посів,
Що на руїнах з веж верхів
 Примарним птахом
Кричиш — і пізніх мандрівців
 Сповняєш страхом.

А як із богом на розмову
Вона в годину вечорову
Ставала, чувся їй із рову
 Твій хитрий плаз,
Коли ти й хашу бузинову
 Трусив не раз.

Серед ночі, як сівер тис
І косо зорі мчали вниз,
Сполохав ти й мене, як звис
 Кущем на воду,
Аж душу всю мені, мов спис,
 Пройняв до споду.

Тоді я ледве вдержав кия!
Аж чуб угору встав — такий я
Жах відчув, як з чорторя
 Із криком «ках»
Ти сам, мов качка довгошия,
 Піднявся вмах.

Я чув, що знахарі й відьми
На мітлах охляп серед тьми

Летять у плавні, на строми,
В могильні схови,—
І там над мертвими кістьми
Складають змови.

Даремно потім молодиці
Свої колотять масляниці:
Все викрали пронози ниці,
Пропає удій
У Маньки, що було й дійниці
Замало їй!

Від них і тайні ті вузли,
Що стільки лиха завдали
Новим господарям, коли
Струмент найкращий
Псувався: як не настали —
Все негодящий.

Напровесні, як ріки грають,
Водяники твої чигають
На пішоходців, що блукають
В добу нічну,
І запізнілих затягають
У бистрину.

А «блимавки»; твої свічки,
Що п'яних ваблять здалеки
В погібні багна й рівчаки,
Все далі й далі,
Аж поки втоплять залюбки
В якімсь проваллі.

Як до масонського прийому
Ти сходиш в образі страшному,
Отам би «братові» новому
Настав капут,

Якби не вірні друзі дому —
Кіт і когут.

Як у раю, давно колись
В коханні дві душі злились
І так блаженно обнялись
На зільнім ложі,
І квіти яскравіли скрізь,
Дарунки божі,

Тоді, злорадісний шахраю,
Ти вкравсь інкогніто до раю,
Й довів сердешних до одчаю,
І зверг з небес!
І як не згиб тоді, не знаю,
Цей світ увесь!

Згадаймо про той день із днів,
Як ти пекельний кинув рив
І став між кращих із мужів,
Почваро куца,
І ледве з розуму не звів
Старого з Уцца!

І, взявши під свою опіку,
Дав струпів, ран йому без ліку
І сплюндрував майно, й каліку
В смітті-гною
Держав, і слухав він злоріку
Жону свою.

Та все списати до рядка,
Що винесла душа людська
Від дня, як ангельська рука
Тебе вскормила,
Говірці нашого кутка
Було б несила.

Я певен, вашець замишляе
Того співця, що п'є й гуляе,
Спіткати там, де силу має
Твоя рука.
Та ба! Він іншу стежку знає
Й не дасть хука!

Прощай же, Куций! О, коли б
Ти свій гріховний зменшив триб!
Не знаю,— може, ще загиб
Ти не до решти,
Бо страшно й думать про той глиб,
В яким живеш ти!

НОВОРІЧНЕ ПРИВІТАННЯ

*старого фермера
до його старої кобили Меггі
(разом з новорічним подарунком —
звичайною міркою вівса)*

Привіт! З новим, старенька, роком!
Прийми цю торбу із оброком!
Хоч немічна, з підсліпим оком,
Але ж і ти
Колись легким і гордим кроком
Уміла йти.

Тепер ти ходиш спрокволá;
Вся біла, а колись була
У яблуках, немов із скла,
Гаряча, люта —
Та й хлопець той, що ти несла,
Був не плохута.

Була ти славна кобилиця —
Міцна, струнка — не надивиться!
І як тобою не хвалиться,
 Як не згадать,
Що ти рови могла, як птиця,
 Перелітать!

Літ тридцять буде, як привів
Тебе від батька я в цей хлів;
Дістав я й кілька срібняків —
 Хоч не багато,
Але їх чесно заробив
 Небіжчик-тато.

Коли я їхав сватать Дженні,
Ти дріботіла біля нені.
Хоч, може, й бачила в ячмені
 Сліди малі,
Та всі ті витівки шалені
 Були не злі.

А як ти грала на ходу,
Додому ніши молоду!
Яка невинність на виду
 У Дженні сяла!
Не знав я пари, що в ряду
 Із вами б стала.

Хоч ти крива, без ладу й складу,
Хоч я на тебе вже чи й сяду,
Але тоді, лиш дай понаду,
 На повний хід
Ти йшла, лишаючи позаду
 Усіх сусід.

За молодих веселих літ,
Як западав тобі живіт
У постоялому, з воріт
 Ти так летіла,
Що нам юрба кричала вслід
 Оторопіла.

Як од'ісишся ти, бувало,
А я ще й вип'ю мало-мало,
Тоді на гонках так зухвало
 Ти мчала, аж
Все серед пилу пропадало —
 І приз був наш.

Мисливські шустрі скакунці
З тобою збігли б на луці;
А в довшім гоні — навіть ці
 Просили впину,
Хоч мав для тебе я в руці
 Лише лозину.

У плузі ранньою весною
Ти йшла звичайно під рукою.
Як любо нам було з тобою!
 В погожий час
Свою загінку я й подвою
 Було не раз.

Ти не збивалася з ходи,
Лиш хвіст мелькав сюди-туди.
Без ліку купини й груди,
 Де корінь сплівся,
Улігши в шлею, вергла ти —
 Аж діл трусився.

У зиму довгу і сувору,
Як плуг барився серед двору,

Тобі в корець я сипав гору
Вівса щедріш,
Бо добре знав, що в літню пору
Ти не заспиш.

Ти не спинялась у візку
І кручу брала будь-яку,—
Та не притьмом, не нашвидку,
Щоб стати згодом:
Везла поклажу ти й важку
Помірним ходом.

Четвірку цю, що запрягаю
У плуга, я від тебе маю;
Та ще продав я цілу зграю
Дітей твоїх.
Тринадцять фунтів, пам'ятаю,
Я взяв за них.

Тяжка нам випала судьба:
Щоденна праця й боротьба.
Бувало, ледве вже слаба
Посеред змроку
Надія жевріла... Та ба —
Живем, нівроку!

Не думай тільки, що старою
Захлянеш ти на купі гною!
О ні! За тебе я застою —
І до кінця
Я насипатиму з горою
Тобі корця.

Ми все ділили пополам.
Удвох прийшлося й старість нам!

Ну що ж, припну тебе я сам
До скирти жита,
Щоб ти спокійно склала там
Старі копита.

ДО ЛІЖКА

В тобі, о ліжку, жить почав я,
Чудним людським створінням став я.

А як призначить Доля, тут
Я й від земних звільнюся пут.

Слабий, в тобі знайду я ліки —
Або склеплю свій зір навіки.

Тут плачу я в недобрі дні,
Тут забуваю горе в сні.

Коли з тяжкої праці в'яну,
Тебе я жду, немов кохану,

І втіх небесних зазнаю,
Коли я Делію мою,

Душі моєї втіху щирю,
Тут обіймаю потаймиру.

То сум, то жаль, то біль, то сон
На тебе сходять, як на трон.

Коли в такім тіснім проміжку
Ти бачиш стільки змін, о ліжку,

Ти б нас учить могло незгірш,
Як добре слово, мудрий вірш,

І ми могли б тобі одному
Завдячить істину відому,

Що лиш перетинка мала
Відділює добро від зла,

Що повне бід житейське море,
Що в нім де радість, там і горе.

ЛИСТ ДО ЛЕПРЕЙКА

Коли товар реве в загоні,
І в борозні парують коні,
І довгий день уже при сконі,
Спішу я, повний
Бажання повернути Джонні
Свій борг листовний.

Робивши тяжко цілу днину,
Я ледве розгинаю спину.
Тік вимів, напоїв скотину,
Дав корму досить —
І бідна муза вже спочину
У мене просить.

У неї безтурботна вдача —
То лагідна, а то й ледача.
Була, мовляв, у нас гаряча
Пора у полі,
«А це вже сил моїх нестача
І в скронях болі».

У мене лопнуло терпіння.
«Опам'ятайся, дурне створіння,—
Кажу їй,— з тебе виб'ю лінь я,
Не дам спокою!
Не применшай свого уміння,
Віршуй зі мною!

Це ж сам Лепрейк, душа чесноти,
Нас хвалить! Наберись охоти!
Хай квола ти після роботи,
Хай неошатна,—
Ти покажи йому, на що ти
У мене здатна!»

Беру папір, перо вмочаю,
Щоб дописати лист до краю.
«Де ж рими? — в музи я питаю,
Зову пронозу.—
Гляди, бо напишу з одчаю
Не вірш, а прозу!»

Так розпочав я чин по чину
Свою непевну писанину.
Що з неї вийде — я покину
Напризволяше
Своїх думок легкому плину,
Так буде краще.

Хай Доля нам судила муку,
Та, друже, не впадай в розпуку,
А поклади на арфу руку
На тихострунну,
До всіх чортів пославши суку —
Лиху Фортуну.

Як тільки я на ноги сп'явся,
З її підступністю спізнався.

Та хай би й злидарем зостався
В тряп'ї-лахмітї,—
Щоб я замовк, журбі піддався?
Ніколи в світі!

Вже двадцять шостий раз круг мене
Світ одягається в зелене.
Та хоч яке життя нужденне,
Я не хилюся:
Що б не було, на світло денне
Я, Роб, дивлюся!

Чи заздрить долі салогуба,
Якому тільки користь люба
Та ще калитка повна, груба,
Хто бідних давить —
І в ратуші, товстий, мов груба,
Ділами править?

Чи панові, що зирка строго
З-під капелюха золотого,
Як мимо натовпу сільського
Іде до двору,
Тим часом як шапки круг нього
Летять угору?

О ти, владико пекла й раю!
Дай тільки хист мені, благаю,—
І я назавжди занедбаю
Земні розкоші!
Святого дару не змінюю
На герб і гроші!

Якби ти заповів нам, отчс:
«Хто багатіти не захоче —

У пекло піде», ми б охоче
Пішли в прокляте.
Та нас того не вчили. Отже,
Співаймо, брате!

Бо сказано ж людському роду:
«Лиш той, хто любить мир і згоду
Й не знає вищого клейноду
За чесність — навіть
Хай буде наймитом — природу
Один уславить».

Живім же завжди в цім законі!
Парнасу слуги безборонні
У слави віщої на лоні
Колись воскреснуть!
А ті, що моляться Мамоні,
Безслідно шезнуть.

⇒ Коли навік заплющать очі,—
Їх душі, повні злоби й жовчі,
У тулуби перейдуть вовчі,
Щоб нас лякати,
І будуть совами щоночі
В гаю гукати.

Лепрейк і Бернс, два побратими,
На небесах, поміж своїми,
Вкладатимуть у рідні рими
Думки веселі —
І дружба їх весь час ростиме
В новій оселі!

ВІДПОВІДЬ НА ЛИСТ

Добродійко,
Я не забув той час, коли
Мені уперше ціп дали,
Хлопчиськовій сільському;
Як гордий з успіхів своїх,
Я все робив, що тільки міг,
І не вважав на втому;
Коли в ряду із усімі
Так весело щоранку
Займали з дівчиною ми
Удвох одну ділянку
І жали,
В'язали
І клали копи в ряд —
І швидко час
Летів для нас,
І діло йшло на лад.
Уже й тоді серед забав
Я лиш одне бажання мав,
Одну плекав надію,
Що допомгти в біді твоїй
Колись і я, о краю мій,
Хоч піснею зумію.
Коли стрічався з будяком
Я на лану своєму,
Його обходив я серпом
Як дорогу емблему.
Не про скарби,
Не про герби,
Не про чужі краї,—
Про бідне,
Про рідне
Були думки мої.

Уривчасті і неясні
У голові моїй пісні
 Вже почали роїться;
Але їм скластися у лад
Допомогла одна з дівчат —
 Моя весела жниця.
Як зараз, бачу стан стрункий
 І чую голос юний,
Той, на який в душі моїй
 Всі озивались струни.
 Огнений,
 Шалений
Із серця рвався спів!
 Але й слівце
 Сказать про це
Я дівчині не смів.
Ура жіноцтву! Гук такий
Крізь вихор танців святковий
 Кругом лунає дзвінко.
Хто нам гамує всі жалі?
Ти, втіха втіх, рай на землі,
 Відрада серцю, жінко!
Нелюдьки, що жінок весь час
 Хотіли б уникати,
Глядіть, щоб не зреклася вас
 І ваша рідна мати!
 Хто зможе
 Негоже
Помислити про них?
 Хай люди
 Усюди
Того беруть на сміх!
Вам, що вдалі од нив і хат
Співаєте на рідний лад,
 Я вдячний за вітання;

В ваш плед охоче одягнусь,
Бо знаю, що до мене й муз
Прихилить це убрання.
І буде одяг простий цей
Мені любіш без міри
Од горностаєвих кирей,
Од мантиї й порфіри.
Прощайте!
Не знайте
Ні бід, ні втрат — і хай
Ваш славний дім
На втіху всім
Цвіте, як тихий рай!

НАПИС НА БАНКНОТІ

Проклятий папірець! Навік
Ти на печаль мене прирік.

Ти в мене любку одбираєш,
Ти кубок мій не доливаєш.

А скільки всюди бідноти
Щодня у світ пускаєш ти!

Ти крадеш кров і піт в сіроми
І в панській несеш хороми —

Й ніколи не буваєш там,
Де ти добро чинив би нам.

Без тебе мушу я у світ тікати —
Навіки, може, — з батьківської хати.

ДО РОМАШКИ,
підрізаної плугом у квітні
1786 р.

Ромашечко, як ти змарніла!
В лихий ти час мене зустріла!
Лягла твоя голівка біла
 Поміж груддя —
Й не верне вже ніяка сила
 Тобі життя!

Ні, це не твій коханий друг,
Не жайворон, над виднокруг
Злетівши з весняних яруг
 З веселим співом,
Торкнув твого стебельця пруг
 Крилом грайливим.

Гей, холодно вітри весняні
Свистіли на твоїм світанні,
Коли в своїм легкім убранні,
 Така мала,
Отут уста благоуханні
 Ти розняла!

Стрункі квітки в садах ростуть,
Іх дощ не б'є, вітри не рвуть,
А ти сама для себе путь
 Тут прокладала,
Терпіла бур холодну лють
 І все зростала.

Одягнена в росу прозору,
До сонця ти тяглася вгору,
Аж поки борозну створу
 Проклав леміш —

І впала ти, і без докору
В пилу лежиш.

Така буває доля в тих
Дівчаток молодих сільських,
Що після любовців і втіх,
Всіма забуті,
Приречені на глум і сміх,
Мруть на розпутті.

Отак і барди простосерді,
Не вміючи знайти на тверді
Зір провідних, назустріч смерті
Пливають, пливають —
І раптом, бурею пожегті,
На дно ідуть.

Так і достойність гине — глянь,
Серед яких негод, страждань!
Пихою кинута на грань
Одчаю, вбога,
Без захисту і сподівань,
Хіба на бога.

І навіть ти, що тут у полі
Оплакуеш ці квіти кволі!
Гей, не втечеш і ти від Долі!
Ось чересло
Надійде — і впадеш ти долі,
Як те стебло!

ДО МИШІ,
*вивернутої плугом з нори
в листопаді 1785 р.*

Звірятко, чом ти скачеш так?
Тебе пойняв безумний ляк!
Гей, стій же, не біжи в байрак
 Мерщій ховатись!
Ти думаєш, оцей держак
 Я взяв, щоб гнатись?

Як жаль, що людське панування
Розбило світове єднання!
І ти тікаєш без вагання,
 Хоч і мене
Приречено на існування
 Таке ж сумне.

Ти злодій на лану моїм.
Що ж, якось треба жити всім.
Я зерна дам тобі, ходім!
 Я знов посію,
А зараз колоском одним
 Не забіднію.

Нещасна доля у звіряти!
Зосталося само, без хати.
Нової вже не збудувати —
 Пропало все!
А грудень тягне білі шати
 І сніг несе.

Вже поле пусткою лягло.
Погожих днів — як не було.
Ти затишок собі й тепло
 Тут готувала,

Та ось набігло чересло —
Й бездомна стала.

На цю убогу жменьку жита
Ти клопоталася півліта.
Тепер розорена, розрита
Твоя нора.
А дощик сіе наче з сита —
Сумна пора!

Та, мишко моя бідна, стій:
Так гірко не тобі одній!
І мишачих, і людських мрій
Немало гине,
І потім смутків темних рій
Услід їм лине.

Ти щасливіша за людину,
Бо знаєш тільки цю годину.
А я в минуле погляд кину —
І знов журюсь.
Про завтрашню ж непевну днину
Й гадать боюсь.

ДЖОНУ ТЕЙЛОРУ

Вертаючи з чужих сторон,
Вже й притомившись трішки,
Спустився на землю Аполлон,
Повів Пегаса пішки.

Незвична конику земля,
Бреде нога за ногу.
Бог до Вулкана-коваля
Звернувсь по допомогу.

Роздягся, молот ухопив
І весело, в охоту
Вулкан працює. Заплатив
Бог віршем за роботу.

Підкуй мерщій мені коня,
Вулкан, тутешній житель!
За це тобі віддячу я
Так, як і мій учитель!

ТЕМ ГЛЕН

Ой тітко, що з серцем робити?
Тремтить, як під бурею клен.
Не хочу я тата гнівити,
Та що ж, як у серці Тем Глен!

Я з ним не злякаюся горя —
Хай буде він благословен!
Нащо мені розкіш, як поряд
Не стане зі мною Тем Глен!

Лицяється пан мій до мене.
Він гордий, що з давніх-давен
Купається в злоті, та — нене!
Наскільки ж то кращий Тем Глен!

Матуся про хлопців торочить
І каже, що кожний ладен
Усіх нас дурить і морочить...
Хіба ж мене дурить Тем Глен!

Сто марок дає мені тато,
Щоб вибрала пана Н. Н.

Сто марок — це справді багато!
Та в сто раз дорожчий Тем Глен!

Ворожачи в день Валентина,
Із тисячі різних імен
Я жереб тягла — і єдине
Ім'я там стояло: Тем Глен.

На світвечір знов я гадала —
І хтось показався ген-ген.
По сірих штанах я вгадала,
Що то мій коханий Тем Глен.

Я й курочку дати не постою,
Чорнушку — ну чим не хосен!
Лише підкажи, що зі мною
Побратися має Тем Глен!

ДО ДИТИНИ,

*яка народилася сиротою
в нещасливих родинних обставинах*

Любові первістко жадана,
Така слабенька й мила!
Не то в людини — в істукана
Ти б серце зворушила!

Що діять? Віхола груднева
Вдирається до хати;
Не стало матернього древа,
Щоб доню заховати.

Хай той, хто бурю посилає,
Хвилює в морі води,

Тебе віднині захищає
Від холоду й негоди!

Чия рука жене, незрима,
Од нас недугу й скруту,
Хай древо матерне підтрима
І згоїть рану люту!

Ще вчора квітла люба врода
Край тихого потоку,
А нині гне її негода,
Безщасну, одиноку.

Рости ж — і будь благословенна
Гірку минувши чашу,
І брость од тебе незчисленна
Хай землю вкриє нашу!

ДО ВОШІ,

*поміченої в церкві на капелюшку
однієї леді*

А! Диво з лапками, куди ти?
Нахабством довго не прожити!
Хоч лазиш ти і в оксамити
До пишних дам,
Боюся, шлунок свій набити
Не зможеш там.

Плазунко, біла та слизька,
Святим і грішникам гидка!
Ти смієш глянути зблизька
На леді-квітку?
Геть звідси! В тім'ї бідняка
Шукай наїдку!

Гніздись у жебрака у чубі!
Там житимуть з тобою вкупі
Всі родичі й сусіди любі,
Всі плазунці,
Бо не бувають гострозубі
Там гребінці.

Коли залізла до стрічок,
То десь приплюскни — та й мовчок!
Так ні! Тісний тобі куток!
Проворні лапки!
Дерешся ти аж на вершок
Нової шляпки!

Еге! Тебе не завернути,
Гидке створіння! Як тут бути?
Хоч би де пляшечку отрути
Дістати! Враз
Я б стільки дав тобі, щоб тут ти
І опряглась!

Не впала б в око ти мені
В старому бабському вбранні
Або в хлоп'ячій куртани —
Там вас багато.
Але на модній шляпці... Ні,
Це вже занадто!

Ах, Дженні, нащо виставляти
Гарненьке личко, пишні шати?
Не знаєш ти, яка в звіряти
Проворність! От
Уже шептатись і кивати
Почав народ.

Якби ж ми глянути могли
На себе збоку! От коли

Ми б наші примхи всі збули
Дурні, порожні,
І, може б, навіть не були
Такі побожні.

ЕЛЕГІЯ

на смерть гнідої кобили Пег

Була кобила добра Пег,
Таку побачиш рідко.
Тепер вона по Ніту вниз
Пливе до моря швидко.

Була кобила добра Пег
І знала всі алюри.
Але тепер по Ніту вниз
Вона пливе без шкури.

Не раз, не два слухняно Пег
Під пастором ходила.
Тепер акулам на обід
Дісталася кобила.

Ганяв той пастор бідну Пег
Через рови та ями.
Так мучиться худоба скрізь,
Осідлана попами.

ЗИМОВА НІЧ

Нещасні бідняки, де б не були ви,
Що терпите оцю негоду люту!
Як ваші голови бездомні, ваші
Запалі боки та діряві лахи
Від бурі захистять вас?

Шекспір

Вже подих лютого Борею
Тремтів між голою гіллею;
Вже Феб, закутаний в кирею
Хмар і снігів,
Десь аж над самою землею
На півдні тлів.

Всю ніч пурга шпилі хитала.
Спокійно в сховку праця спала.
З-під снігового покривала
Для себе хід,
Вируючи, вода шукала
Й трощила лід.

Вслухаючись у хуртовину,
Я думав про сільську скотину,
Вівцю, що під таку годину
В полях бреде
І жметься до чужого тину,
І смерті жде.

Ти, пташко, зимним вітром гнана!
Минулася пора весняна!
Круг тебе буря неблаганна
Реве, свистить!
Де знайдеш місце, безталанна,
Перепочить?

І ви, що темними ночами
Скрадаєтесь під мирні брами!
І пір'я, і криваві плями
В хлівах засіль
Прощаю я, коли над вами
Б'є заметіль.

Ось Феба * з хмарного завою
Зійшла над даллю сніговою.
Задумавшись, я самотою
Вночі сидів —
І враз розлягся наді мною
Врочистий спів:

«Ти, вітре, голосніше вий!
Лютіше жаль, морозе злий!
Сніги, заносьте стріхи хат!
Які не люті ви, але стократ
Людська жорстокіша злостивість,
Безжалісна, несила мстивість,
Що — бога хвалячи — несе на брата брат.

Зобач залізнурукій гніт,
На честолюбство чорне глянть,
Що наче лютих псів у світ
Шле тьми смертей, незгод, страждань!
І навіть серед мирних паш —
Той самий плач і стогін, та ж
Ледача розкіш у шаленій зграї
Рабів без совісті й стида,

Від лесті п'яна, огляда
Свої маєтності безкраї.
А наймит? На своїй ріллі

* Ф е б а — сестра Фебова, богиня ночі.

Горбом підпер він їхню славу.
Неначе з іншої землі
Він створений і в руки злі
На рабство відданий, на глум і на розправу!

А де ж любові ніжний пал,
Де горда честь, що їм похвал
Не жалують у вас?
Ви під любові тіль святу
Сховали серця пустоту
Та себелюбства плаз!
Коли ж невинність молода
В їх сіть потрапить, глянь,
Як славнозвісна честь ота
Свій вид од жертви одверта,
Глуха до жалощів, до сліз і до благань!
І, може, десь в лихім кутку
Якась із них у ніч таку
Над немовлям не раз пролле сльозу гірку.

Ви, що спите під ковдрою м'якою,
Лише від примх страждаючи своїх,
Подумайте, подумайте про тих,
Хто зраджений і друзями, й судьбою!
Голодні й стомлені вони
Лягають на соломі спати,
На них вода тече з холодної стіни,
В них віхола гуляє серед хати!
Подумайте про тих, що у глибу
В'язниць кленуть свою лиху судьбу!
На злочин згляньтесь і на зблуду!
Як нещасливого до суду
Ви кинете, кого здолів
Несправедливий долі гнів?
Сини нещастя — браття в світі цім.
Щасливий той, хто допоможе їм!»

Той спів завмер, бо Шантеклер,
Дзвінкий пробудник дому,
Гукнув, струсивши сніг із пер,
Вігання дню новому.

Та зрозумів я до кінця:
Людина щира й добра
Серед усіх творінь творця —
Його найкращий образ.

ЯКБИ БУЛА ТИ В БУРЮ

Якби була ти в бурю
Серед полів,
Серед полів,
Я б куртку скинув і мерщій
Тебе зігрів,
Тебе зігрів.

Якби Недолі вихор злий
Тебе спіткав,
Тебе спіткав,
Грудьми я захистив би
І поряд став,
І поряд став.

Якби в пустиню я зайшов,
У дикий край,
У дикий край,
Пустиня з милою мені
Була б як рай,
Була б як рай.

Якби державцем світу став,
І ти — моя,
І ти — моя,
Тобою б, як алмазом,
Пишався я,
Пишався я!

МОНТГОМЕРІ ПЕГГІ

Якби я в полі ночував,
Закутаний в своєму пледі,
З якою б радістю обняв
Я там свою кохану Пеггі!

В холодні ночі снігові
У найбезлюднішим бескетті
Я б теплий захисток знайшов
Для милої моєї Пеггі.

Якби я гордий був барон
І в золотій сидів кареті,
З якою б радістю те все
Я поділив з моєю Пеггі!

БУВ БАТЬКО В МЕНЕ ФЕРМЕР

Був батько в мене фермер,
За плугом і посивів,
Але дбайливо сина
Він межи люди вивів.

Він мужності навчив мене,
Хоч спорядив убого.
Казав: хто шию в горі гне,
Нездатний ні до чого.

Тоді у світ широкий
Один помандрував я.
Не по маєтності, о ні!
Великим стать жадав я!
Я не без хисту народивсь,
Добув собі й освіти —
І будь-що-будь на кращу путь
Постановив я вийти.

Я до Фортуни залицявсь,
Шукав тропу щасливу,
Та кожний раз біда якась
Мене збивала з пливу:
То я терпів од ворогів,
А то від зради друга,
І цвіт надій в душі моїй
В'ялила знову туга.

Набридло в горі та нужді
Фортуни глум терпіти.
Всі плани ті, як сни пусті,
Я мусив залишити.
Минулі дні були смутні,
Майбутнє — хто простежить!
Цю мить лови, цей день живи!
Лиш день тобі належить!

Я залишався без надій,
Без допомоги друзів,
І хліб собі у боротьбі
Я добувати мусив.

Мене мій батько-трудівник
Привчав до праці з юна.
Мовляв: хто все робити звик,
Тому ніщо Фортуна.

Так в невідомості мені
Судилось гнути спину —
Аж до кінця, коли в труні
Нарешті я спочину.
Не оглядаюся назад,
Лиш горя уникаю.
Єдиний день прожив — і рад,
Про більше не гадаю.

І все ж веселий завжди я,
Як той король в палаці,
Хоч прирекла Фортуна зла
Мене до горя й праці!
Я хліба шмат — і тільки шмат,
Не більше, заробляю,
Та змалку привчений до втрат,
Її не проклинаю.

Коли ж копійку зайву
Де-небудь зароблю я,
Якесь неждане лихо
Нагряне — й все гублю я.
Буває, й сам я маху дам
В своєму простосерді.
Та будь-що-будь лихим думкам
Я не піддамсь до смерті!

Ви, що багатства та чинів
Шукаєте, змарнілі!
Що більше втіх ждете від них,
То далі вам до цілі!

Хоч будьте Крезами, однак
Мені найкращим другом
Лишиться щирий хлоп-простак,
Що в полі йде за плугом!

ТВОЄ ЗДОРОВ'Я, СЕРДЕНЬКО

Твое здоров'я, серденько!
Спокійно спи до рання!
Вже й слова більш не вимовлю
Я про своє кохання!
Не думай, що забуду я
Мої до тебе ходи:
Прожду я рік, а треба — й два,
Аж до твоєї згоди.

Ти річ ведеш усе про те ж:
Мов треба подождати.
А в мене річ — за день і ніч
З тобою в парі стати.
Тобі торочать: подожди,
Побудь у кращім колі.
А я кажу тобі: гляди,
Щоб не проспала долі.

Вони сміються з ратая —
Та що мені по тому?
Дай підробити лиш — і я
Не поступлюсь нікому.
Здоров'я — золото мое,
Моя найкраща втіха.
А як рукам робота є,
Тоді не страшно лиха!

В чужих садах нас кожний птах
Засліплює красою.
А ближче стань, уважно глянь —
І я чогось та стою.
Тож виглядай мене смерком,
Як зблищить зірниця:
Бо той, хто любить не на жарт,
Ніколи не бариться!

ЛОРД ГРЕГОРІ

Як страшно в темряві брести
Покинутій, самій!
О лорде Грегорі, впусти
Мене у замок свій!
Це через тебе знов і знов
Мене мій рід кляне.
Коли не вернеться любов,
Хоч пожалій мене!

Чи ти забув, як на межі,
Де Ірвайн плюскотів,
Я все відкрила, що в душі
Ховала стільки днів?
Усім святим, що в світі є,
Мені ти присягнув —
І серце вірнее мое
До себе привернув.

А в тебе серце, Грегорі,
Холодне, кам'яне.
Вогненна блискавка вгорі,
О, спопели мене!

Впади на мене без жалю
З нічної висоти!
Але того, кого люблю,
Помилуй і прости!

В ТОЙ ДЕНЬ

В той день, коли
З очей текли
У мене сліз потоки,
Не знала я,
Що мала я
Побачитися з Джокі.

Він легко так
Через рівчак
Стрибнув і мовив: «Здрастуй!»
Хто б думать міг,
Щоб він прибіг
До мене в пізній час той!

Бриль заломив
І підхопив
Мене в обійми спершу,
І знову стис,
А я — я сліз
Від радості не вдержу.

Вдень і вночі
Його ждучи,
Війну я проклінала.
Тепер сміюсь
І веселюсь,
Як перше сумувала.

В вечірній час,
Бувало, в нас
Веселі пари кружать,
А я одна
Стою смутна
Без милого подружжя.

Та милий мій
Душі моїй
Вернув назавжди спокій.
До церкви, в торг
Піду я вдвох,
Щаслива, з любим Джокі.

МОЛЛІ

На биту вийшовши дорогу,
Я стрів красуню босоногу.
На груддя глянув — і відчув я
За ніжки дівчини тривогу.

Такій би дівчині ходити
У черевичках по паркету,
Таку б хорошу посадити
У позолочену карету.

Ясне волосся розлилося
По лебедино-білій шиї,
А очі — зорі, що у морі
Рятують човен в чорторії.

Скромна, гарна Моллі,
Наче квітка в полі.
Кращої немає
В цілому околі.

БЕЗУМСТВО

О Розуме, ти над скарбами посивів!
Незмінно-тверезе твоє
Розважливе щастя. Я ж хочу поривів,
Що тільки Безумство дає!

РЯДКИ,

*надіслані джентльменові,
якого автор образив*

Коли порве до сварки друга
Непоміроване пиття
(Ця найжорстокіша потуга),
Він годен жалю й співчуття.

Я влаштував ту п'яну сцену —
І маю в серці понести
Ганьбу за річ мою шалену!
Тож пожалій мене й прости.

МАЛОМУ Я РАДИЙ

Малому я радий,
Багатства не жду,
А стріну в дорозі
Турботу й Нужду,
Я дам стусана їм,
З дороги зжену,
Лиш келих наповню
Та пісню почну.

Буває, що думка
Обляже сумна.
Та всі ми — солдати,
А вік наш — війна!
Мій настрій веселий —
Як золота пай!
Свободи моєї
Й король не чіпай!

А стрінуся з другом,
За вечір один
Багато недобрих
Забуду годин.
Щасливо вернувшись
Із мандрів у дім,
Хто буде журитись
Минулим своїм?

Сліпої Фортуни
Не ждатиму, ні!
Чи прийде до мене,
Байдуже мені!
Чи долю спіткаю,
Чи тисячу бід,
Я тільки промовлю:
«Привіт вам, привіт!»

Малому я радий,
Багатства не жду,
А стріну в дорозі
Турботу й Нужду,
Я дам стусана їм,
З дороги зжену,
Лиш келих наповню
Та пісню почну.

ЕППІ МАКНАБ

Скажіть, ви не бачили Еппі Макнаб?
Моеї коханої Еппі Макнаб?
«Пішла до будинку із паном в обнімку,
Забувши, що є в неї милий, Джон Раб».

Якби ти вернулася, Еппі Макнаб!
Якби ти вернулася, Еппі Макнаб!
Звідкіль би не йшла ти і де б не була ти,
Тебе привітає так радо Джон Раб!

Що каже на це моя Еппі Макнаб?
Що каже на це моя Еппі Макнаб?
«Вона відказала, що вже зав'язала,
І більш не згадає про тебе, Джон Раб!»

Навіщо спізнались ми, Еппі Макнаб?
Навіщо спізнались ми, Еппі Макнаб?
Ти гожа, як рожа, та з вітром ти схожа!
Так каже із серцем розбитим Джон Раб!

НАПИС ПІД ПОРТРЕТОМ ФЕРГЮСОНА *

Прокляття тим, хто тішиться піснями —
І голодом заморює співця!
О брате любий, старший по нещастю,
Безмірно старший по служінню музам,
Я плачу над недолею твоєю!

Чому цей світ не жалує поета,
Що так кохається в його утіхах?

* Роберт Фергюсон (1750—1774) — шотландський поет. Відіграв помітну роль у відродженні літератури на рідній мові.

**НАПИС ДЛЯ НАДГРОБКА
ПОЕТА ФЕРГЮСОНА**

Бундючних слів не буде тут, не ляже
На гордий мармур вигадка різця:
Тут простий камінь Скотії покаже,
Де їй оплакати прах свого співця.

ДОДАТКОВІ СТРОФИ

Вона схилилась, юна, й так їй плачно!
Хоч даром муз горить твоє чоло,
Але Багатство з Розкішшю невдячно
Убили те, що миле їм було.

Твій брат-поет несе з сльозами
Свій скромний дар, плиту печальну цю.
Але твій спів не стихне поміж нами,
А це найкращий пам'ятник співцю.

РЯДКИ,

*написані на вікні заїзду в Стерлінгу,
звідки видно руїни королівського палацу*

Тут Стюарти жили колись у славі,
Закони добрі даючи державі.

Тепер тут пустка, провалився й дах,
І берло їхнє — у чужих руках.

Упали вниз, де у болоті й смітті
Виплоджуються гади плазовиті.

Упали, скривджені, затерся й слід,
І славний трон їх захопив набрід

Без честі й слави, з мислями низькими.
Хто ближче знає, більш гидує ними.

**СМЕРТЬ
І ПЕРЕДСМЕРТНІ СЛОВА
СЕРДЕШНОЇ ОВЕЧКИ МЕЛЛІ,
УЛЮБЛЕНИЦІ АВТОРА**

(Надзвичайно сумне оповідання)

Коли до прикорня прип'ята
Овечка паслась, а ягнята
Стрибали й бігали навкруг,
Вона зненацька у ланцюг
Заплуталась. У рів упавши
І жалібненько застогнавши,
Лежить вона і смерті жде.
Аж ось повз неї Хью іде.

Як статуя, піднявши руки,
Маленький Хью дививсь на муки
Овечки бідної. Та як
Йй пособить, не знав хлоп'як.
Захекавшись, біля рову
Стояв і слухав Меллі мову.

«З твоєї туги бачу я,
Що гірко смерть тебе моя
Засмучує. Все, що скажу я,
Моєму доброму, прошу я,
Хазяїнові передай:

Як ще вівцю придбає, хай
Вона без прив'язі у полі
Гуляє цілий день на волі,
То буде на багато літ
У нього й вовна, і приплід.
І ще скажи, що завжди нас
Він жалував, стеріг і пас,
Що доброму його звичаю
Я всіх сиріток доручаю.

Скажи, нехай не підпусқа
До них ні псів, ні різника,
Хай молоком з дійниці поїть
І сили їхні двоїть, троїть,
А вранці й на смерку дає
Ласенького, що в нього є.

І хай малі мої ні в кого
Не вчаться вештання пустого,
Не продираються крізь тин
До ласощів, до капустин,
А так, як предки їхні, з юна
Викохують розкішні руна
Для гострих ножиць. Хай жінки
Їх підготовують з руки,
А дітвора їх смерть оплаче.

А баранця, що поряд скаче,
Мого синочка, щоб як слід
Він докохав до повних літ
І щоб навчив його (не знаю,
Як мовити) — з чужого плаю
Для себе подруг не шукать,
Даремно ратиць не топтать,
Як інші нерозумні тварі,
А пастися в своїй отарі.

А ти, о донечко мала!
Найбільше ретязя й кола
У світі бійся! Слухайсь мами,
Не зустрічайся з чужаками
І здружуйся не з усіма,
А все з такими, як сама.

Благословляю, дітки, вас,
Бо близько, близько вже мій час!
Хай споминки про матір вашу
Вам здобрюють життя і пашу.

Скажи хазяїнові, Хью,
Про люту муку й смерть мою,
Скажи, хай всі коли сплюндрує,
А мій пузир тобі дарує».

Сказавши Меллі ці слова,
Замовкла й стала нежива.

**ЕЛЕГІЯ
НА СМЕРТЬ СЕРДЕШНОЇ
МЕЛЛІ**

О, плачте всі, хто служить музі,
Ридайте, Робертів друзі!
Дивіться, як він руки в тузі
Зняв аж до стелі,
Узнавши, що сьогодні в лузі
Сконала Меллі!

Його так тяжко засмутила
Не скарбу втраченого сила,
Ні, подружка, овечка мила,
Та, що в оселі

За ним так приязно ходила,
Сердешна Меллі.

Ходила скрізь, не відставала,
Його й за милю пізнавала,
На манівцях перестрівала
В ті дні веселі,
На всякі втішні штуки вдала,
Незрадна Меллі.

Вона була тямуща зроду
І до сусідського городу
Не лізла, не чинила шкоду
В чужому хмелі —
Тому-то й сльози лле, як воду,
Поет над Меллі.

Почувши бекання ягняче,
Він Меллі згадує... От наче
Вона сама до нього скаче
З-за рову, скелі
По скибку хліба! Й знову плаче
Поет за Меллі.

Вона не нашого заводу,
А з тих овець, що через воду
До нас привезені зі сходу
В гірські пустелі.
Стригаль не бачив вовни зроду,
Як вовна Меллі.

Хай пропаде віршовка клята,
Найгідший твір людини-ката,
Що підіймає вгору брата
На смертні релі!
Від неї впала, мов підтята,
Сердешна Меллі.

О барди Дунської долини,
О ви, чий спів до Ейру лине!
Хай кожен голосу підкине
В тужливі трелі
Того, хто від печалі гине
По любій Меллі!

ДОБРОДІЄВІ,

*що надіслав газету й запропонував
надсилати її далі безкоштовно*

Добродію, газету вашу
Всю прочитав я — і не зважу
Своєї радості. Для мене
Все в ній нове! Ви достоєнне
Провідали, чого хотів я,
Бо мучився багато днів я
Жадобою узнать нарешті,
Що діється у Будапешті,
Про що в Парижі помишляють
І що голландці поробляють.
Як Йосип, віденський канчучник?
Чи в ніс йому маленький лучник
Ще не поціливі? Яничари
Не припинили з Руссю чвари?
Що поробляють нині данці?
Як Шведчина? Чи наостанці
Не родить другого вояки?
Кому скоряються поляки?
Де розбишаки прусські бродять?
Яких тепер пісень заводять
В Італії? А як швейцарці —
З ким миряться, а з ким у сварці?
А дома що? А хлопці наші

Якої завтра зварять каші?
Як наш король Георг? Чи спати
Йому дають його палати?
Чи смерть Вільяма не скосила?
Чи вже не в Чарлі-плута сила?
Якого Берк полкое вовка?
Чи сниться Гастінгсу віршовка?
Як зараз оплатки стягають?
Чи й... голі обкладають?
Що роблять герцоги, маркізи,
Повії, злодії, харцизи?
Що принц Уельський? Тільки й тями,
Що віятися з панночками?
Чи вже змінив на краще вдачу,
Забувши звичку жереб'ячу?
Для мене вісті ці — як манна.
Як я без них обходивсь! Пана
За це з подякою вітаю
І що одержав — повертаю.

*Еллісленд, у понеділок рано,
1790*

ЗАКОН ПРИРОДИ

Хай шрами, доблесті сліди,
Показують солдати.
Війни, народної біди,
Не буду прославляти!
Безжально знищує народ
Її рука кривава.
Хто примножає людство — от
Кому належить слава.

Природа-мати прорекла:
«Іди вперед, людино!»

У поколіннях без числа
Примножуйся невпинно!
Влила я в кров тобі потік
Палкого неспокою,
Щоб станув поряд чоловік
Із жінкою-красою!»

Простенька пісенька оця
Бере собі в герої
Того веселого співця
Шотландії старої,
Природи любленця, чиї
Жадання не хололи
І хто священній течії
Не опиравсь ніколи.

Святий природи заповіт
Він слухав, повний жару,
І, щоб здійснить його як слід,
Шукав жадану пару.
Прихильний дух на варті став,
Щоб цвіт не був без плоду,
І от поет собі дістав
Подвійну нагороду.

О краю мій! Між славних днів
Пильнуй, щоб не зітерся
Цей день під знаком Терезів,
Що дав нового Берґса!
Новий співець, на батьків шлях
Він крок жвавіший справить —
І в благородніших піснях
Шотландію прославить.

О сили миру і пісень,
До нас прихильність майте:

Землі шотландській кожний день
Віраду посилайте!
Щоб довго тішитися старій,
Цвісти — не одцвітати,
Щоб Бернси множилися — їй
Хвалу в віках співати!

ДО ВОДЯНОГО ПТАСТВА,

*сполоханого
під час прогулянки
на озері Лох-Тьюріт*

Чому, о птаство водяне,
Ти так злякалося мене?
Чом розлетілося навкруг,
Немов я ворог, а не друг?
Чому зрікаєшся утіх
І мирних радощів своїх?
Природа-мати нам дає
Всім нарівно добро своє.
Тож повертайтеся назад
До лісових своїх принад,
Годуйтеся там, де їжа є,
Гойдайтеся там, де хвиля б'є!

Із соромом я визнаю
В цьому провинність і мою:
Людина — ось хто хоче гніт
Поширити на цілий світ!
Вона до волі всіх зоєє —
І підкоряє все живе.

Орел, коли в недобрий час
Із неба падає на вас,

Жалю не знає, бо така
Приреченість у хижака.
Але людина! Та, що їй
Дарує Небо промінь свій,
Про жаль говорить раз у раз —
І для розваги губить вас!

Там, де потоки та мохи,
Де ходять тільки пастухи,
Ви в кожній заводі ясній,
Природі корячись одній,
Збуваєте серед квіток
Свого життя недовгий строк.

А як до ваших вод і паш
Загляне лютий вороваш,
З польоту гордого свого
Ви зневажаєте його.

Бринючі крила розгорніть,
До інших заводей летіть!
Як не під силу боротьба,
Згордуйте долею раба!

ЗАМОК ГОРДОН

Ріки Сходу, де нема
Пут, що їх кує зима!
Ті так сонячно течуть,
А понад іншими — пільма,
Кривава Гніту каламуть.
Я їх розкішну течію
Рабам, тиранам віддаю

За цей струмочок у гаю
Навколо замку Гордон.

Запашний тропічний ліс,
Де аж гнеться від заліз
В рабство проданий бідняк,
Де у морі крові й сліз
Бродять зграї розбишак!
Те вічне зілля я віддам
Тиранам гордим і рабам
За дикий гай навколо брам
Старого замку Гордон.

У зеленій хащі цій
Лиш Природа (вільно їй!)
Всюди трудиться чимдуж,
Думі віддана, такій
Дорогій для чулих душ.
Я в мріях вік би тут шалів,
Я б тут заснув і занімів
Серед потоків і гаїв
Навколо замку Гордон!

ЕКСПРОМТ

*на дезертирство
генерала Дюмур'є з французької
республіканської армії*

Вас вітають тирани, Дюмур'є!
Вас вітають тирани, Дюмур'є!
Де ж подівся Дамп'єр?
Бурнувіль — що, помер?
Чом ці двоє не з вами тепер, Дюмур'є?

Нумо ж бити французів, Дюмур'є!
Нумо ж бити французів, Дюмур'є!
Воли хочуть вони?
Я піду, лиш гукни,
Покружляти у танці війни, Дюмур'є!

Так ходім же в походи, Дюмур'є!
Так ходім же в походи, Дюмур'є!
Так ходім же в походи!
Згасим іскру свободи —
І тоді... проклянуть нас народи, Дюмур'є!

ДО КАПІТАНА РІДДЕЛА,
повертаючи газету

Нудьгуючи на самоті,
Всі повідомлення й статті
Я прочитав без хвилювання.
Де в них пожива для ума?
Ні вбивства доброго нема,
Ні путнього погвалтування.

Для наших родичів-писак,
Що крають, шиють так і с'як,
Судить під силу про штиблети,
А радити, які путі
Нам обирати у житті,
У них не вистачить кебети.

Щоб вам подякувать тепер,
Де гусячих візьму я пер?
Та й що перо мое — неклеба!
Якби я в руки взяти міг
Той промінь, що на хмари ліг,
Я б вам подякував як треба!

**О, ДЕ ПАРНАС,
ДЕ ТА КРИНИЦЯ...**

О, де Парнас, де та криниця,
Що трунком муз живим іскриться,
Щоб оспівати як годиться
 · Мою любов до тебе!
Але та Муза, що любило я,
Нап'ється й Ніту-тихоструя!
Тут проспівую, тут складу я
 Найкращий вірш про тебе!

О Музонько, моє натхнення!
За цілий довгий літній день я
Не називав тебе на ймення,
 Лиш поривавсь до тебе.
Ти десь танцюєш серед гаю,
Струнка, легка, як легіт маю.
Землею й небом присягаю
 Мою любов до тебе!

Буває, день і ніч минеться,
А серце з туги не прочнеться!
Адже воно для того б'ється,
 Щоб линути до тебе!
А як подамся на чужину,
І там до самого загину
Не згасне й на одну хвилину
 Моя любов до тебе!

ДЕЩО ПРО ВИВІСКИ

1

Він — як той лев, що над пивною
Своєю гривною страшною
Нагадує не про пустелю —
Про кухлик елю.

2

Важкий, безглуздий бик на дошці біля брами
Байдуже хнюпиться, заторсаний вітрами.

3

Як панові пристав постійний усміх цей!
Отак шинкар сільський сміється до гостей
На тьмяній вивісці, що різко при негоді
Скрипить, нагадує, що це шинок, та й годі.

4

Порожня голова, бездушна і безгрішна —
Яка б для голяра це вивіска розкішна!
Лице людське, парик... Як добре їй ведеться,
Вона великою й величною здається.

**ЕПІГРАМИ, ЕКСПРОМТИ,
ЕПІТАФІЇ**

**ВІДПОВІДЬ «ВІРНОПІДДАНИМ
ШОТЛАНДЦЯМ»**

Послухайте слово моє, «вірнопіддані»:
Гуляйте, шуміть при вечері й при сніданні;
З ненавистю й заздрістю ви не стриваєтесь:
Та як од зневаги людської сховаєтесь?

ХУДОЖНИКОВІ,
*що саме малював картину
«Сон Іакова»*

Пораду друга не за гріх,
Мій голубе, прийми:
Покинь ти ангелів своїх,
Змалюй владику тьми!

Сувора й грізна божа рать;
У дідька — нижчий лет;
Та й легше буде малювать
Знайомого портрет.

ПОГЛЯД ПАСТОРА

Ні, не брехливий погляд цей:
Написано у нім,
Що він належить шахраю,
А це — відомо всім.

В БІБЛІОТЕЦІ ЛОРДА

Творіння муз точи, хробак:
Вони твої по праву;
Але шануй вельможі смак —
Із золота оправу!

ЕПІТАФІЯ ВЧИТЕЛЕВІ

Ні, не даремно між людей
Його нечистий підхопив:
З його дітей учитель цей
Розумних виростить чортів!

ЕПІТАФІЯ ЧОЛОВІКОВІ,

який завжди слухався жінки

Відома Єви поведінка,
Не рідкість і тепер вона:
Цим паном керувала жінка,
А жінкою — сам сатана.

ПРО ЧЕРЕП КОМІСАРА ГОЛДІСА

Дива́ з твоїх виходять рук,
Творець! Хто б розгадав,
Чому в оцей важкий сундук
Так мало ти поклав?

ЕПІТАФІЯ

крикливому полемістові

О смерть! Тобі усі ми винні.
Та, мабуть, в темний засік твій
Уперше потрапляє нині
Такий безглуздий торохтій.

РЯДКИ

*у відповідь на запитання,
чому бог створив гарненьку міс Девіс
такою малою,
а приятеля, що був з нею,
таким високим*

Чом бог алмаз малесеньким створив,
А простий камінь скелею поставив?
Бо він хотів, щоб істинну красу
Ще більше світ і цінував, і славив.

В АЛЬБОМ

Дай, небо, щоб і я побачить міг,
Як злочини повстануть проти злих,
Як всім відкриється свободи скарб
І стануть сігогадом тиран і раб!

ЕПІГРАМА

на погані шляхи

Сюди я їхав як попало
Через рови та ями —
Ознака, що тут люди мало
Турбуються шляхами.

Я в біблії не по коліна,
Та добре пам'ятаю,
Що, криво ходячи, людина
Не попаде до раю.

НА Е. ТЕРНЕРА

Свиню задумавши, багна
Взяв у болоті Сатана,
Та й, клятий, схитрував:
Замість свині, сяку-таку
Подобу виліпив людську
І Тернером назвав.

АРТИСТЦІ

Скільки грації й свободи!
Видно, юнко, по всьому:
З ласки матері-природи
Граєш ти себе саму!

В рухах, голосі відчути
Краплю штучності дозволь.
Я скажу тоді, що тут ти
Граєш справді тільки роль!

ВІДПОВІДЬ ЦЕРКОВНОСЛУЖИТЕЛІВІ

Як левові Езопа, і Бернсу кожна зла
Насмішка дошкуляє, але — не від осла!

ГОРЯНСЬКА ГОСТИННІСТЬ

*(Прощаючись із добрим господарем
у горах)*

Коли скінчу життя земне,
Я зажадаю, щоб мене
І у раю самому
Зустріли по-гірському.

НАПИС НА ПОРТРЕТІ УСЛАВЛЕНОЇ МІС БЕРНС

Змовкніть, заздрі критикани!
Цій красі немає меж.
З хиб — одна була у панни;
Але хто ж їх має менш?

ЕПІГРАМА

Одна королева, утративши мужа
І будши до суду людського байдужа,
Усипала попіл його у вино
І випила з горя. Було це давно.

А ця королева — нової породи:
Діждавши такої ж сумної нагоди,
Ковтнула б і труп, та не згоря, о ні!
А щоб заощадити гріш на труні.

ЕПІТАФІЯ ВЧЕНОМУ

Він просто в рай помандрував,
Як слід шанованій людині:
Ніхто гріхів за ним не знав,
Бо він творив їх по-латині.

САМОДОГАНА ПОЕТА

Гарячий обмовнику! Годі химер!
З літописів слави ти зникнеш тепер!
Ще Менсфілд промовив, нам заповідь давши,
Що книга правдива є пасквілем завжди.

ЕПІТАФІЯ

сільському гультяєві

Ридайте, всі чоловіки,
Ви друга поховали!
Хоч одлучались ви, жінки
Без вас не сумували.

О школярі, частенько ви
Тут граєтесь у свято!
Тож не топчіть над ним трави —
Він, може, був ваш тато.

ПРО ЕЛФІНСТОНІВ ПЕРЕКЛАД ЕПІГРАМ МАРЦІАЛА

Поезії мучитель, ти,
Кого жене під три чорти
І Проза! Чуєш крик у гробі?
То Марціал волає: «Пробі!»

МОЛИТВА ПЕРЕД ОБІДОМ

Хто має що їсти, той їсти не може,
А інший би їв, так не має.
Але поміж нами — хвала тобі, боже!—
Таких, як я бачу, немає.

В МАЄТКУ ВЕЛЬМОЖІ

Твої ці замки; сила є в них
Клейнодів найдивніших.
Що ж, бережи їх, пане євнух,
Для насолоди інших.

НА ЛОРДА ГЕЛЛОУЕЯ

Ні, ти не Стюартам рідня:
Ті — духу благородного;
Були з них дурні, згоден я,
Та шахрая — ні одного.

ВЕСЕЛІ ЖЕБРАКИ

(Кантата)

Коли з дощами восени
Сухі листки, мов кажани,
Закрутяться в вітрах;
Коли в шумливий листопад
Сипне крупа, ударить град
І раптом ствердне шлях;
Тоді до Пузі-Ненсі в льох,
Обідрані, знебулі,
Ватаги ланців і мандрьох
Збираються на гупі:
Співають, випивають,
Регочуться, кричать,
Танцюють і жирують,
Аж келихи бряжчать.

В мундирі з мотузків і лат
Біля вогню сидить солдат.
З надітим ладно ранцем;
Свою коханку тисне він,
Що п'яно дивиться з колін,
Милується коханцем:
І потім рот жадливий свій,
Мов чашку, простяга —
І він дає цілунок їй,
Мов ляскіт батога.
Ще відгомін чувся
З усіх брудних кутків,
А він устав, надувся
І пісеньку завів:

ПІСНЯ

Марсів син, у боях не малий пройшов я шлях,
Гляньте: весь я в рубцях, весь рябію від ран;
Ця — в шинку, як попилісь, ця — в траншеях, де колись
Ми з французами зійшлись під гучний барабан.
Трам-та-там і т. д.

Вперше я під прапор став, де полковник наш упав,
Де лягло немало лав за Абрамів курган:
Славні роки то були, добре бились ми, коли
Моро штурмом здобули під гучний барабан.
Трам-та-там і т. д.

Руку й ногу я віддав, де гармат іспанських плав
Розтрощив і розметав наш Куртіс-капітан;
Та якби за рідний край Елліот гукнув: «Вставай!»—
Я б за ним пошкандибав під гучний барабан.
Трам-та-там і т. д.

Хоч прошу я на життя, хоч кругом каліка я,
Хоч одягнутий в дрантя́, але — сам собі пан —
Я щасливий у шинку, тут, із чаркою в кутку,
Як тоді, коли в полку нам лунав барабан.
Трам-та-там і т. д.

Що ж із того, що шлях часом я гублю в снігах,
Що тулюся по гаях, наче вовк-сіроман!
В час, як торбу я свою тут за чарку віддаю,
Стрів би пекло я в бою під гучний барабан!
Трам-та-там і т. д.

Скінчив. Аж бантина вгорі
Здригнулася гнила,
Аж озирці біжать шури
В куток із-під стола.
Скрипаль в кутку, як у норі,—
«Ще!»— в захваті горла.
Тут дівка встала, що в шатрі
Похідному зросла.

ПІСНЯ

І я була дівка, коли — не згадать;
Та з хлопцями досі люблю я гулять.
Драгун молодецький мені був за тата —
Чи ж дивно, що завжди люблю я солдата?
Тра-ла-ла, тра-ла-ла,
Люблю я солдата!

Веселого спершу собі юнака
Знайшла я — він був барабанщик полка:
Рум'яні уста і стрункі ноженята —
Ну, як не любить молодого солдата!
Тра-ла-ла, тра-ла-ла,
Любити солдата!

У нього мене був одбив капелан;
Зміняла на церкву я свій барабан:
То перша була в мене зрада і втрата —
Він душу згубив, а я тіло й солдата.

Тра-ла-ла, тра-ла-ла,
Згубила солдата!

Та скоро наскучили дурні святі;
Я з цілим полком загуляла тоді:
Чи плед з позументом, чи бурка космата —
Однаково, тільки б любити солдата.

Тра-ла-ла, тра-ла-ла,
Любити солдата!

Скінчилась війна — і в старці я пішла,
На ярмарку хлопця свого я знайшла:
За славний мундир, хоч над латою лата,
Я знову свого полюбила солдата.

Тра-ла-ла, тра-ла-ла,
Люблю я солдата!

Давно я ходжу, волочусь по краю,
Та з радістю й нині співаю і п'ю —
І, поки ще держиться чарка піднята,
Я п'ю за героя свого, за солдата!

Тра-ла-ла, тра-ла-ла,
За героя-солдата!

Фігляр в кутку горілку пив,
Була з ним любка-ковалиха,
Байдужий був їм шум і спів —
Вони любов крутили стиха;
Та ось наш любас, п'яний з лиха,
Дзвінкий цілунок любці дав,
Хитаючись, наладив міха,
Скрививсь і пісню розпочав:

ПІСНЯ

Розумний дуріє в хмелю,
Шахрай строїть дурня на сесії;
Я дурнів таких не люблю,
Бо дурень я справжній — з професії.

Бабуся мені букваря
Купила й послала учитися;
Та час тільки згаяв я зря —
Що б дурнем одразу зробитися!

Раз бешкет я п'яний вчинив —
І руки були мені зв'язані;
У церкві дівча зачепив —
І вилаяв піп мене в кáзані.

Над блазнем, що крутиться в грі,
Ніхто з вас нехай не знущається:
Я чув, є такий при дворі —
Прем'ером він там називається.

Попи — ці людей у церквах
Гримасами дурять умілими,
Картають веселий наш фах,
Щоб хліба у них не відбили ми.

Я пісню кінчаю, бо вже
Без випивки весь розсихаюся:
Хто дурість в собі береже,—
Дурніший за нас, присягаюся!

Тут встала бабище завзята,
Що потихеньку грошенята
З чужих кишень таскати знала,
За що й у воду потрапляла.

Вона любила горяніна,
Але в петлі повис хлопчина!
З зітханням, хлипом почина
Його оплакувать вона.

ПІСНЯ

Був горянін у мене Джон,
Він зневажав долин закон,
Гірського клану вірний син
Був славний Джон мій горянин.

Так слався, слався, смілий Джон,
Мій горянин одважний Джон!
Усіх долин, усіх сторон
Красою був безстрашний Джон!

Горянська юбка, плед легкий,
Меч біля боку, сам стрункий,
Серця жіночі у полон
Брав горянин одважний Джон!

Так слався, слався і т. д.

Блукали ми, де Спеї і Твід,
Не знали ми турбот і бід,
Бо не боявсь людей долин
Мій славний Джон, мій горянин.

Так слався, слався і т. д.

Та у вигнання він пішов!
Коли ж усе заквітгло знов,
Пробравсь назад через кордон
В мої обійми смілий Джон.

Так слався, слався і т. д.

Але спіймали Джона, ох!
Замкнули Джона в темний льох!
Всім ворогам, катам проклін!
Повис мій Джон, мій горянин!

Так слався, слався і т. д.

Тепер ходжу з села в село,
Тужу за щастям, що пройшло.
Вина, вина! Як темний сон,
Життя без тебе, любий Джон!

Так слався, слався і т. д.

Скрипаль із скрипкою в руках,
Що всюди грав по ярмарках,
Товсту вдову вподобав — страх!
Хоч не до пари
Йй зростом, але в серце шлях
Пробили чари.

Уперся в бік, лице підняв,
Тихенько гаму проспівав —
Одну, дві, три — і після вправ,
Надувши воло,
Він *allegretto* заспівав
Бравурне соло.

ПІСНЯ

Не плач, не плач, ходім зі мною,
Тебе я втішу й заспокою,
Об землю вдаримо журбою,
А решту к бісу пошлемо!

Я по професії скрипаль,
Я граю,— й струн мені не жаль,
Жінкам розгоню я печаль,
А решту к бісу посилаю.

Ми будем скрізь, де брага ллеться,
Де смачно їсться, смачно п'ється,
Де й лихо з нами засміється,
А решту к бісу пошлемо.

Я по професії скрипаль і т. д.

Ми́ будем кості обгризати,
Весь день на сонечку лежати,
А як захочеться — співати,
А решту к бісу пошлемо.

Я по професії скрипаль і т. д.

Лише моєю стань, мій раю!
І, поки я на скрипку граю,
Я голод, холод — все здолаю,
А решту к бісу пошлемо.

Я по професії скрипаль і т. д.

Але й коваль піддався їй:
Він скрипаля-біднягу
Схопив за бороду й мерщій
Іржаву витяг шпагу —
І заприсягся нанизать,
Мов каплуна, на крицю,
Як не покине спокушать
Привабливу вдовицю.

Поблід скрипаль, почувши це,
Присів на п'яти з ляку —

Й так жалібно скривив лице,
Що здобрив розбишаку.
Як той обняв її, удав
(Хоч сльози стримав ледве),
Що посміхнувся у рукав
На слово ковалеве.

ПІСНЯ

Красо моя, ти бачиш, я
Із майстрового клана:
Я всюди гість, де посуд єсть,
Де є каструля драна.

Я гроші брав і поступав
До короля в солдати,
А тільки ніч, тікав я пріч —
Знов казани латати.

Я гроші брав і поступав і т. д.

На скрипалів, на стрибунів
Наплюй, мое кохання,
Пристань до тих, що люблять міх,
Що люблять майстрування!

Клянусь вином! Клянусь горном!
Як будеш нещаслива,
Хай все життя промучусь я
Без віскі і без пива!

Клянусь вином! Клянусь горном!.. і т. д.

На заклик баба ковалів
Здалась, не знати чом:
Чи Купідон її схилив,
Чи здолана вином.

Сер Скрипка знову осмілів:
Він знову за столом —
І безтурботно задзвенів
Пляшками їм обом
За їх здоров'я на ніч.

Ще не одну метке хлоп'я
Пустило стрілку з лука:
Вже Скрипка іншу забавля —
Забулася розлука!
Та зір кривого хазяя,
Гомерового внука,
Іх постеріг: на скрипаля
Той налетів, як щука,
І вилаяв їх на ніч.

То був п'яниця і гультай,
Що Вакхові молився;
Хоч злигодні дістав на пай,
Та Долі не корився;
Він знав одно лиш: наливай!
До чарки лиш хилився,
Лише в розгулі бачив рай —
І от, натхненний, звівся
І заспівав їм на ніч.

ПІСНЯ

Я не співак на панський смак,
Для дам та кавалерів,
Та людський рій на голос мій
Летить, як на Гомерів.

І що б не приключилось,
І як би там не сталось —

Одна пішла — біда мала!—
Ще дві мені зосталось.

Я муз не знав, не заглядав
У течію киплячу;
У цім вині на самім дні
Свій Гелікон я бачу.

І що б не приключилось... і т. д.

Хвалу красі співають всі —
І я в загальнім хорі;
Та смертний гріх красунь усіх
Я бачу в непокорі.

І що б не приключилось... і т. д.

Зведе на час кохання нас —
Втішайтесь якомога!
А пролетить щаслива мить —
Туди їй і дорога!

І що б не приключилось... і т. д.

Од їхніх штук набравсь я мук
І в дурні пошивався;
А дур пройшов — я з ними знов
Кохаюсь, як кохався.

І що б не приключилось... і т. д.

І ледве стих веселий спів,
Як схвальний гук з усіх ротів
Струснув корчму — і от
Всі віддають свої торби,
Зривають лахи з пліч, аби
Зросити спраглий рот.

І всі кричать, уставши з лав
Крізь горілчаний чад,
Щоб він згадав і проспівав
Найкращу із балад.

Веселий, він звівся
Між двох своїх Дебор,
А натовп аж трусився,
Щоб швидше грянув хор.

ПІСНЯ

Глянь на келихи шумливі,
На торби й на лахи глянь —
І в єдиному пориві
Цей веселий приспів грянь!

К бісу всіх закону друзів!
Воле радісна, живи!
Всі суди — для боягузів,
Для попів стоять церкви!

Титул, скарб — для нас дурниця,
Добра слава — звук пустий.
Хочеш пий і веселиться?
Не роздумуй, тільки пий!

К бісу всіх закону друзів... і т. д.

Ми блукаєм по країні,
Ми брехнею живемо,
А вночі в соломі, в сіні
Із коханками спимо.

К бісу всіх закону друзів... і т. д.

Наше щастя перехоже
Невідоме для вельмож,
І не знає шлюбне ложе
Божевілля наших лож.

К бісу всіх закону друзів... і т. д.

Світ — коловерть, мішаниця,
Та бродягам що у тім?
Хай огуди той боїться,
В кого є сім'я і дім.

К бісу всіх закону друзів... і т. д.

Хай живуть торби й жебрацтво
І корчми гостинна сіль!
Хай живе бездомне братство!
Як один гукнім: амінь!

К бісу всіх закону друзів!
Воле радісна, живи!
Всі суди — для боягузів,
Для попів стоять церкви!

Фрідріх Гельдерлін
(1770—1843)

СМЕРТЬ ЗА ВІТЧИЗНУ

1

Ти близько, битво! Вже із висот своїх
В долину юні сходяться воїни
Проти напасників, що сунуть,
Певні уміння свого та сили.

2

Але ще впевненіш тисне молодість,
Бо Право б'ється, як зачароване,
І дружний гімн її Вітчизні
Підгинає коліна безчесним.

3

Візьміть мене з собою, о воїни,
Щоб не низька мені смерть судилася!
Не хочу марно вмерти, хочу
Я на жертвним узвишші впасти,

4

Щоб за Вітчизну пролити кров свою!
Вже час настав! О друзі, до вас іду!
До вас, о любі, що навчили
Жити й умерти мене, спускають!

5

Як часто зблизька бачить жадав я вас,
Віків старих поети та витязі!
Прийміть тепер мене, малого
Чужинця, в братство своє полегле.

6

Спішать до нас перемоги вісники:
О Батьківщино, вільно живи вгорі —
І не вважай на мертвих! Скільки б
Нас не лягло, ми лягли за тебе.

Йоганн Вольфганг Гете

(1749—1832)

ІСПИТ

Вчитель

Скажи, о хлопчику, звідкіль ці блага?
Ти б сам не зміг придбати й шага.

Хлопчик

Це в мене все від татуся.

Вчитель

А звідки ж їх татусь добув?

Хлопчик

Від дідуся.

Вчитель

Чекай! А звідки ж їх дідусь дістав?

Хлопчик

Він просто взяв.

ЕНТУЗІАЗМ

Ентузіазм — це річ хороша,
Але на устриць трохи схожа,
Що як полежать довший час,

Уже не ваблять зовсім нас.
Різниться він од оселедця
Тим, що у бочку не кладеться.

ТОВАРИСТВО

У товаристві побувши шумному,
Вертався тихий учений додому.
«Як люди сподобались вам?»
Відказав:
«Були б вони книги, я б їх не читав».

З німецької народної поезії

ЩОБ СКОРІШЕ МИР НАСТАВ

Я солдатом народився,
Я на битву спорядився
І святу присягу дав.

Скільки куль свистить круг мене,
Скільки бомб летить на мене —
Хто б їх, боже, зрахував!

Тим-то я й прохаю бога,
Тим-то я й благаю бога,
Щоб скоріше мир настав.

ЄВОНЬКА

Євонько, моє кохання!
Нічне ворочання й зітхання!
Вже вдруге луки завітчались,
А ми ще й досі не звінчались.

Є в мене сусідка — ворота в ворота,
Моя утіха, моя турбота,
Така хороша, така чудесна,
Як рання зіронька небесна.

Ах, якби небеса та папером стали,
А всі зіроньки писарями стали!
Не стало б їхнього писання,
Щоб описать моє кохання!

ВІЗНИК

Баб старих на віз набрав я.
Що ж би ви гадали?
Ледве в'їхали до міста —
Лаятися стали.
Тому-то, поки буду жити,
Не буду баб старих возити.
Но, сива, но!

Мужиків старих набрав я.
Що ж би ви гадали?
Ледве в'їхали до міста —
Дорікати стали.
Тому-то, поки буду жити,
Не буду мужиків возити.
Но, сива, но!

Молодих дівчат набрав я.
Що ж би ви гадали?
Ледве в'їхали до міста —
Гарно заспівали.
Тому-то, поки буду жити,
Дівчаток буду я возити.
Но, сива, но!

СОЛДАТСЬКА ПІСЕНЬКА

Ми з жінкою танцюємо,
Гуляємо всі дні —
Вона в селі із торбою,
Я з ранцем на війні.

ВАЖКИЙ ВИБІР

Я з кравцем не поберуся —
Все він крає та мудрує.
За шевця я краще вийду —
Він мене в сап'янці взує.

Тільки швець облип смолою,
Все плює та дратву смиче.
Краще буду за ткачем я —
Він мені й сорочку витче.

Але ткач — він тільки й знає,
Що ногою наступає.
Ні, стрільця собі візьму я,
Що перо на шапці має.

Цей стріляє все, що бачить,
Не жаліє й пташеняти.
Ні, за лікаря піду я,
Щоб здоров'я не втеряти.

Але ж той усе в дорозі,
З ним я вік даремно згаю.
Краще, мабуть, поберуся
З тим, кого я покохаю!

ПОХВАЛА ХЛІБОРОВОІ

Як жив собі хлібороб
Та мав він три дочки,
Аж три дочки він мав.
Перша взяла собі па́на,
Друга взяла музи́ку,
Третя взяла хлібороба.

Перша промовляє:
«Понад мого — немає!
Коли я вдосвіта встаю
І вийду в горницю свою,
Я чую ріг мисливський!
Не тільки ріг мисливський,
Ще й гавкання собаче!»

«Ні!— друга промовляє.—
Понад мого немає!
Коли я вдосвіта встаю
І вийду в горницю свою,
Я гарну скрипку бачу!
А на тій скрипці гарній —
І стьожечку червону!»

«Ні!— третя промовляє.—
Понад мого немає!
Коли я встану на зорі,
Він порядкує у дворі —
Важкі снопи молотить!
Не тільки ж він молотить,
А й грошики складає!»

* * *

Коли м'ясниця прийшла,
Зарізав третій вола.
Він кличе голодного пана,
Зове харпака-музику
До себе на обід.

Тоді заграв музика,
Затанцював панок,
А хлібороб сидів собі й сміявся.

ЖУК ТА МУХА

Убрався жук у нову сорочку
Та й сів спочинути на дубочку.

Аж бачить: пролітає муха.
Жук закохавсь у ній по вуха.

«Виходь, виходь за мене, кохана!
Ти в мене житимеш як у пана!»

Пішла вона до свого покою,
Аж сім служниць повела за собою.

Одна несе рушника для панни,
А друга слідом — червоні сап'яни.

Третя — брусок запашного мила,
Четверта їй спину як слід обмила.

П'ята приносить вино у жбані,
Шоста кубок наповнює панні.

«А чом же не видно сьомої — мошки?
Хай спину мені почухає трошки!

Хай білу шкіру мені полоскоче!
Сам жук зі мною побратися хоче!»

Летить вона до жука в палати —
Гостей численних весільних вітати.

Саджають її до столу на лаву,
Підносять їй найсмачнішу потраву.

А потім ведуть її до таночку
У щиро-зеленім, свіжім віночку.

І от пішли всі гості у скоки!
І от узявся жучище в боки!

І так вони гоцали, так вибивали —
Незчулись, коли й молоду розтоптали.

Ой тяжко-важко жук зажурився,
У чорну свиту вбравсь, похилився.

З дружками-свашками вийшов із замку,
Вийшов із замку — і впав у ямку.

Де взявся півень: злетів із даху
І проковтнув жениха-бідолаху.

І все товариство бучне розстроїлось,
Побачивши, що з молодими скоїлось.

Дю Белле
(1522—1560)

СОНЕТИ

1

О Франціє, мистецтв, одваг, законів мати,
О годувальнице, турботнице моя!
Тепер повторюю святе твоє ім'я
Плачливим голосом бездомного ягняти.

Якщо своїм не раз мене воліла звати,
Чому ж мовчиш тепер? Мій дім, моя сім'я,
О Франціє, озвись! Але даремно я
Вслухаюсь: голосу не хочеш ти подати.

Тут пажерні мене оточують вовки,
І тне зима мене — у спину, у боки,
І хоче підкорить своїй колючій владі.

Для всіх отар твоїх доволі паші є,
Ні звір не шпетить їх, ні дощ, ні град не б'є,
Чи то ж найгірша я вівця в твоєму стаді?

2

Не слави прагнути, не в пошуках скарбів
Я в мандри вирушив із батьківського дому,—
Щоб долю суджену знайти в краю чужому
По той бік сніжних Альп і вічних льодовців.

Я вірю в Честь, яку не вкриє прах віків,
В Одвагу, що не вмере у падолі земному,

Так щедро квітнучи у серці молодому,
Що скарбу більшого й не хочу від богів.

Для служби широї я перейшов хребти,
Щоб тут, в Італії, три роки провести,
Де я живу й тепер, ні, не живу — томлюся.

Я для обов'язку пройду ще безліч гір,
Змінюю Францію на Індію, Алжир,
А треба — кину й рай, і в ад переселюся.

3

О, як спротивилось мені це панство, боже!
Ці мавпи-двораки, що тільки байди б'ють
Та знай бундючаться, великих удають
І носять убрання, на королівське схоже.

Всміхнеться метр — і всі сміються разом; отже,
І збреше, то йому брехні не завдають,
Підтакнуть, що зірки із заходу встають
І сонце з місяцем вночі світити може.

Коли ж хоч одного вельможа відзначить,
До того лашаться (хоч зло в душі кипить),
А зганить — всі тоді стороняться від нього.

Найбільше ж не терплю, як перед королем
Стоїть шахрай такий з облесливим лицем
І сміхом давиться, хоч сам не знає з чого.

4

Блажен, хто плававши далеко, як Уліс,
Чи той, хто в рунові кохався золотому,
Набравшись мудрості, вертається додому,
Щоб вік дожити там, де народився й зріс.

Коли ж побачу я своє село, свій ліс,
Димок над хатою — і в дворищі тісному
Під шифером тонким своє житло, в якому
Знайшов я цілий світ, що так мій дух підніс?

Мені стократ миліш моїх батьків будова,
Ніж Рима гордого величність мармурова.
Миліш город сільський, ніж плац, де я ходжу.

Не Палатін мене до себе пориває;
Не Тібр, не вітерець, що з моря повіває,
Ні, рідне селище, солодкий мир Анжу!

5

Своїх вірителів щоденно улещати,
Банкірам кланятись, піддурювати їх,
Забути Франції зухвалу мову й сміх,
Над кожним дотепом подовгу розмишляти;

Питтям, наїдками здоров'я не псувати,
Собі вибагливих не добувати втіх,
Не розголошувать, де хочеш, дум своїх,
Словами-мигами з чужинцем розмовляти;

Вивчати настрої, вважать на сан і чин,
Бо тут як більше пільг, то більше є й причин,
О друже мій Морель, собі нажить мороки.

Вважай на кожного, з усяким жити вмій —
Оце й наука вся (на лютий сором мій),
Що в Римі я здобув за три минулі роки.

Коли на пастирів дивлюся, чий наказ
Сповняє гамором приймальні мармурові,
Коли по двоє йдуть, зухвалі в кожному слові,
Я думаю: боги зійшли з-за хмар до нас.

А як святий отець зненацька плюне в таз,
І, раптом збліднувши, сумні, на все готові,
Вони вдивляються, чи там немає крові,
І слабко, вдавано сміються напоказ,—

Тоді я думаю: які ж вони малі,
Оці напинджені духовні королі!
Невже вся велич їх залежить від дрібниці?

І справді: сталі брязк, обвалу грізний грім
Уже збираються над головами їм,
Бо щастя їх давно висить на ветхій нитці.

7

Нещасний рік і день, нещасна хвиля й мить,
Коли, обдурений надією пустою,
Розстався легко я з вітчизною святою
І з дорогим Анжу, щоб тут за ним тужить.

Я знав: недобрий птах мені тропу значить —
І не знаходив я жаданого спокою,
Бо чув я згубний вплив, бо знав, що наді мною
Догнав Сатурна Марс і вкупі з ним блищить.

Сто раз піддатися хотів я добрій раді,
Та доля кожний раз ставала на заваді;
І, не обмарила очей мені мара,

Мене пригода б та напевне збила з пливу,
Коли, намірений в дорогу нещасливу,
Поранив ногу я, виходячи з двора.

8

Як літом не страшні річки мандрівникам,
Що взимку казяться, напасниці шалені,
Поля грабуючи і борозни нужденні,
Біду віщуючи сільським трудівникам;

Як звірі боязкі, прокірні батогам,
Рвуть лева, що лежить півмертвий на арені
І кориться тепер шакалові й гієні,
Не можучи себе оборонити сам;

Чи як над Гектором, полеглим біля Трої,
Змагалися колись менш доблесні герої,—
Так ті, хто по слідах блискучих колісниць

Вступав рабом у Рим, що святкував звиягу,
Тепер наважились поміж старих гробниць
Звияжним цезарям явить свою зневагу.

9

Зганяє ніч зірки в свою кошару
З неміряних небесних полонин
І, кваплячись додому на спочин,
Жене під гору чорних коней пару.

Вже обрій Індії жахтить од жару
І Об, що заплела в свій білий плин
Без ліку чистих блискіток-перлин,
Косичить золотом рівнину яру.

На Заході ж, немов жива зірниця,—
О рідна річко!— німфа яснолиця
Усміхнено виходить з комишу.

І, присоромлений її красою,
Вітає день подвійною ясою
Два різні ранки — з Індії й Анжу.

10

Старі руїни, вславлені горби,
Що носите святе наймення Рима,
Де всюди висяться перед очима
Святі останки славної доби!

Ви, тріумфальні арки! Ви, стовпи,
Здивованих небес підпора зрима!
Зробила часу сила незборима
З вас тільки звук, поживу для юрби.

І хоч подекуди й тепер не згас
Грім битв морських, але щодня поволі
Всі імена й творіння гасить час.

Утішся, серце, не протився долі:
Бо як усе він гасить без жалю,
Погасить він і біль, що я терплю.

11

Печальні духи, привиди смутні,
Що в давні роки власними руками
Звели під небо ці палаци й храми,
Де тільки пил і пустка в наші дні,—

О славні тіні! Розкажіть мені
(Бо й темний Стікс, що дев'ятьма кругами

Вас оточив по той бік аду брами,
Вас не сховає на своєму дні),

Скажіть мені (бо, може, хтось із вас
Серед руїн іще живе в цей час),
Чи не пече вас мукою новою,

Коли ви з римських бачите шпилів,
Що ваша праця, слава ваших днів,
Тепер лежить пустелею курною?

12

Я не торкатимусь Венеції й Верони,
Мину Феррару я, Флоренцію й Мілан,
Ні слова не зроню про неаполітан,
Ні про торгівлю їх, озброєння й закони;

Скажу про церкву я, де ледарству поклони
Щодня одважає нова юрба прочан,
Де гонор, злоба, фальш розкинули свій стан
Під гордим золотом потрійної корони.

Знай, друже мій, що тут усякі є турботи,
Є смутки й радощі, пороки і чесноти,
Науки й неуцтва є досить, Пелетьє.

Коротше: ладу тут не бачу я ні в чому,
Тут все заплутане, як в хаосі старому —
Всі добрі й злі діла, і все, що в світі є.

13

Не хочу ворушити того, що є й було,
Ані душі шукать у безмірі природи.
У глиб не прагну я, в провальні переходи.
Не кваплюсь рух планет утілити в число.

Не прийме пишних барв мого малюнка тло.
Не крою віршів я за витівками моди,
А тільки списую свої й чужі пригоди —
Все в'ряд, як трапиться, чи-то добро, чи зло.

Я в віршах не тужу, коли і єсть над чим,
Я ними тішуся, звіряю тайни їм,
Як друзям дорогим, що завжди віри гідні.

Я не причісую рядків цих аніже,
Для мене-бо вони — не вивіска, лише
Щоденні записи, нотатки принагідні.

14

Хто закохається, оспівує любов,
Хто прагне почестей, той думає про славу,
Хто при дворі стримить — про усмішку ласкаву,
Хто служить королю — про подвиги та кров;

Хто любомудрствує, той прагне до основ,
Хто с'є цнотю, займає першу лаву,
Хто любить гульбища, шукає пляшку й страву,
Хто має вільний час, віршує з різних мов;

Хто любить наклепи, в брехні знаходить смак,
Хто злом не тішиться, приваблює друзяк,
Хто снить про лицарство, смакує горді пози;

Хто любить сам себе, співає про своє,
Хто любить лестощі, чортам поклони б'є;
Мені ж, нещасному, судились тільки сльози.

Як радісно тому, хто може збути вік
Серед таких, як сам! Хто без пихи пустої,
Забувши заздрощі, тривоги й невпокої,
Маєтку бідному виводить лад і лік!

Нещасне прагнення — горнути все під бік —
Нітрохи не гнітить його душі живої,
І всі думки його — не про війну й двобої,
А про вітчизний лан, про власний двір і тік.

Він не втручається у клопоти чужії,
Лише на себе він складає всі надії,
Він сам собі король, він сам бере й дає;

Він у чужих краях добра не проїдає,
Не йде за іншого на смерть — і не жадає
Багатста більшого, ніж те, що в нього є.

**РОЗМОВА
ВІЯЛЬНИКА
З ВІТРАМИ**

Це вам, о легковії,
Що крилечка живії
Розкинувши, мчите
Поверх сільських садочків,
Гойдаючи листочків
Мереживо густе,

Підношу я в подяку
Пучок фіалок, маку,
Лілей, троянд, гвоздик —

Всього, що тільки може
У літечко погоже
Зростити садівник.

Летить над лісом, ланом,
Понад моїм гарманом,
Де курява встає,
Де я від спеки млію
І, хскаючи, вію
Свій хліб, добро своє.

П'єр Жан Беранже
(1780—1857)

СМЕРТЬ І ПОЛІЦІЯ

Про вашу звідавшись недугу,
Префект поліції звелів,
Щоб допоміг я вам, як другу,
І з ложа смертного підвів.
До столу ж! Хай лунає спів!

На лікарів даремні ваші трати:
То слуги смерті — геть їх проженіть!
Вам, пане, заборонено вмирати!
Тож слухайтесь поліції — й живіть!

Як умрете, народ напхнеться
До нас бог знає звідкіля —
Й таке у місті розпочнеться,
Що заколишеться земля,
Як при падінні короля.

І — зрештою — імперська колісниця
Спіткнеться на могилу, що таїть
Ваш мертвий прах? О ні, так не годиться!
Тож слухайтесь поліції — й живіть!

І сам король, і депутати
Не співчували тим пісням,
Якими вмiли потішати
Ви неньку Францію, бо нам
Ви не курили фіміам.

До шпигунів прихильні трибунали
На вас плели свою підступну сіть,

Ім'ям закону всюди таврували!
Тож слухайтесь поліції — й живіть!

Та є надія, що до року
Скінчиться ваш високий літ.
Тоді-то, знявши з нас мороку,
Ви зможете, старий піїт,
Покинути цей грішний світ.

Дістануться вам прості дроги й шати,
Не відгукнеться сурм блискуча мідь.
А поки що — не треба поспішати!
Тож слухайтесь поліції — й живіть!

МОЇМ ДРУЗЯМ, ЩО СТАЛИ МІНІСТРАМИ

Ні, друзі, я нічим, нічим не хочу бути.
Хай інші квапляться на ваш пустий парад.
Господь велів мені на вужчий шлях звернути:
Я, птах несміливий, уник двірських принад.
Що б я хотів собі? Гарнесеньку небогу
Та скромну бесіду з гулякою хмільним.
Благословляючи мою колиску вбогу,
Бог наказав мені, щоб я не був нічим.

Навіщо титули для бідного піїти?
Живу я віршами, на них марную час.
А як фортуна десь і трапиться зустріти,
Кажу я сам собі: «Ця розкіш не про нас».
Нехай дістанеться фортуни подарунок
Трудязі вбогому, а не ловцеві рим!
А я без сорому носитиму свій клунок.
Бог наказав мені, щоб я не був нічим.

Коли спанхе в мені жадання невтоленне
Із неба глянути на свій людський загал,
Чи не змішаються тоді в одно для мене
Підданець і король, солдат і генерал?
Почую гук... про що? Про перемогу браву?
Ім'я прокотиться й розійдеться, як дим.
Великі, що внизу я бачу вашу славу!
Бог наказав мені, щоб я не був нічим.

Та знайте, гордіі керманічі країни,
Як я одважного ціню проводиря,
Що, покидаючи позаду рідні стіни,
Назустріч вітрові пускається в моря.
«Щасливої плавби!»— я вслід йому гукаю
І зичу витримки під вихором страшним.
А потім знов собі на сонечку дрімаю...
Бог наказав мені, щоб я не був нічим.

Помпезна, мабуть, вам судилася гробниця,
Мені ж — занедбана могилка в бур'яні.
Везтиме бучно вас жалобна колісниця,
На марах випаде труситися мені.
Даремно квапляться туди, де зірка впала!
Не важать зовсім там ні золото, ні чин:
Як не різнилися, а смерть їх порівняла!
Бог наказав мені, щоб я не був нічим.

Дозвольте ж геть піти із вашого чертога!
І хай ця річ моя не буде вам у гнів!
Прощайте, друзі! Там, край вашого порога,
На мене лютня жде та пара шкарбанів.
Свободу бачу я! Для вас її звитяга
Готова статися укріпленням твердим.
Я славитиму скрізь її безсмертні блага.
Бог наказав мені, щоб я не був нічим.

КАРДИНАЛ І СПІВЕЦЬ

О, як проречисто мене за гріх
Картає ваше звернення суворе!
Так ви читач куплетиків моїх?
Аж ось коли спіймались, монсеньйорс!
У мене Муза й вип'є, то не спить,
А тішиться, жартує напропале.
Не гріх під чаркою й людей повеселить.
Що скажете на це, панотче кардинале?

А як моє дівчатко вам, оте,
Що я піснями славив так охоче?
Ви нишком хрест на себе кладете!
Воно постарілось: не бійтесь, отче.
Давно вже езуїтів кагала
Заполонила серце підупале.
Бабуся й школу їм для діток завела.
Що скажете на це, панотче кардинале?

Патріотичним віршиком озвусь —
Мене в тюремні тиснете ворота.
Так повелося, що прелат-француз
У нас боїться й назви патріота.
Хоч я бідняк, я не журюся тим.
Мій рідний край — моє гніздо тривале.
Я так люблю його, як ви свій гордий Рим.
Що скажете на це, панотче кардинале?

Коли куплетом тішитесь моїм,
Ви, безоглядний воїн Ватікану,
Чи добираєте ж науку в нім
Самаритянином спасенним дану?
Він з ліками б до хворого прийшов,
Обмив би тіло, порохом припале,

Старався б визволить невільника з оков...
Що скажете на це, панотче кардинале?

Тож визнайте сьогодні, що сам бог
В моїх піснях своє лице являє!
Я вірю, що він бачить нас обох
І вбожество мое благословляє.
Один він серед мурів та сторож
Мое підкріплення надійне, стало.

Це він навчив мене висміювать вельмож...
Що скажете на це, панотче кардинале?

Проте у вас іще душа жива,
Тож добросердїй вибачте людині,
Щоб вибачила й вам вона слова,
Такі чужі Христовій благостині.
Але до Рима кличе вас конклав!
Там зборище хвилюється чимале.
Якби-то дух святий тіару вам послав!
Що скажете на це, панотче кардинале?

Рабіндранат Тагор

(1861—1941)

ЧУЖА ОДЕЖА

Хто ти? І як тобі не сором
Пишатися чужим убором?
У машкарі своїх панів
Розгулювать? Не спаленів
Ти від приниження? Не каже
Тобі костюм: «Шануйся, враже,
Бо я — твій пан?» І справді так:
Цей чорний одяг — рабства знак.
Віддав ти честь свого народу
За капелюх, нікчемну моду!
Він каже: «Де б воно було,
Якби не я, твоє чоло?»
Стид і ганьба! Жебрацька одіж
У сто раз краще й благородніш!

ПОРІВНЯННЯ

Коли ріка текти перестає,
Вона болотом робиться, гние.

Де давнина підкорює сучасне,
Там сила нації марніє, гасне.

Де завжди діти ходять, тільки там
Ніколи не буяти бур'янам.

Старі слова утримують в облозі
Народ, що зупинився на дорозі.

Усе ламаючи, ревів навколо.
На зміну дневі
в неясному мреві

Зринало місяця повільне коло.

Вода текла й співала,
наче знала,

Де камінь той, на березі якому.

Щоб відшукати,
треба розгадати

Її тихеньку, таємничу мову...

А море грало,

грало і співало,

Байдуже слухаючи власний голос,

І люди йшли, і люди все змінювались,

і плакали, й сміялись,

І далі йшов безумець напівголий.

Розповідають, нібито колись,

Як золотом на камені чудеснім

З'явився перший твір, боги небесні

Навшпинячки до моря подались

Із демонами вкупі

й зазирали

З цікавістю в глибінь (і не здригнули

Божественні повіки).

Мовчазні,

Схиливши голови, вони стояли

І голос океану наслухали,

Заплющившись, неначе у півсні.

І потім у глибінь вони пірнули,

І вічну тайну

сколихнули,

Запінили весь обшир океану —

І після довгих

і тяжких зусиль

Розшукує свій скарб серед каміння.
Знесилився,
зігнувсь високий стан,
І серце зсохло, наче те коріння
У дерева, що вирвав буревій.
І довга путь — хоч би душа на ній! —
Прослалася з нікуди у нікуди.

Кругом — лише пісок.
І знову змрок
Землі поблідлій наляга на груди.

Піввіку, бідний, у шуканні збув —
І тільки раз, не бачивши, відчув
У стомленій руці чудесний камінь!
І скільки б не судилося йому
Прожити літ на березі цьому,
Він проживе їх у шуканні.

ХІНГ, ТІНГ, ЧХОТ

Раджі Хобучондро сон дивовижний приснився:
Раджа устав і, безмовний, в думки занурився:
Снилось йому, що три мавпи були біля нього,
Блохи старанно шукали й сварилися строго.
Ледве рухнуть, сердито штовхали у боки,
Дряпали кігтями ніс йому, вилиці й щоки.
Раптом пропали ті мавпи, і циган з'явився:
«Пташка летіла», — промовив і слізьми залився.
Раджу помітив, швиденько підважив на спину
І посадив на високу-високу жердину.
Звідкись ізнизу бабуся старенька у п'яти
Стала із сміхом веселим його лоскотати.
«Пробі, рятуйте!» — гукав. Не було допомоги.

Ноги піднять силкувавсь, та не слухались ноги.
Раджа пручався, як птиця... Даремно! І от
Циган на вухо йому прошептав: «Хінг, Тінг, Чхот!»
Сон — це напій, що у небі готують;
Гордість Гаура, поет промовляє, праведні чують.*

Ціла держава Хобу стурбувалась. Повсюди
Днів уже шість або сім заклопотані люди,
Зрікшись їди і пиття, помарнілі, безсонні,
Думають, думають, спершись чолом на долоні.
Діти принишкли, згорнули книжки мудрагелі.
Лихом прибите, замовкло жіноцтво в оселі.
Так і сиділи рядочком, сумні, мовчазливі,
Голови низько схиливши — чорняві та сиві,
Наче вони під землею розгадки шукали,
Наче дивились на їжу, якої не мали.
Іноді тільки зітханням розширений рот
Раптом вигукував дивні слова: «Хінг, Тінг, Чхот!»
Сон — це напій, що у небі готують;
Гордість Гаура, поет промовляє, праведні чують.

Вчені з найдальших країн у Хобу приїжджали,
З Айодхи, Канаджі, Канги, Мачадхи, Кошали**;
Навіть мудрець із Уджайни — найкраща окраса!
Той, кому предком приходиться сам Калідаса.
Книги гортали товстезні й кивали при тому,
Й наче легкі колоски на лану золотому
Під жнив'яним вітерцем, що погулює в полі,
Китиці їм на шликах коливались поволі.
Цей допевнявся розгадки у Шмріті, а інший у Шруті,
Той у словник зазиравав, добивався до суті,
Але розгадки нема! Не розходиться хмара.

* Іронічно повторюється один із рефренів
«Рамаяни»; Гаура — старовинна назва
Бенгалії.

** Назви стародавніх держав на території Індії.

То заважала Вісарга, то знов Анусвара *.
Сіли спочити старі, знемогли від турбот.
Іноді тільки хто-небудь гукав: «Хінг, Тінг, Чхот!»
Сон — це напій, що у небі готують;
Гордість Гаура, поет промовляє, праведні чують.

В розпачі вигукнув раджа: «Учених добірних
Треба мерщій запросити з країни невірних!
Гей, розшукайте негайно, нехай приїжджають!
Може, невірні мій сон дорогий розгадають!»
Перші яванці ** з'явились, біляві на вроду;
Гучно музики заграли гостям на догоду.
Чорні товсті піджаки облягали їм тіло.
В кожного страшно лице від жару потемніло.
Кожний, не мовивши й слова, зирнув на годинник:
«Можемо вам приділити сімнадцять хвилинок —
Тож говоріть якнайшвидше!» І дружно народ,
Тісно гостей обступивши, гукнув: «Хінг, Тінг, Чхот!»
Сон — це напій, що у небі готують;
Гордість Гаура, поет промовляє, праведні чують.

Тільки злотистоволосі про сон той почули,
Очі в них блиснули, лица поганські спашнули,
Сильно по лівій долоні вони кулаками
Вдарили й крикнули: «Що? Смієтеся над нами?»
Був серед них і француз. Посміхнувшись приємно,
Руки схрестив, уклонився й освідчився чемно:
«Сон ваш і справді чудесний. Він тільки ясному
Владарю може приснитися, більше нікому.
Тільки здається мені (хай король вибачає),
Що його сон... нічогісінько не означає.

* Знаки бенгальського алфавіту.

** Я в а н ц я м и в Індії називалися західні народи. Тут маються на увазі греки.

Зміст? Чи не краще його пошукать у скарбниці,
Ніж міркувать про видіння пусті, про дурниці?
Мушу одверто сказать, що нема насолод
Більших для мене, як слухать оте «Хінг, Тінг, Чхот!»
Сон — це напій, що у небі готують;
Гордість Гаура, поет промовляє, праведні чують.

Ледве скінчив, як усі загукали навколо:
«Дурню! Безбожнику! Грішнику! Міднее чо́ло!
Хто ж то повірить у нас, крім хіба недоумка,
Що сновидіння — це тільки прихована думка?
Цілому світу відомо, як бога ми любим!
Геть, розбишако! Ми слави своєї не згубим!»
Раджа Хобучондро кличе до себе візира:
Дай йому чосу, Гобучондро *, так, щоб невіра
Більше не важивсь ніколи знущатись над нами!
У колючки його вкиньте! Нацькуйте хортами!»
Диво предивне: й сімнадцять хвилин не минуло,
Як тих чужинців невірних мов вихором здуло!
Всі аж до сліз пораділи, що згинули вчені.
Згода та мир повернулись в оселі священні.
Звівши заплакані очі до світлих висот,
Знов загули, заревли мудреці: «Хінг, Тінг, Чхот!»
Сон — це напій, що у небі готують;
Гордість Гаура, поет промовляє, праведні чують.

Потім придибав найбільший учений до брами —
Той, що своїх вчителів переважив знаннями.
Лисий, неначе коліно, і мало не голий:
Рам'я спадало з плечей і розходились поли;
Наче з мертвого, ребра худі випинались.
Тільки з грубезного голосу люди дізнались,

* Хобучондро та Гобучондро — персонажі індійських казок: дурний раджа та та дурний міністр.

Що він живий, а не мертвий. Гучніш од гармати
Голос розлігся — і стали усі дивувати.
Не привітав він нікого ні кивом, ні словом.
На запитання: «Ти хто?» обізвався громовим
Вигоком гордим: «А що тут у вас за халéпа?
Нуте, кажіть! Я подам допомогу, як треба!
Все розтлумачу, звільню від усіх недогод!»
Всі в один голос гукнули йому: «Хінг, Тінг, Чхот!»
*Сон — це напій, що у небі готують;
Гордість Гаура, поет промовляє, праведні чують.*

Вислухав повість гаурець, насупивсь — і знову
Голосом грубим озвався. Годинну промову
Люди прослухали. «Легко цей сон розтлумачить
Той, хто старе під новою одежею вбачить.
В Шіви — три ока, три віка, три першооснови;
Дух — і природа, що духу готує окови;
Розбрат і зближення, сила, що різне єднає;
Шіви поява, що першооснову ламає;
Сили тяжінь і відштовхувань; чинність пракриті *;
З'єднання атомів; розпади їх розмаїті;
Душ течія блискавична; ріка нескінченна;
Думка, довершеність, їхня поява спасенна;
Сила потрійна у розвитку різних істот.
Ну, а простіше сказати, так це Хінг, Тінг, Чхот!»
*Сон — це напій, що у небі готують;
Гордість Гаура, поет промовляє, праведні чують.*

«Слава премудрому!» — вмить залунало зусюди.
«Все зрозуміло, все ясно, — промовили люди, —
Наче заглянули ми у водичку прозору,
Мов подивилися ми в височінь неозору».
Раджа зітхнув із полегкістю й звівся із трону.
Раджа Хобучондро зняв злotosяйну корону

* П р а к р и т і — одна з категорій давньоіндійської філософії.

І урочисто надів на бенгальця худого —
Людям здалося, що шия надломиться в нього
Всі заспокоїлись, тиша в країну вернулась,
Ціла держава від злої недуги прочнулась.
Діти до грищ повернулись, старі — до табаки;
Знову жінки торохтять і зивають зівачи;
І голови собі більше не сушить народ:
Всім-бо відкрилося значення слів «Хінг, Тінг, Чхот».
Сон — це напій, що у небі готують;
Гордість Гаура, поет промовляє, праведні чують.

Кожний, кому про цей сон доведеться почути,
Правду живу неодмінно зуміє збагнути.
Він не повірить у справжність видимого світу,
Завжди у правді неправду шукатиме скриту,
Буде для нього буття з небуттям нероздільне —
Так він дістане для себе знання неомильне.
В те, що ясніш од ясного, простіш од простого,
Візьме й напустить одразу туману густого.

Що ж, позіхнімо, братове, та й ляжемо спати,
Бо у непевному світі одне тільки знати
Можна напевно: що світ наш обман і брідня;
Правда — лише в сновидінні, все інше — брехня.
Сон — це напій, що у небі готують;
Гордість Гаура, поет промовляє, праведні чують.

Абулфатгі Бусті
(970—1010)

* *
*

Те, що скажу тобі, не пропускай повз вуха!
Душа зміцняється від доброї поради.
Про мир щоденно дбай, будь лагідний у слові,
Бо слово лагідне полагоджує звади.

Коли потужник ти і війська в тебе досить,
Не замишляй війну, навчися мир любити!
Не кожен, хто з мечем, повинен убивати,
Не всі, хто з ліками, гірку отруту пити.

Ібн Сіна (Авіценна)

(бл. 980—1037)

Р У Б А І

*

Мое відступництво не просте, не звичайне:
Твердіш я вірую, ніж дервіші й прочани.
Один такий живу — і звать мене кафіром! *
Це значить: вивелись у світі мусульмани.

*

О, як довідатись, для чого в світ оцей
Прийшов тулятись я, непроханий зайдей?
Коли для радощів, я жив би й не журився,
А ні — заплакав би я сотнями очей.

*

У цій пустелі серце немало мандрувало.
Заглянуло в найглибше — й нічого не узнало.
Не довелось пилинці на іскру обернутись,
Дарма що в серці в мене сто тисяч сонць палало.

*

Я від земного глибу до зоряних Чепіг
Усі вузли розплутав, всі відстані пробіг,
Через пастки злохитрі зумів я перескочить,
І тільки тайни смерті я розгадать не зміг.

* К а ф і р — невіруючий, так мусульмани називали немусульман.

*

Три дурні зйдуться і знай собі плетуть,
Що тільки їм одним відкрита світу суть.
Щоб ті осли тебе кафіром не назвали,
Із ними в бесіді ослоподібним будь.

*

Вино п'яницям ворог, тверезим побратим.
Вино чудовні ліки, як не впиватись ним.
Гірке, як слово батька, зате ж таке й корисне,
Дозволене розумним, заказане дурним.

*

Коли постарівся, не грай по-молодому,
В невірство не вдягай свою старечу втому.
Що в темряві творив, тепер забудь, бо все те
Не до лица тобі при світлі дня ясному.

*

Добріні слова із корану у кожній господі читають.
Та, правду сказати, і їх не при кожній нагоді читають.
А речення те, що на вінцях у кожного келиха пишуть,—
Його повсякденно й повсюдно, не кажучи годі, читають.

*

Мій друг, що з ворогом укупі пив і їв,
Повік не діждеться від мене добрих слів.
До біса цукор той, що був біля отрути!
Геть від метелика, що на змії сидів!

*

Де б не спалахував пожарами твій гнів,
Наш день кривавими сльозами червонів.
Якби ті повені до брам твоїх сягнули,
Без ліку б винесли захованих скарбів.

*

Найкраще так ступить на край могили,
Щоб жалощі тебе не обступили.
Усе, що можеш, виконай сьогодні,
Бо що ти вдієш, як не стане сили?

КОРОТКІ ВІРШІ

*

Хоч я великим став, а дні в тісноті трачу.
Зросла ціна моя, а покупців не бачу.

*

Коли забагатієш, то простягни до друзів
Із щедрими дарами, із частуванням руки.
А спобіжить нещастя, не виявляй нікому,
Нехай безмовно жовкне твоє лице від муки.

*

Найвищої мети я прагну і жадаю,
Ніколи вниз мій дух не спуститься й на мить:
Або дістануся жаданої верхівлі,
Або хай смерть мене на цім шляху приспить.

*

Не метушись, бо всюди твоя душа живе.
Вперед, до благ найвищих — таке у неї гасло.
Душа — скляна судина, наука — світло в ній,
А нашу людську мудрість вважатимем за масло.
Воістину, живеш ти на грані небуття
Лише хвилини, поки те світло не погасло.

*

Що за люди! Так заздять на мій хист,
Що за́очі кленуть мене повсюди.
Знання, освіта, розум мій — для них
Лиш зачіпка для лайки та огуди.
Як дикий цап рогами скелю б'є,
Так і мені ці докучають люди.
Та юнака, що став на певний шлях,
Не устрашать пусті їх пересуди.

*

Вони прощення просять моїм гріхам, бо в серці
Таять передо мною і острах, і докір.
Як од страшного звіра, копають ями, хрицько,
Як пси, на мене брешуть, бо я ж і є той звір.
Коли встають уранці, на мене зирять косо.
Що я всю ніч працюю, втомляю думку й зір.
Якби вони по правді, без заздності судили,
То, певно б, не зганьбили мій труд, мій добротвір.

Абдуррахман Джамі

(1414—1492)

* *
*

Зубами сталь дзвінку перекусити,
У скелі жолоб нігтями прорити,

Звалити знову звалений казан,
Палкий вогонь повіками згасити,

В'юк ста верблюдів скласти на плече,
Світ перейти й ні разу не спочити —

Це незрівнянно легше для Джамі,
Ніж в'юк подяки підлому носити.

* *
*

Про долю неука сам неук знає краще,
Аніж Абу-Алі, знавець усього сущого.
Не гань незрячого, о ти, що очі маєш:
Він у своїх ділах бачніший за видючого.

* *
*

«Від злодіїв, — казав поет, — ні захисту, ні схову:
Все крадуть із писань моїх — думки і навіть мову».
Проглянув я диван його — і бачу: щира правда.
Все зерно вкрали, кинули самісіньку полову!

ПОХВАЛА ВІРШАМ

Що вірш? Ума дзвінкоголоса птиця.
Що вірш? Нетлінного добра скарбниця.

По-різному ту пташку ми цінуєм
В залежності від того, звідки чуем.

Коли з веселого почуєм саду,
Вона дарує нам саму відраду.

Коли ж із вогнища жадоби й хоті,
Від неї тільки дим гірчить у роті.

Бувають відчуття тоді найгірші,
Коли корисливість бринить у вірші.

Коли ж із думкою зрідниться мова,
Коли міцна й легка її основа,

Вона засяє, як нова планета,
Йі запам'ятає світ ім'я поета.

Коли ж у віршеві самі темноти,
Нікчемний зміст і залегкі звороти,

Йому крізь вуса вгору не пробиться —
І весь той скарб у бороді лишиться.

Хай буде вірш як прозора криниця,
Що перлами коштовними іскриться,

І де вода добра свого не криє,
А до осяйності невтомно мие.

Нехай не буде він як та ковбання,
Що в неяснім глибу своє надбання

Ревниво від твого ховає ока,
Нікому не потрібна, хоч глибока.

Там слово темне й думка там убога,
Й від слів до думки завузька дорога.

Читцеві добре треба попітніти,
Щоб значення нарешті зрозуміти.

Сааді
(1203—1292)

ХАЗЯЇН І ВІВЦЯ

Вівцю однявши у вовків,
Хазяїн нищечком хотів
Сердешній горло перетнути.
Заплакала: «Так-от чому ти
Не попустив мене вовкам:
Ти із тієї породи й сам!»

ПРО ДОБРІ ДІЛА

Багато сказано про добрії діла,
Але не кожному належить похвала.

Візьми в гнобителя і хату, і подвір'я,
В шуліки висукуби весь пух його і пір'я!

Все терня викорчуй і в огнище склади,
Виросшуй дерево багате на плоди!

Нехай пробачення не буде для тирана!
Йому пробачення — для всього людства рана.

З рук вибий полум'я у злого паляя!
Хай краще сам згорить, аніж уся земля!

Хто любить лити кров, карай того криваво:
Убити вбійника — твоє священне право!

ЛИСТ ДО ПРАВИТЕЛЯ ШІРАЗА

Правителю! Від брата я свого
Узнав таке, що й беку слід би знати:

До того оголився неборак,
Що вже не має в чому вийти з хати.

Йому хурму на продаж віддають —
Чи можна гірш людину покарати?

Як від дітей доглянути її,
Від жебраків голодних заховати?

Ти присилаєш турка-збирача,
Щоб і послідню крихітку забрати.

І так батожать бідного, що він
Не здужає ні сісти, ані встати.

О беку! В справедливість одягнись!
Вона для владаря — найкращі шати.

* *
*

Всі люди — тіла одного частини,
Бо створені із однієї глини.

Коли від болю корчиться одна,
Тоді все тіло спобою не зна.

О ти, що досі не жалів нікого!
Ти недостойний імені людського!

БЕЗБАТЧЕНКО

Безбатченку відкрий свої обійми,
Введи в свій сад, з ноги колючку вийми.

І не цілуй дітей своїх, як близько
Стоїть він, голову спустивши низько.

Коли він плаче, хто його розрає?
Коли він сердиться, хто потурає?

Поклич його, перехопи сльозину,
Змий куряву з лица йому, як сину.

Як палить сонце голову малому,
Дай тінь йому, візьми його додому.

Я гордий був, не знався я з бідною,
Коли мій батько добрий був зі мною.

Було побачать коло мене муху —
І вже з усіх боків біжать без духу.

Тепер хоч би мене взяли ординці,
Я б залишився з горем наодинці.

З сирітським лихом добре я спізнався,
Бо рано й сам без захисту зостався.

ШІБЛІ І МУРАШКА

Якщо душа у тебе не байдужа
До добрих діл, послухай річ про мужа

Великого Шіблі, як на плечі
Він зерно ніс — і потім уночі

Міх розв'язав і спостеріг комаху,
Що бігала сюди-туди від страху.

Збентежений, він цілу ніч не спав,
Одніс назад її — і так сказав:

«Несправедливо, щоб мале створіння
Утратило житло своє й коріння!»

Полегшуй же недолю біднякам —
І проживеш тоді незгірше й сам.

Ще Фірдовсі сказав, високий духом
(Нехай земля йому довіку пухом):

«Мурашечку, що з зерням поспіша,
Не руш, не кривдь, бо й то жива душа!»

* *
*

Без сну ворочавшись, якось одної нічки
Почув я бесіду метелика та свічки:

«Люблю, аж крилечка обпалюю, а ти
Чом плачеш, свічечко? Скажи, оповісти!»

І та відказує: «Тяжка у мене туга:
Від мене Віск біжить, я застаюсь без друга!»

Він був утіхою найкращою мені,
Без нього, як Фархад, я тану на вогні!»

І поки мовила, гарячих сліз потоки
Весь час мережили її пожовклі щоки.

«Згаси, о хвастик, свою любовну хіть,
Коли не вивчився змагатися й терпіть!

Ти ухиляєшся від полум'я, гультяю,
А я стою й горю... і до кінця згоряю.

Опікся трішечки — і вже тебе лови!
А я у полум'ї від ніг до голови.

Ти не вважай на блиск, не задивляйся на вроду.
Глянь, як я мучуся і сльози ллю, як воду!»

Ще невеликий шлях пройшла по небу ніч,
А мила дунула й палку спинила річ.

Та свічка й поночі тихенько шепче-плаче:
«Отак кінчається кохання в нас, юначе.

Як забажається збагнуть його колись,
Зустріти смерть свою із радістю навчись!»

Коли закоханий, живи в труді, в біді!
Від криводушності звільняйся, як Сааді.

Так просто, зопалу, у море не пускайся!
А пустишся, увесь його вітрам віддайся!

ТРИ КОХАНКИ

Є три любки, три коханки є:
Ця за хліб свою любов дає,

Та красою звабить, чарівниця,
Третя в душу ввійде й залишиться.

Першій хліба дай і одвернись.
З другою натішся й розлучись.

Третю стрінеш, не роздумуй двічі:
Душу всю віддай їй, чоловіче.

БАГАТО ЇЗДИВ Я

Багато їздив я, далеко мандрував,
Із різними людьми я дні свої збував.
Поживи доброї напитував я скрізь,
З гарману кожного я по зерну привіз.

КАРАВАН

Ей, проводир, не поспішай, з тобою йде мій сон, мій рай!
Попало серце в злий полон — і йде від мене в дальній край.

Дарма прошу, дарма молю зорю мою, любов мою —
І стогін мій, як дим з огню, з душі встає: не покидай!

За те, що знадила мене, за те, що зрадила мене,
Тепер ім'я твое одне мені підказує одчай.

Вернися, світ моїх очей, щоб чула й ти, як стогін цей
З моїх пораних грудей встає під самий небокрай.

Мені розказував мулла, як душі кидають тіла.
Я ж бачив сам, як відійшла моя від мене в дальній край.

Хоч Сааді не до лица і сльози ці, і туга ця,
Та їм не бачачи кінця, кажу я розуму: прощай!

Омар Хайям
(бл. 1048 — після 1122)

РУБАІ

*

Цей гордий небосхил, байдужий лиходій,
Ще жодному із нас не підживляв надій:
Де знайде зігнуту під тягарем людину,
Іще один тягар він накідає їй.

*

Ні, не гніять мене перéстрахи й жалі,
Що вмерти мушу я, що строки в нас малі.
Того, що суджене, боятися не треба.
Боюсь неправедно прожити на землі.

*

Як жалко, що мені, прихильнику вина,
Дістався цей калам та келія тісна!
Ти висох молячись, а я в шинку промок.
Зате для мокрого й геена не страшна.

*

Коли ество мое ліпив творець із глини,
Зарані відав він про всі мої провини.
Якщо від нього й гріх, чому ж мене він хоче
В день суду ввергнути в палаючі глибини?

До кожного, хто здиство зневажає,
Такого пишного презирства повні?

*

У кого кожний день в запасі півкоржа,
У кого свій садок і хата не чужа,
Хто в рабстві не родивсь і сам рабів не має,
У того світлий зір і радісна душа.

*

О світе! Знаєш сам, які твої діла!
Сидиш недвигою у башті гніту й зла!
Одним добро даєш, а іншим — лихо! Тільки
Це й знаєш ти, осел! Ні, гірший від осла!

*

О Доле! Бідний нам ти приділяєш пай!
Звільни ж мене з тенет, за ворога не май!
Коли ти з дурнями й низькими накладаєш,
Ну що ж, тоді й мене за йолопа вважай!

*

Ті, що поклони б'ють, наслідують ослам,
Бо служать шахраям, шахрайський возять крам —
І найдивніше те, що під покровом віри
Живуть кафірами і продають іслам.

*

В Каабі, в капищах — дух рабства і покори,
Співають рабству гімн церковні дзвони й хори.

Міхраби *, храми, хрест — та це ж усе ознаки
Терпіння рабського, його міцні підпори!

*

І юних і старих — всіх поглинає час,
І невеликий нам дається днів запас.
Ніщо не вічне тут: ми підемо так само,
Як ті, що вже пішли й що прийдуть після нас.

*

Ти з глини сам зліпив мене, о боже!
Ти ковдру тчеш мені і стелеш ложе.
Ніхто у голову мені, крім тебе,
Ані добра, ні зла вписати не може!

*

Як жаль, що молодість безслідно протекла,
Що в ступі Неба нас потовчено дотла!
О горе, горенько! І оком не змигнувши,
У прах вернулися, покинувши діла!

*

Хоч гарні щоки й кучері я маю
І станом кипарис переважаю,
Але спитайте, нащо майстер вічний
В земнім саду зростив мене? Не знаю.

*

Як жалко, що весна моя скінчилась
І книга юності навік закрилась!

* Міхраб — ніша у внутрішній стіні мечеті, що показує
напрямок на Мекку. До неї поверталися обличчям
мусульмани під час молитви.

Та пташечка, що молодістю звється,
Звідкіль вона взялась? Куди поділась?

*

Якби мені до рук скрижалі Долі!
Я розписав би їх по власній волі!
Із світу вигнав би всі смутки, болі,
Чолом небес досяг, не жив би долі!

*

Твій ворог — небеса коловоротні.
Без друзів ти, всі дні твої самотні.
Будь сам собою, не гадай про завтра,
В минуле не дивись, живи сьогодні!

*

Минають весни, зими пробігають,
Листочки книги нашої гортають.
Пий, не журись! І лікарі, крім хмелю,
Ніяких ліків од журби не знають.

*

Хай кожна мить, що в вічність промайне,
Тобє вщасливлює, бо головне,
Що нам дається тут, — життя: пильнуй же!
Як ти захочеш, так воно й мине.

*

Що глина гончарям? Не варт нічого!
Нікчемний прах! А розсудили б строго,
Вони б її не м'яли й не топтали:
Це прах батьків, хай мають жаль до нього!

*

Наказують: «Не пий, тепер у нас шабан!»
І знов: «Тепер раджаб *, не заглядай у жбан!»
Ну що ж! Коли ці два для бога та пророка,
Ми надолужимо у місяць рамазан!

*

Чому, о небеса, у недотепи-скнари
Є лазня, млин і сад, є табуни й отари,
А праведному й корж нелегко дістається?
Не шани гідні ви, а злого глуму й кари!

*

Не ті тепер часи, щоб друзів добирати.
З людьми на відстані привчайся розмовляти.
До найвірнішого приглянься розумним оком —
І ворога в ньому зумієш розпізнати.

*

Що знаєш ти? Адже ти сам — ніщо!
Ти вітер, дим, і весь твій крам — ніщо!
З обох боків у тебе небуття.
Ти весь в ньому, ти й тут і там — ніщо!

*

Ми загубили все, що назбирали,
Нам кігті смерті серце роздирали.
Ніхто не повернувся з-за могили
Розповісти про тих, що змандрували.

* Ш а б а н , р а д ж а б — назви місяців мусульманського місячного року.

*

Вино й пихатому додолу шию гне,
Вузли розв'язує, розплутує складне.
Налий Іблісові * — і він перед Адамом
Дві тисячі разів чолом землі сягне.

*

Ти вродою б затьмить Джемшідів ** келих міг,
О чашнику! Кладу тобі життя до ніг.
Дрібненька курява, очей моїх відрада,
Встає роями сонць від підошов твоїх!

*

Що Небо виграло, вдихнувши в мене душу?
Коли піду я геть, що в світі я порушу?
Кого я не питав, ніхто не пояснив,
Чому я в світ прийшов, чому я зникнуть мушу.

*

Я не шукаю втіхи у вині,
Аж поки горе не налле мені.
В чужу сільницю не вмочу я хліба,
Аж поки серце не спряжу в огні.

*

Я за Джемшідів трон і черепка не дам.
Вино поживніше за страви Маріам ***.

* Ібліс — за мусульманською легендою, аңгел,
якого бог прокляв за відмову вклонитися Адамові.

** Д ж е м ш і д — легендарний іранський цар, герой
«Шах-наме» Фірдоусі.

*** Стр а в и М а р і а м — тобто їжа праведників.
М а р і а м — мати Ісуса.

Зітхання вранішнє з грудей п'яниці краще,
Ніж довгі молитви, що мурмотів Адхам*.

*

До гончаря недавно я забрів,
Що з глини й бога б виліпить зумів.
Та бачив я (сліпий хіба не бачив),
Що він не глину мнє, а прах батьків.

*

Як скажуть вам, що я лихий пияк,
Що я невірний, що в гріхах заляк,
Це правда. В кожного своя вподоба.
І в мене теж. Такий у мене смак!

*

Ці трави, чашнику, що мерехтять у полі,
За тиждень схиляться і спорохніють долі.
Тож наливай вина, збирай квітки, бо швидко —
І не зоглядишся — як стануть луки голі.

*

Не з тих я, хто тремтить, коли в могилу гляне.
Той світ надійніший за це життя обманне.
Дав душу в позику мені господь — і я
Знов поверну її, коли мій строк настане.

*

Цей світ — прихилище для звірів і людей,
Світань і сутінків стобарвний мавзолей,

* А д х а м — відомий суфійський шейх. Жив у VIII ст.

Нікчемний залишок Джемшідових бенкетів,
Кістки Баграмові *, що поглинає глей.

*

Ніхто з нас тайн одвічних не прогляне,
Ніхто не розбере письмо незнане.
Є наша бесіда біля завіси.
Завіса упаде — і нас не стане.

*

В житті недовгому не сподівайсь віради.
Тут кожна грудочка — Джемшіді й Кай-Кубаді **.
Цей світ — та що цей світ? Увесь великий всесвіт —
Нікчемний сон, мана, невпинні злети й спади.

*

Чи діждемо жаданого спокою,
Чи дійдемо до хати над водою?
О, як я хочу після тисяч років
Зійти з землі хоч травкою малою!

*

Шукав поради я у зошитах сторіч —
І скорбний друг мені таку промовив річ:
«Щасливий тільки той, з ким поруч мила, схожа
На місяць-білозір у довгу-довгу ніч!»

* Б а г р а м — легендарний іранський цар,
герой «Шах-наме» Фірдоусі.

** К а й - К у б а д — легендарний іранський цар,
один із героїв «Шах-наме» Фірдоусі.

*

Боюсь, що більше ми не вернемось додому,
Ні з ким не стрінемось у обширі земному.
Цю мить, що ти прожив, вважай своїм трофеєм,
Бо що нас потім жде, не дано знать нікому.

*

Вино нам вічність одкриває — пий!
Від нього серце оживає — пий!
Хоч палить, як огонь, зате турботи,
Немов жива вода, змиває — пий!

*

Хвилину радості в турботах не губи,
На порох не стирай під жорнами журби!
Немає жодного, хто б угадав майбутнє.
Тож пий, і розважайсь, і дівчину люби!

*

Фортуні попелу на голову насип,
З місяцевидою гуляй і пий! Звели б
Тебе давно у гроб думки, якби піддався.
Нікого не вернув землі холодний глиб!

*

Хіба у всесвіті найкращий твір — не ми?
В очах у розуму зіниця й зір — не ми?
Це коло всесвіту скидається на перстень,
А камінь, що горить ясніш од зір,— це ми.

*

Якщо ти любиш п'ять, до мудрих прихилийся,
З тюльпановидими, веселими впивайся.
Впивайся, та не так, щоб дивувались люди:
Потроху, зрідка пий і від людей ховайся.

*

Дні весело збувай: свіжіша від тюльпана,
Хай дівчина тобі всміхається кохана!
Бо незабаром смерть, як чорна буря, зірве
Сорочку днів твоїх, як пелюстки з тюльпана!

*

Ті, що освіти та знання надбали,
Що світочем наук для нас палали,
Не здужали із тьми цієї вийти:
Сказали баечку — і в сон запали.

*

Хто землю цю створив, ким небеса підперті,
Від кого душі в нас, мов жорном, сумом стерті,
О, скільки пишних уст і лиць ясних, як місяць,
У землю поховав, в тісну шкатулку смерті!

*

Свого майбутнього ніхто не прозирне.
Навіщо й думати про те, що неясне?
І хвилячки не марнуй (якщо не збожеволів),
Бо й не зоглядишся, як вік твій промине.

*

Ковтає крапельку розбурхана ріка.
На землю падає пилиночка легка.
А як же ти живеш? Хіба не так зникаєш,
Як та дрібнесенька у вихорі мошка?

*

Журитись завтрашнім, о друже мій, не слід:
Вважай за знахідку скороминущий світ.
Ми завтра кинемо шинок цей і пристанем
До товариства тих, кому сім тисяч літ*.

*

Хто в найтаємніше спроможний зазирнути,
Той не шукає втіх і не боїться скрути:
Коли добро і зло — минущі, то байдуже,
Слабим чи лікарем тобі судилось бути.

*

Ти був краплиною, тією, що назовні
Раптові спалахи виштовхують любовні.
Мить проживеш, а там... розвіє вітер прах твій!
Тож майся весело і випивай уповні!

*

У мірочці вина втоплю свою досаду,
Побіля келиха, як багатир, засяду.

* ...кому сім тисяч літ.— За часів Хайяма мусульмани налічували з дня створення світу сім тисяч років.
Тут маються на увазі мерці.

З умом і вірою розлуку взявши тричі *,
Весілля справлю я з дочкою винограду.

*

Весь вік про гурій пишновидих снитиму,
Щодня вино — лози дарунок — питиму.
Хай бог пошле тобі покуту, кажуть.
Хай шле, дарма, а я своє робитиму!

*

Вже сонце свій аркан метнуло ввись — і от
У келих Кай-Хосров ** укинув свій клейнод.
Пий, не міркуючи, бо всіх пора світання
Коханки голосом зове до насолод!

*

Ми більш працюємо, ніж муфтій-горлодер.
І в п'яних менше в нас у голові химер.
Ми точим кров лози, а він людської прагне.
Нехай же судить сам, хто гірший кровожер!

*

Ці чвари, підступи, нікчемне сум'яття...
Доволі, чашнику, недоброго пиття!
Доволі! Хочу я, щоб вилився на землю,
Як решта з келиха, цей залишок життя!

* У мусульман розлука вважається дійсною після троекратного повторення відповідної формули.

** К а й - Х о с р о в — легендарний іранський цар, один із героїв «Шах-наме» Фірдоусі.

*

Душа́ моя болить, я думаю про друга.
А в друга милого на серці інша туга.
Навіщо ж гойнії тепер шукати ліки,
Коли вже й лікаря перемогла недуга?

*

Прожити сімдесят — і з думки викинь! Хай
Тобою править хміль — тут тільки п'яним рай!
Аж поки з голови твоєї зроблять глечик,
Ти глечика з вином із рук не випускай!

*

Хоч землю я пройшов і в мандрах натовмився,
Але від того світ на краще не змінився.
Я радий і тому, що на шляху важкому,
Не знавши радості, я дуже й не журився.

*

Ти, в кого до утіх ненаситимий лас,
Кому байдужий суд, що жде по смерті нас,
Отямся, схаменись, поглянь навколо — бачиш,
Що діє з іншими невідворотний час?

*

Хто все перевіряв на терезах ума,
Для того жоден день не проминув дарма:
Або вимолював собі прощення в бога,
Або за глек державсь руками обома.

*

Прийшли ми чистими — і стали ми брудними,
Прийшли веселими — зробилися сумними.
Гарячі сльози нам у серці запікались!
Життя розвіявши, тепер у прах лягли ми.

*

На цій землі іще ніхто не зміг
Дійти до квітів, не сколовши ніг.
Щоб доторкнутись кучерів красуні,
На тисячу зубців розбився ріг.

*

Не знаю, де господь узяв заживок мій:
В раю безгрішному чи, може, в пропасній?
Вино, вродливицю та пісню серед поля
Дай нам готівкою, а раєм сам здобрій!

*

О друзі, принесіть мені вологу пінну,
У вид янтарний мій додайте ви рубіну!
Коли сконаю я, вином мене обмийте
І з доброї лози збудуйте домовину!

*

Троянда вранішня ошатністю своєю
Чарує солов'я, співця свого. Під нею
Присядь у холодку, бо пелюстки ці вітер
Зриватиме й тоді, як станемо землею.

*

Хайяме, з Долею ти, мабуть, посварився?
Йй соромно за тих, хто в тузі похилився.
Підбадьорися ж, пий під ніжний стогін лютні,
Пий, поки келих твій об камінь не розбився.

*

Коли ви зійдетесь у злагоді та згоді,
Милуйтеся друзями, дивуйтеся їхній вроді!
А як підчаший вам налле вина хмільного —
Йй мене, безщасного, згадайте при нагоді.

*

Розбив ти келих мій, о неблаганний боже!
Замкнув ти вхід мені у рай жаданий, боже!
На землю вилив ти вологу пурпурову!
Чим хочеш присягну, що ти... ти п'яний, боже!

*

Гончар голів людських — своє він знає діло:
Витворні чаші він виготовляє вміло.
Він на обрус життя нам перекинув чашу —
Йй замкнув під нею все, що тисне душу й тіло.

*

Багато квітів є; живих земних окрас.
Йх в землю втоптує немилосердний Час.
Якби живилися з могил небесні хмари,
Кров дорогих тоді б аж до суда лилась.

*

Ось піала і жбан — візьми, моя кохана!
Танцюй у квітнику, тепер пора весняна!
Бо не одну таку, як ти, місяцевиду
Час перетворював і в піалу, і в жбана.

*

Розбивши глечика, я не журився дуже,
Бо дурню п'яному, звичайно, все байдуже.
І потай мовив глек: «Колись я був так само
Людиною, а ти — ти будеш глеком, друже».

*

О ти, що розум наш тобі не бачить краю!
Побожний я чи ні — тобі байдуже, знаю.
Я п'яний від гріха — й протвережаюсь тільки,
Коли надію я на тебе покладаю.

*

О жителі могил, чие безживне тіло
На прах розсипалось, на чюпіл спопеліло!
Яким же то вином аж до страшного суду
Вас небо загодя так страшно обпоїло?

*

Юначе, підведись — горить зоря ясна!
В прозорі келихи налий огню-вина!
В цім тліннім закутку живеш ти мить... а потім,
Хоч як жадатимеш, не вернеться вона.

*

Я часто п'ю вино, але без перепую.
До кубка тільки звук тягтися я рукою.
Чого ж я хочу ще? А от чого, послухай:
Не тішитися так, як ти, самим собою.

*

Корону ханську? На́, ми продаем
За дудку, от ціна! Ми продаем!
Чалму та чотки, вісників облуди,
За піалу вина ми продаем!

*

Підпилий, завернув учора я до шинку.
Там саме дід вино собі точив у кринку.
Я запитав його: «Чом не боїшся бога?»
«Бог добрий,— він сказав.— Сідай і випий, синку!»

*

Честь юної лози хай буде бездоганна!
Нехай невірного проллється кров погана,
Хай потече мазка двох тисяч лицемірів,
А цей солодкий сік віддай в обійми жбана.

*

Не відкривається нікому таємниця:
Не знаємо, коли із тілом розлучиться
Душі призначено. Земля для нас — темниця.
Тож пий, бо казка ця нескоро закінчиться.

*

Імення доброго не прагни, не сором
Себе зажурую перед одвічним злом:
Від духу винного обезуміти краще,
Аніж уславитись молитвою й постом.

*

Я чую: «Менше пий, в вині добра немає!
Чому рука твоя сулію обіймає?
«Поглянь на дівчину та на вино іскристе:
Причин, по-моєму, ясніших не буває!»

*

Я вивчив образи живого й неживого,
Проник у саму суть високого й низького,
Проте без сорому я визнаю, що досі
Від хмелю кращого я не знайшов нічого.

*

Цій чаші мудрий похвалу співає,
Цілунками чоло її вкриває,
А всесвіту гончар цю дивну чашу,
Оздобивши, об камінь розбиває.

*

Всі смутки випередь, гукни на чорноброву,
Щоб з хати винесла вологу пурпурову:
Хіба ти золото, недоуме, щоб люди
Тебе поклали в прах і викопали знову?

*

Підчаший! Чим тепер я серце заспокою?
Від хмелю дивного я на ногах не встою.
Від пуху юного, що на твоїм обличчі,
Зима життя мого зробилася весною.

*

Що небо? Ретязьок на нашім схудлім тілі.
Що море? Наших сліз потоки обмілілі.
Що пекло? Наших мук огні перегорілі.
Що рай? Спочинку мить, коли впадем зомлілі.

*

Для нас — вино й любов, для вас — монастирі.
Ми в пеклі будемо, ви — в райському шатрі.
Де ж проступили ми? Ніде: в скрижалях Долі
Так сперевіку нам записано вгорі.

*

Ще кості, жили, кров у тілі є твоїм?
Живи й не покидай своєї Долі дім.
З Рустамом зіткнешся — борися до останку!
З Хотамом здружишся — не підлягай ні в чім!

*

Коли напровесні красуня коло гаю
Мені в коновочку налле вина до краю,
(Хай вибачать мені це непристойне слово) —
Будь я собакою, коли про рай згадаю!

*

Недаром бога ми за милосердя славим:
Не замкне брами він перед рабом лукавим.
Коли й, підпилий, ти валяєшся сьогодні,
Він завтра все простить твоїм кісткам трухлявим.

*

Нагадує мені берегова травиця
Ту косу, що плела колись небеснолиця.
Тож не топчи стебла: воно в останках, може,
Тюльпановидої красуні корениться.

*

Мене не радує тверезість, а пиття
Вседяє в мозок мій шкідливе сум'яття.
Та є середній стан — не перше і не друге.
Я вічний раб його, бо він і є життя.

*

Цілую глечика, розпалений жагою,
Жду віку довгого від п'яного напою.
Уста до уст моїх він притулив і мовив:
«Я був таким, як ти... побудь, побудь зі мною!»

*

Це небо множити уміє тільки втрати:
Приводить одного, щоб іншого забрати.
Якби нероджені про наше лихо знали,
Чи хто погодився б на землю завітати?

*

Блажен, хто ці часи прожив на вольній волі,
Нічим не дорікав ні богові, ні Долі,
Хто кожну мить життя приймав як подарунок,
Не спав, шукав забав і мав вина доволі,

*

Для наших чистих душ уже не рік, не два
Готує злигодні безодня кругова.
Тож сядьмо на траву й вина скуштуймо, поки
Із праху нашого не виросла трава.

*

Мерцям однаково, що оцет, а що мед,
Хмільному все одно, що Балх, а що Мешхед.
Лий повно в піалу, бо й після тебе місяць,
Невпинно мінячись, летітиме вперед.

*

Прекрасний отроче, вже день устав із тьми!
Тож винеси вина й дзвінкий барбат візьми!
О, скільки вверг у прах Джемшідів і султанів
Цей осені прихід і цей відхід зими!

*

Ті, що, мандруючи, собі набили п'яти,
Два світи прагнути в одному відшукати,—
Не знаю, чи про те, який він є насправді,
Вдалось хоч крихітку нового їм узнати?

*

До чари дивної, що сяє так розкішно,
Рукою тлінною і доторкнутись грішно.
А скільки ніжних лиць, очей живих цей майстер
Любовно створює й розтворює зловтішно!

*

Чи де знайду собі я душу хоч єдину,
Щоб розповісти їй про світ і про людину?
У муках створена з гіркої глини горя,
Лиш мить живе вона — й вертає знов у глину.

*

Навіщо капища, мечеті на майдані,
Про пекло та про рай розмови безнастанні?
У книгу Долі глянь, о друже мій: усе там,
Що з нами станеться, записане зарані.

*

Неси вина того, що оновляє нас!
Лий повно, запали той вогник, що погас!
Дай і мені, бо ждять нам нічого од світу!
Спіши, бо не стоїть скороминущий час!

*

В тісному колі, де весь вік блукаєм,
Ми входу й виходу дарма шукаєм.
Ніхто ще правди не сказав, звідкіль ми
У нього входимо й куди зникаєм.

*

Тюльпанам весняним дощ обмиває лица.
Встань, бо прийшла пора й тобі опохмелиться!
Спіши на зіллячко весняне надивиться,
Бо завтра й на тобі підійметься травиця.

*

Коли в заховане ти мислю прозираєш,
Чому дарма собі журбою серце краєш?
Адже по-твоєму не зробиться, ти знаєш!
Живи хвилиною — добром, що зараз маєш!

*

Є рай на березі небесної ріки.
А я кажу: там рай, де ллють вино в чарки.
Бери готівку лиш, наплюй на обіцянки,
Бо бубни слухати приємно здалеки.

*

Будь весел, не марнуй свого життя у горі,
Бо в небі довго ще зіходитимуть зорі.
Ти прахом зробишся, і піде прах на цеглу,
І муром станеш ти в сусідовій коморі.

*

Не вічно житимем: урветься волокно!
Найкраще думати про любку та вино.
Навіщо міркувать про вічне й про минуше?
Коли розлучимось, нам буде все одно.

*

О Доле! Злочини ти твориш — і сама
Їх потім визнаєш! Даруєш ти сліпма
Добро мерзотнику, а праведному — кару.
Чи одурила ти? Чи вижила з ума?

*

Щодня змагаюся, борюся сам з собою,
Живу й не відаю ні втіхи, ні спокою.
Хай ти простиш мене... Та сором лютий палить
Мене за помилки, що коїв я і кою!

*

Ми в нашому шинку гостюєм невиводно,
І всесвіт гудимо, і лаєм принародно.
Запитуєш: куди ми підемо по смерті?
Налий вина мені — і йди куди завгодно!

*

Якщо в нас істина — іносказання,
Навіщо, серце, всі твої терзання?
Змирися з долею! Заради тебе
Не змінять небеса свого писання.

*

Всі таємниці пильно зберігай,
Щоб не дізнався нелюд і шахрай.
І зваж: як з іншими ти поведешся,
Того від інших і собі чекай.

*

Я змарнував життя, мій подих зіпсувався,
І хліб гірчить мені, і з горем я спізнався.
Веління вишнього сповняти не спішив я,
А недозволене... я завжди в нім кохався.

*

Хоч я не шліфував покірності перлину
І тягаря гріхів з плечей своїх не скину,
Все ж не пускаюся я берега надії,
Бо тільки істину я визнаю єдину.

*

Про рай розказують, про гурій молодих,
Про мед і про вино. Ну що ж: тоді не гріх
І тут потішитись небесними дарами,
Адже ж усе одно ми прийдемо до них.

*

Коли пшеничної перепічки дістану
Та шмат баранини, та в келиха загляну,
Та сяду з милою серед руїн — це втіха,
Приступна, д'ялебі, не кожному султану

*

Я чув, що праведні підіймуться з могили
В тім самім образі, в якому опочили.
Тому я з милою й вином не розлучаюсь.
Щоб нас і в судний день, бува, не розлучили.

*

О небо! В злигоднях повинне тільки ти,
Старе вмістилище ненависті і мсти!
А ти, о земле, ти... якби в тобі копнути,
Які б коштовності вдалося віднайти!

*

Цю пишну піалу, що сяяла, як жар,
Розбито й кинуто... Минатимеш базар —
Під ноги поглядай, не наступи на неї:
З піал голів людських її зліпив гончар.

*

Що в мудрості тепер? Як догоджати їй,
То краще йди в сарай та бугая подій!
Сьогодні вигідно носити глупства лахи,
Бо розум ціниться дешевше за пирій.

*

Соннивиче, скоро день! Жени з очей дрімоту!
До музики й вина збуди в собі охоту!
Тим, хто живе тепер, недовго обертались,
А тим, хто відійшов, не буде повороту.

*

Коли, опатравши, як птицю степову,
Назавжди смерть мене утопче у траву,
Зберіть тоді мій прах, зробіть сулію з нього —
І, вчувши смак вина, я знову оживу.

*

Коли сконаю я, вином мене обмийте
І поминального у келихи налейте!
А схочете знайти мій прах у день спасіння,
Долівку заступом у кабаку розрийте!

*

Ми — зібрання ляльок, нас крутить як хоча
Небесний витівник. На килимку життя
Ми витанцьовуєм (це правда, а не казка) —
І потім падаєм у ящик небуття.

*

О небо! Тугою мені ти серце краєш,
Сорочку радості з плечей моїх зриваєш!
Вітрець, яким дишу, ти полум'ям проймаєш,
А воду, що я п'ю, ти в попіл обертаєш!

*

Ми поряд з келихом тримаємо коран,
То йдем у праведний, то знов у грішний стан.
Під синім небом цим не зовсім ми кафіри
І не належимо цілком до мусульман.

*

Немало і до нас було ночей і днів,
Так само небосхил танок одвічний вів.
Тихесенько ступай, бо глина під ногами
Була зіницями місяцевидих дів.

*

Що я закоханий, я в тім гріха не бачу,
Про це з невігласом я й слів дарма не трачу.
Адже кохання мед лікує тільки мужніх,
Непомічний він тим, хто має іншу вдачу.

*

У світі нашому, в його ділах
Я тільки марність бачу, тільки прах.
Куди не гляну, бачу я для себе
Лише біду... Хвала тобі, аллах!

*

У місті вславишся — не обминеш огуди,
В кутку сидітимеш — назвуть зловмисним люди.
Ільясом, Хизром * будь — не пощадять, тож краще
Живи самотником і не ходи нікуди..

*

О майстре, нашого життя первопричина,
Чом стільки має вад твій первотвір — людина?
Як добре виліпив, навіщо розбиваєш?
А вийшла помилка — чия ж у тім провина?

*

Коли в тобі самім добра і зла зерно
І Долею твій шлях накреслений давно,
Ти неба не картай, а розміркуй: за тебе
У тисячу разів нещасніше воно.

* І л ь я с — пророк Ілля. Х и з р — міфічний праведник,
охоронець джерела живої води.

*

Поглянь на випнутий угору небосхил,
Що найкмітливіших утоптує у пил!
На дружбу келиха й сулії, що устами
Стулились, поки кров їй витікає з жил!

*

О серце, все збери, що маєш! Край води
Садочок радості собі опоряди —
Й побувши у ньому вечірньою рососою,
Знімись удосвіта й назавжди пропади!

*

Розумним і твердим у цьому світі будь
І завжди мовчазним у цьому світі будь!
І, поки очі є, язик і вуха в тебе,
Сліпим, німим, глухим у цьому світі будь!

*

Приємніш пить вино, до гарних залицяйтесь,
Аніж в удаваній побожності вправляйтесь.
Коли усіх п'яниць поглинуть має пекло,
Хто ж із людей тоді зуміє в рай дістатись?

*

Під старість хилиться і кипарис гіллястий.
Мій вид гранатовий зробився попелястий.
Чотири підпірки і дах мого буття
Вже похилилися й загрожують упасти.

*

Про вчора не гадай — воно навек зів'яло,
Про завтра не журись — воно ще не настало.
Минуле й завтрашнє — підпори ненадійні!
Живи хвилинами, бо в тебе їх так мало!

*

Це так, ніколи я тверезим не буваю
І в Ніч Призначення дарма часу не гаю:
На бочку спершися, уста в уста із кухлем,
Я шию глечика із рук не випускаю.

*

Таємне виявить, що в зошиті моїм,
Це значить голову занастить. А втім,
Не бачу й гідних я серед людей учених,
Щоб те, що знаю я, переказати їм.

*

У мене тайна є — і тайну ту єдину
Я зараз виявлю (прости мою провину):
Тебе кохаючи, я ляжу в домовину,
Тебе кохаючи, і в небеса полину.

*

Чи є людина, що б не мала плями,
Не ошерхалась у рови та ями?
Коли за зло мене ти злом караш,
Яка різниця, пресвятий, між нами?

*

Це ти таким, господь, створив мене,
Щоб я любив пісні й вино хмільне!
Якщо провина це твоя, чому ж
Тепер ти в пекло засудив мене?

*

Що світ міняється — чи варто цим журитись?
Нехай міняється — ми будем веселитись!
Якби незмінною була природа, друже,
Ніколи б не діждав ти черги народитись!

*

Ти добрий, господи, легка твоя рука,
Але в Ірам * не всіх пускаєш! Не яка
Потрібна лагідність — покірного простити!
А спробуй-но прости мене, бунтівника!

*

Я гину, чашнику! Журба мене зв'ялила!
Я заздрю навіть тим, кого взяла могила.
Гріхи покують, криваві сльози ллю,
В болоті бабраюсь, а вилізти несила!

*

Покинь вагатися, обряди занедбай,
Навчись ділитися, не берегти свій пай!
На душу іншого й на ґрунт не важся! Той світ
Беру на себе я, а ти вино давай!

* І р а м — казковий сад; земний рай.

*

Мені щовечора тривога серце крає,
На груди перел дощ з очей моїх спадає.
Коновку голови журба вином не сповнить,
Бо що схиляється, те повним не буває.

*

Хмаринка сльози лле на поле, на попас.
Без чистого вина ми тільки гаєм час..
Ми тут милуємось на зілля, що зростає,—
Хто ж бачитиме те, що виросте із нас?

*

Якби творцем я був, я б ці коловоротні
Мінливі небеса у світові безодні
Повергнув без жалю й такі створив, щоб завжди
Могли сповнитися бажання благородні.

*

Я п'ю щодня вино — і все здається мало.
Я хочу, щоб кругом усе співало й грало.
Коли зберуть мій прах і зроблять глек із нього,
Я хочу, щоб вино в ньому не вибувало.

*

Оскільки мудрому наш вік ціни не знає,
Усі плоди його недоум пожинає.
Неси ж мені того, що розум відбирає,
І, може, й нас тоді цей вік не занедбає.

*

З істоти нашої ти чудо-всесвіт вилив.
Ми помилялися, де сам ти нас обмилив.
Я кращим, аніж є, зробитися не можу,
Бо ти таким мене в своєму тиглі вилив.

*

Серед невігласів, упевнених, що путь
Знання правдивого лиш їм відкрита, будь
Ослон, як і вони, бо довговухі судді
Усіх, хто не осли, кафірами зовуть.

*

Цей глек, як і мене, колись любов проймала,
В кайдани кучерів розкішних завдала.
Ця ручка, що її ти бачиш коло шийки,—
Рука, що дівчину за шию обіймала.

*

Я прагну свіжості рожевоюних щік,
Томлюсь, побачивши лози прозорий сік.
В усьому сущому волію частку мати
До того, як у прах я повернусь навек.

*

Хайяме, ти хмільний щодня бредеш — радій же!
З місяцевидою ти річ ведеш — радій же!
Все, що на світі є, спадає в небуття.
Ти міг би прахом бути, а ти живеш — радій же!

*

Тюльпани та троянди пурпурові —
Тим пурпурові, що зросли із крові
Мужів великих. А ота фіалка
Із ока дівчини зросла в діброві.

*

На долю нетривку не покладай надій
І часу гострий меч розпізнавати вмій!
Халву, що покладе тобі Фортуна в рот,
Ковтатъ не поспішай, бо є отрута в ній.

*

Цей караван-сарай із парою воріт
Готує муки нам і квапить наш відхід.
Щасливий тільки той, хто не прийшов на землю,
Блаженний тільки той, хто не родивсь на світ.

*

Пожалься, господи, душі, що потерпає
В полоні давньому, звідкіль путі немає!
Ніг, що самі несуть мене в полон, пожалься!
На руку зглянься мою, що піали шукає!

*

І грудочка землі, й пилиночка мала
Були частинами прекрасного чола.
Легенько ж куряву стирай з лица красуні,
Бо й курява колись красунею була.

*

На жбан, з якого п'є поденщина проста,
Пішла султана плоть, дастура * кров свята,
А на коновочку, з якої п'ють гуляки,—
Щока опиуса та дівчини уста.

*

Іде життя моє безрадісно і вбого,
Роблю без виробу й не зароблю нічого.
Спасибі вишньому, що хоч біди та злиднів
Нам не доводиться випрохувать ні в кого.

*

Одні по кручах бід усе життя блукають
І, хто вирішує всі справи їх,— не знають.
А ці вишукують нагоду лиш — і потім
Усе dokonують, що загодя рішають.

*

Коли у мудрого є тайна будь-яка,
Хай в серці криється у нього, як Анка *.
З малої рісочки стає перлина в мушлі,
Коли глибінь її оточує морська.

*

Я тільки й знаю, що знання шукаю,
В найглибші таємниці проникаю.
Я думаю вже сімдесят два роки —
І бачу, що нічого я не знаю.

* Д а с т у р — головний зороастрійський жрець.

** А н к а — казковий птах з золотими крилами та кігтями.

*

Цей світ і дня мені не дав прожити на волі,
Своїми втіхами не тамував він болі.
Довгенько вчився я в його суворій школі,
Та не скінчив її, не став я майстром Долі.

*

Не можу сонця я сховати за рожі-квіти,
Ні тайну виявити, яку привик таїти.
У океані дум знайшов перлину — розум,
І я перлину ту не смію повертати.

*

Хто-небудь виступить і всім гукає: «Ось я!»
Сріблом і золотом у вічі сяє: «Ось я!»
Та тільки, тільки-но налагодиться жити,
Як смерть із засідки вже виступає: «Ось я!»

*

Назавжди вийшов я з недоброго житла,
Де порохом стають усі людські діла.
Хай той потішиться, що смерть мене взяла,
Хто вигулькне живий із-під її крила.

*

Купив я глечика у гончаря в крамниці,
І він одкрив мені предивні таємниці.
Він мовив: «Був я шах, мав щирозлотний келих —
І став я глечиком для кожного п'яниці!»

*

З гілля надій моїх діждавши урожаю,
Своєї долі нить простежу я до краю.
Чи довго скнітиму в тіснім життя затворі?
Коли до небуття я двері відшукаю?

*

Якби в ділах небес несправди не було,
Ніхто б не докоряв їм за щоденне зло.
Якби над Долею стояла справедливість,
Чому б у мудрого схилялося чоло?

*

Цей океан буття прийшов із тьми віків.
Перлину тайн його ніхто не повертів.
Ми розмовляємо про наші власні справи,
А перед тим, що є, ми не знаходим слів.

*

Приводять одного, щоб іншого забрати,
Щоб тайни вічної нікому не пізнати.
Ми помацки йдемо: життя — це тільки чаша,
Призначена вино п'яницям одміряти.

*

Людина муками звільняється з оков.
І крапелька води, в тісний попавши схов,
Стає перлиною. Хто втратив, той добуде —
І келих випитий запорожниться знов.

*

Від чорної землі до зоряної тверді
Й на мить не припиняв я пошуки уперті.
Я мислю гострою усі вузли розплутав —
І тільки не зумів розплутати вузол смерті.

*

Як парість вічного зросла з твого садочка,
Як надокучила тісна життя сорочка,
Шатру тілесному хисткому не звіряйся:
Немає жодного тривкого в нім кілочка.

*

Плює услід мені моя судьба проклята.
Як не стараюся, дарма, все йде до ката.
Душа збирається. «Побудь»,— кажу — і чую:
«Де ж я тулитимусь? Розвалюється хата!»

*

Не зупиняється небесна колісниця,
Не насищається людьми земля-землиця.
Ти радий, що тебе вона ще не пожерла?
Не поспішай радить: вона не забариться.

*

Коли одним коржем я можу два дні жити
І пити з черепка, що на землі лежить,—
Навіщо меншому за себе підклонятись,
Навіщо наймитом у рівного служити?

*

Чи ще служитимеш для підлості людської?
Не квапся мухою до страви будь-якої!
Купуй на два дні корж, ні перед ким не гнися,
Пий краще власну кров, аніж чужі напої!

*

Я б краще вороном копався у ріллі,
Ніж у мерзотника живився при столі.
Сухим крайчиком задовольнятись краще,
Ніж губи мазати в чужому киселі.

*

Цей топче стежечку до монастирських брам,
Той шлях до Істини собі торує сам.
Боюсь, настане день, і пролунає голос:
«Ви блудите, сліпці! Не тут вона й не там!»

Гафіз
(1325—1389)

ПРО СОБАКУ

Собака більшої достойний шани,
Ніж той, хто ближньому кує кайдани.

Це щира правда, що її людина
З відкритим серцем визнати повинна.

З тобою кожен може їсти й пити,
А псу не вільно й на поріг ступити,

Хоч це найперший друг і сторож дому
На цій землі, де все доступне злому.

* *
*

Про зло й добро своє сам дізнавайсь! Навіщо
Тобі наглядача, щоб душу доглядав?

Від зла віддалюйся, з добром не розминайся,
Не пропускай життя серед пустих забав.

Тебе годує бог, ти знаєш, не дозволь же,
Щоб дух ненатлості в полон тебе забрав!

РУБА І

*

Довіку щастя з горем не подружить,
Ніякий хміль за сльози не відслужить.
Все щастя світу за сім тисяч років
Семи печальних днів не надолужить.

*

В твоєму погляді — всі чари Вавілона,
Манлива глибина, принадливість бездонна.
Тож хай на пасмі тім, що в тебе коло вуха,
Гафізових рядків перлові звиснуть грона!

*

Найкраще б нам утіх у келиху шукати,
Прогнавши з пам'яті безповоротні втрати,
І в цім ув'язненні недового життя
Кайдани розуму хоч на хвилину зняти.

*

Аж поки суд небес твій шлях не перетне,
Наповнюй радістю своє буття земне!
В мить, як із рук твоїх я келих випиваю,
Я чую, як вино увічне мене.

*

Де друг, що слова не ламав, нехай мені покажуть!
Від кривди хто не потерпав, нехай мені покажуть!
В тобі життя моє, а ти — невірна! Що робити?
Та хто прожив і зрад не знав, нехай мені покажуть!

* *
*

Я по троянду в сад спустився на світанні.
Там саме соловей зайшовся в щебетанні.

Мій побратим гіркий, закоханий в троянду,
Ронив, ридаючи, мелодії весняні.

Троянда й соловей були на думці в мене,
Коли гуляв я сам у ті години ранні.

Ії з колючкою з'єднала забаганка,
А він співає їй, незрадний у коханні.

Так глибоко мені ввійшов той спів у серце,
Що зупинився я в раптовім хвилюванні.

О, скільки тих троянд цвіте в саду! Одначе
Тим більше ран од них, що більш вони жадані.

Гафізе, радощів собі не жди від неба:
Таяться сотні бід в його байдужій бані.

* *
*

Не стало вірності і дружби на землі,
Немає жодного, хто б не тонув у злі.

Хто обдарований божественним талантом —
В скупого здирщика слугує при столі.

Немає в мудрого де голову схилити,
Йому судилися печалі та жалі.

Зате невігласи, що вирости в розкошах,
Щодня купаються у золоті й сріблі.

Рядки поетові, що душу одсвіжають,
Як ранній вітерець у юному гіллі,

Ячменю пригорщі в скупих не заслужили,
Хоч будь їх автором безсмертний Санаї*.

Мені на вухо так сказала вчора мудрість:
«Терпи всі злигодні, великі і малі,

І завжди пам'ятай мої слова, Гафізе:
Як не впадеш у прах, то будеш на чолі».

* *
*

Наставники, що їхня мова
така в мечеті голосна,—
Про інше мріють на дозвіллі,
й та мрія зовсім не пісна.

Соборний речнику, до тебе
є запитання в нас: чому
Для проповідників покути
така покута несмачна?

Вони не вірують, як видно,
і в судний день, коли в суді
У них сваволя і неправда,
і в кожному слові кривина.

* С а н а і — видатний таджицький поет (1070—1140).

Я раб старого винодара,
 один із дєрвішів його,
Яким і попелу не варта
 всіх багачів, князів казна.

Творець, нехай скоробагатько
 своїх нуздає ішаків,
Нехай звільнить гуляма турка
 й забуде срібло стремена.

О ангеле, в шинку кохання
 на дверях богіві молись,
Бо за цими дверима тайно
 істота твориться земна!

І хоч красу свою безмежну
 на смерть кохання віддає,
Із невідомого начала
 встає й квітує новина.

Ей, голодранцю монастирський!
 Скачи, бо в маговім льоху
Дають таке дання, що може
 зробить порфіру з лахмана!

Звільни житло своє, о серце,
 щоб оселився в нім султан,
Бо за безумною жагою
 в серця і душі йде війна.

Уранці з неба вчув я голос,
 що погукнув: «Скажи святим,
Що ввійде в пам'ять ім назавжди
 пісень Гафізових луна!»

* *
*

Викрала серце, а личко від мене сховала.
Боже! Навіщо ж водила мене, чарувала?

Ніч самоти на життя мое важила — й тільки
Мрія про тебе зміцнила його й врятувала.

Чом же кривавиться серце, мов келих тюльпана?
Очі-нарциси жорстока на нього справляла.

Хто зрозуміє на лікаря скаргу, що душу,
Спалену горем, лікує ударом кинджала?

Жарко горів я, мов свічка, й тому наді мною
Сльози сулії лилися і люття стогнала.

Юний вітрець, як зумієш, лікуй мене зараз,
Бо від жаги знемагає душа нездужала.

Як похвалюся я добрим серцем, що кохана
Слово дала, але потім зробила, як знала?

Ворог не так уразив би Гафіза, як стрілка,
Що з тятиви твоїх брів йому в серце попала.

* *
*

Плутяга суфій * сить поставив,
свій крам поклавши напоказ,
Будову підступів штукарством
він підмуровував чимраз.

* Суфій — бродячий ченець, проповідник;
ще поет або філософ, прибічник
містично-аскетичної течії ісламу.

Та незабаром небо в дурня
цього дурисвіта пошило,
Бо він штукарив перед тими,
що знали кожний обергас.

Сюди, сакі *, бо вже з'явилась
принадна вродниця суфійська
І сяєвом своєї ласки
манити й тішити взялась.

Повідай, звідки цей музика
з його ірацьким струнним ладом
І переходом завершальним,
що так нагадує Хіджас?

Сюди, о серце, і нехай нас
боронить бог од цього кодла!
В рукавах куцих — довгі руки
у цих безсовісних підлаз.

Ей, не марнуй свого уміння,
бо той, хто ласкою шафує,
Відчинить двері серця мукам —
і шкодуватиме не раз!

Уранці, як засяє правда
своїм чолом, хай буде сором
Мандрівнику, що не повірить,
зневаживши дороговказ.
Куріпко з гарною ходою,
що так маніжно йдеш, принишкни,
Бо шейхів кіт благочестивий
уже кінчає свій намаз! **

* С а к і — чашник.

** Натяк на одного спритного шейха, що навчив
молитися свого kota.

Гафізе, не ганьбуй гультяйства:
це божа воля, що ніхто з нас
Ані в святеництві фальшивім,
ні в лицемірстві не погряз.

* *
*

Не дав нам друга вік, що вади б не таїв,
Крім келиха вина та музики цих слів.

Звільнись од зайвого, бо шлях до щастя прикрий!
Лиш піалу візьми, бо не завернеш днів.

Не сам у світі я томлюся від нічев'я:
Нічемне вчення мулл теж пил давно посів.

Цей всесвіт бачиться минушим і непевним
Тому, хто розумом діла його прозрів.

Шукав я радості в очах твоїх прекрасних!
Та смерть не милує в путі мандрівників.

Гладь коси гарної й не слухай витребеньок
Ні про Венери чар, ні про Сатурна гнів.

Ні, не дошукуйся тверезості в Гафіза:
Він хмелем вічності назавжди захмелів.

* *
*

Сьогодні в тім я бачу
собі найкращу раду,
Що в шинк перенесуся
і там як слід засяду.

Крім келиха та книги,
не хочу товариства,
Усім підступним друзям
придумаю віднаду.

В брудній волосяниці
я стільки плів про небо,
Що вже й сакі соромлюсь,
мов я не п'ю, а краду.

Беру я келих повний,
минаю лицемірів,
Зову я чистих сёрцем
до себе на пораду.

Мов кипарис, угору
я підіймуся духом,
Як пощастить розбити
полон земного ладу.

На серці порох кривди,
о господи! Не дай же
Назавжди потемніти
душевному свічаду!

Хоч я гультайством славен
і в місті звусь Гафізом,
Та я — в ряду з усіми
і менший серед ряду.

* *
*

Не ради гонору і сану
до цих воріт прийшов я:
По добрий захист від негоди
і по привіт прийшов я.

У пошуках землі кохання
з безлюддя світового
В країну жистності нарешті,
в чудесний світ прийшов я.

Побачив твій пушок смаглявий —
і в райський сад розкішний,
Щоб роздобути мандрагору,
кохання цвіт, прийшов я.

З таким багатством, що все небо
на варті коло нього,
До брами шаха, як смиренний
жебрущий дід прийшов я.

Де якір твій, спасенний човне?
В гріхах із головою
Безмежним морем милосердя
до тебе вбрід прийшов я.

Честь пропадає! О, пролийся
дощем очисним, хмаро!
В диван, де судять чорні справи,
на щирий звіт прийшов я.

Гафізе, скинь волосяницю!
Настигнути й спалити
Вогнем зітхань своїх сьогодні
цей підлий рід прийшов я!

* *
*

Як не втішає нас вино,
як не вбирає квітеня сад,
Без чанга пий, бо мугтасіб *
не розуміє цих принад.

Є в тебе жбан і любий друг —
смакуй, не тратячи ума,
Бо вік наш — ненадійний вік,
він принесе немало зрад.

У свій полатаний рукав
ти піалу ховай, бо він,
Як ця сулія на столі,
точити кров червону рад.

Сльозами змиймо слід вина
з лахміття бідного свого,
Бо нині пильним треба быть
і не втручатися до звад.

Знай обертається вгорі
криваве решето небес,
Корони й голови царів
додолю сиплючи, мов град.

Не сподівайся, що добро
тебе чекає в небесах,
Бо, крім огню, що в піалі,
усе на світі — дим і чад.

Гафізе, віршами давно
ти підкорив Ірак і Фарс,
Тепер підбий собі Тавріз,
а по Таврізові — й Багдад!

* М у г т а с і б — наглядач за виконанням
релігійних обрядів та правил поведінки
у мусульман.

* *
*

Чарує не кожна красуня,
 подібна лицем до зорі,
Не всі Олександрями стали
 великих дзеркал шукарі.

Не кожен, хто шлик набакирить
 і сяде на царський стілець,
Зуміє державою править,
 як править уміють царі.

Присяга і вірність на благо,
 як поряд з наукою йдуть,
А різно — від утисків будуть
 стогнати внизу й угорі.

Обличчям і станом би всесвіт
 підбила цариця краси,
Якби спромоглася такою ж
 царицею стати в добрі.

Я серце програв, божевільний,
 не знавши, що людське дитя,
Обізнане з чарами пері,
 нікому не вважить у грі.

Не квапся за рабство заплату
 просити собі, як жебрак:
Друг знає, що треба підданцю,
 як знають усі владарі.

В добірному творі Гафіза
 лиш той розбереться як слід,
Хто знає всі тонкощі вірша
 й кохається в мові дарі.

* *
*

Я знемагаю, зігнутий нуждою,
Себе від глуму гордих не відстою.

Хіба що милих кучерів торкнуся,
Тоді сягну до неба головою.

Що в небі є — в очей моїх питайте,
Безсонних свідків зоряного раю.

Я вдячно келих свій в уста цілую,
Що суть буття явив переді мною.

Спасибі цим рукам моїм, що людям
Не чинять зла, не ласяться на зброю.

Я шинкарів тому хвалю, що зроду
Зла за добро нікому я не кою.

Я впився, мов Гафіз, та сподіваюсь
Собі від друга ласки і застою.

* *
*

Ще вернеться Йосиф пропащий
у свій Ханаан, не журись!
Ще в келії смутку розквітне
новий гулістан, не журись!

О серце, що горя зазнало,
на горе свое не вважай!
Ще вернеться мир і розвіє
у скронях дурман — не журись!

Весна принесе воскресіння —
і стане їй тронем квітник,
І приймуть тебе, о співаче,
троянда й тюльпан, не журись!

І дня не дало мені небо
у світі на волі пожить.
Що ж, міниться світ і вирує,
мов той океан, не журись!

Не трать же надії, бо мало
ти знаєш про тайни буття:
Є ліки по той бік завіси
від болів і ран, не журись!

О серце! Як повідь недобра
огорне тебе звідусюд,
Вона не затопить ковчега,
де Ной капітан, не журись!

Коли й до Кааби захочеш
дорогу в пустелі знайти
І ноги натруджені зранить
колючий бур'ян, не журись!

Нехай небезпечна дорога,
хай дуже далека мета,
Та все ж таки врешті доходить
кінця караван, не журись!

Коли ми в розлуці вікуєм
і терпимо глум ворогів,
Господь про це знає, і сам він
веде поїжджан, не журись!

Гафізе, в убогім притулку,
в самотності темних ночей,
Як будеш молитись настійно
й читати коран, не журись!

* *
*

Не всі монети справжні, що суфії дають.
Є ряси, що давно їх пора в огонь жбурнуть.

Від молитов уранці наш суфій ходить п'яний,
А ввечері — дивіться — уже він там, де п'ють.

Якби ж то наші вчинки нам пробу визначали!
Ніхто не приховав би свою фальшиву суть.

Розкішнику ніколи не зрозуміть кохання,
Що гультяям безщасним судилось осягнуть.

Нікчемним світом знехтуй, проси вина! Пропаше
Те серце, що не вміє обрати вірну путь.

Як вид сакі квітучий відіб'ється у кубку,
Багато в кого сльози відразу вид заллють.

Гафіз і рясу й килим віддасть за повний келих,
Коли прекрасні руки той келих подадуть.

* *
*

З мечеті вчора до корчми
старий наставник мій пішов.
Що ж після цього нам робить,
о друзі посту й молитов?

Коли, мюриди, до киблі *
ми обертаємо лице,
Він обертається туди,
де виноградну точать кров.

* К и б л а — напрямок, куди обертаються мусульмани під час молитви.

Ходім же мудрості шукать
у пристановищі п'яниць!
Що доля визначила нам,
будь кожен виконать готов!

Якби ж то знати міг мудрець
про звабність кучерів її,
Він зрікся б розуму свого
і поспішив до тих оков.

Святе прихильності письмо
твій любий вид мені явив,
І от тепер мій коментар —
про ласку тільки та любов.

У серці-камені твоїм
чи ж загориться що вночі
Від наших стогонів гірких,
що ніч тривожать знов і знов?

Вони, як стріли, в небо мчать...
Гафізе, прикуси язик,
Душі запагубить не дай,
знайди собі надійний схов!

* *
*

Көли вродливица шіразька
у мене серце візьме з бою,
Я за її індійську мушку
дам Самарканд із Бухарою.

О чашнику, лий по потребі,
бо не побачимо на небі

Ні хвиль прозорих Рокнабаду,
ні яворів над Мусаллою!

Ох, ці красуні, жваві, юні
терпіння викрали у мене,
Як турки хана-нездолаана,
що правив гордою Ягмою!

Мое кохання безконечне
високий вроді непотрібне,
Як фарби й витівки обличчю,
що всіх засліплює красою.

Красу Юсуфа спостерігши,
що Зулейх́а зробила? Серце
Її примусило зректися
свого цнотливого завою.

Кажі нам кáзань про кохання,
кинь таємниці нерозгадні,
Що марно мучать мудрагелів,
що мерехтять над головою.

Послухай, серце, що скажу я,
бо слово мудрості старече
Щасливий молоді дорожче
від найдорожчого напою.

Ти так мене вразила, мила,—
нехай простить тебе всевишній!
Але уста твої солодкі —
солодкі й з мовою гіркою.

Пісні, що нижеш, як перлини,
ти прочитай тепер, Гафізе,
Так, щоб короною Стожари
повисли з неба над тобою!



Знов сяйво юності прийшло
до квітника й до лану,
Радіє звістці соловей
про першу брость весняну.

О вітре, в зарість молоду
як промайнеш, від мене
Ти кипарисові вклонись,
троянді і тюльпану!

Коли цей хлопець-винодар
так сятиме звабно,
Мітлою вий аж до землі
я перед ним дістану.

Ти, що човганом кіс пахких
на місяць міриш, кинь-но
Крутити голову мені,
давно від тебе п'яну!

А певно, й ті, що так тепер
глузують із підпилих,
В шинок потрапивши, вину
співатимуть осанну.

З мужами господа дружи,
адже в ковчезі Ноя
Є ґрунт, якому не страшні
всі бурі океану.

Покинь без хліба долі дім,
бо чорна костюмара *
Всю челядь винищить упень,
і звану, і не звану.

Мені, що в голови колись
дадуть земельки купку,
Навіщо башти до небес,
що й оком не догляну?

Виходь, виходь на волю знов,
зійди на трон Єгипту,
Іще засяй мені згори,
як місяць Ханаану!

Гафізе, пий собі, й гуляй,
і веселися — тільки
Тенет облуди не плети,
як інші, із корану!

* *
*

В прихилище п'яниць і магів
вона із келихом прийшла,
Хмільною вродою своєю
п'яниць із розуму звела.

Її коня підкова в небі
була за взір молодика,
З її поставою стрункою
й сосна змагатись не могла.

Як я скажу, що я багатий,
коли її не бачить зір,
І як сказав би я, що бідний,
коли між нас вона була?

Сідав огонь у серці друга,
коли підводилась вона,

А як сідала, скільки скриків
із душ закоханих звела!

Солодше став пахтіти мускус,
побувши в кучерях її,
Усма стрілецького уміння
від брів прекрасних набула.

Прийди, щоб знову до Гафіза
життя загублене прийшло,
Хоч не вертається ніколи
із лука пущена стріла.

* *
*

Приходь! У башти наших діл —
непевна підоснова!
Неси вина, бо дні летять,
як на вітру полова.

Я раб шляхетності того,
хто під блакитним колом
Живе, ні в кого на землі
не просячи покрову.

Що я скажу? Хмільний сидів
я у пивниці вчора,
І дивний вісник надійшов,
і забриніла мова:

«О спраглий слави, ти, кому
належить чільне місце!
Хіба для сокола висот
ця нетривка будова?»

З престолу горнього звучить
до тебе клич настійний!
Чому такий потрапив птах
у сіті птахолова?

Даю пораду — і в житті
керуйся завжди нею!
Це річ наставника мого,
не мова суеслова.

На світ не плачся, пам'ятай,
мої повчання, й завжди
Хай буде в пам'яті твоїй
любов мандрівникова.

На все погоджуйся, що є,
розгладь на лобі зморшки!
Не вільний стелеться нам шлях,
а стежка примусова.

Не жди тривалості ні в чім
від нетривкого світу,
Бо світ — розпусниця стара,
служити всім готова.

Немає вірності й знаку
в усміхненої квітки.
Плач, соловей, бо не для втіх
ця весняна обнова!»

Чому Гафізовим рядкам
ти заздриш, віршоплуте?
Від бога в нас і бистрий ум,
і дар тонкого слова!

* * *
*

Скінчився піст, у всі серця
 прийшло життя нове,
В шинку аж піниться вино
 й до келихів зове.

О святобожнику сумний!
 Минув, минув твій час!
Знов п'ють навколо, знов шумить,
 сміється все живе.

У чому ж проступає той,
 хто п'є вино, як ми?
Хіба закоханий гультай
 з святим законом рве?

На того, хто вином упивсь,
 не скажеш: лицемір,
Як на дводушного ченця,
 що обдуром живе.

Не лицемірить ми прийшли,
 не зводити людей —
Це знає той, хто знає все,
 і вічне, й миттьове.

Приймаєм приписи святі,
 не чиним людям зла,
А те, що люди звать кривим,
 воно й для нас криве.

Що з того, як по піалі
 ми хильнемо удвох?

Це ж кров лози, не та це кров,
що в серці в нас пливе.

Хіба ж це гріх? Хіба це ми
в світ несемо біду?
А гріх — тоді скажи мені,
хто без гріха живе?

* *
*

Безгрішний старче, не картай
прихильника вина:
Адже чужа у список твій
не впишеться вина.

Чи добрий серцем я, чи злий —
іди собі, будь сам!
Яке хто висіяв, таке
й уродить борозна.

Не відбирай надій на рай:
що знаєш ти про це?
І як ти плевел відрізниш
від доброго зерна?

Ніхто не хоче бути сам,
тверезий чи хмільний.
В мечеті й капищі цвіте
закоханим весна.

Покірно голову хилю
на шинковий поріг.

І хто ж на суд мене зове?
Ей, голово чудна!

Не сам-один покинув я
ту келію святу:
Адже ж і пращура мого
підмовив сатана.

Гафізе, з кубком у руці
зустрінь останню мить!
Ти враз опинишся в раю,
як вихилиш до дна.

* *
*

О люба, хто тебе намовив:
про нас нічого не питай?
Як друга маєш, то про нього,
як про чужого, не питай.

Тим, що така ти милосердна
і доброзичлива, даруй
Гріхи невчинені, а що в нас
бувало злого, не питай.

Не знає дервішів нітрохи,
хто смів підмовити тебе:
Про тих, що здавна поміж нами
живуть убого, не питай.

Даремно позики шукати
в ченця, що в келії живе:
Слів, що алхімік тільки знає,
в раба худого не питай.

У книзі лікарській даремно
 глядіти згадки про любов:
Звикай до мук любовних, серце,
 й дання ні в кого не питай!

Я не читав про Олександра,
 ані про Дарія-царя.
У незрадливого в коханні
 рядка легкого не питай.

Гафізе! Все цвіте навколо!
 Високі речення забудь!
Зумій свій час урозуміти
 і що до чого — не питай!

* *
*

Хай бог тобі буде від лиха покров і завіса!
Від тебе все добре у серці і в слові Гафіза.

Уста її кров з твого серця пили, тож не гайся —
Бери поцілунки, що коштують крові, Гафізе!

Коли ти звільнився від рабства в красунь, то віднині
У кучерів чорних не будь у закові, Гафізе!

Приходь, бо минула година війни та незгоди,
Настала година для дружби й любові, Гафізе!

Ти хто, щоб надію плекати на злагоду з нею?
Чужа й неприступна вона біднякові, Гафізе!

Навіщо сьогодні мені той коханець, навіщо?
Для мене утіха з тобою в розмові, Гафізе!

Приходь, прочитай мені пісню прекрасну, шалену!
Ці вірші для мене — мов квіти чудові, Гафізе!

* *
*

О боже, які в мене
 виросли крила в цей вечір,
Коли на поріг мій
 ступила кохана в цей вечір!

Побачивши личко,
 уклін я доземний ударив —
Бог свідок, мій дух
 до землі ти схилила в цей вечір.

Стебло мого щастя
 від зустрічі вгору погналось,
І доля мене
 на бенкет запросила в цей вечір.

І от я наваживсь,
 і хай там що буде, те й буде,
А я відіб'ю таки
 чіп у барила в цей вечір.

Ти — владарка світу,
 я — бідний, що платить податки,
І це — мій податок
 красі твоїй, мила, в цей вечір.

Спахнула в душі моїй
 буря шалена — боюся,
Щоб зовсім Гафіза
 вона не спалила в цей вечір.

* *
*

Священнику, іди собі,
 не клич мене до раю!
Як бог створив мене не так,
 що я зроблю, що враю?

Хто не засіяв правди путь
 у всесвіті хисткому,
Той не звезе собі на тік
 жаданого врожаю.

Ти чотки май собі й мечеть,
 пости і проповідуй,
А я дзвіницю й храм огню,
 та ще й пивницю маю.

Творець на чистому вині
 мій прах місив — не важся ж
Мене позбавити вина,
 мого святого паю!

Не буде й суфій у раю,
 як не проп'є хламиду,
Як не наслідує мені,
 безжурному гультаю.

Коли я випущу із рук
 свого кохання полу,

То й біля гурій у раю
я щастя не пізнаю.

Гафізе, ласкою тебе
не обминає небо —
Живи ж без страху у душі,
без пекла і без раю!

* *
*

Ми розгулялись, до країв
нам чари наливай!
І хай гамує тих сакі,
хто впився через край.

У келих місяця вино,
як чисте сонце, лий,
Круг личка світлого, як день,
темноту кіс розмай.

Старий, із келії виходь,
до шинку заверни,
Обмийся, сім десятків літ
спокутуй — та й у рай!

О суфію, твій чесний лик
хай топиться, як віск!
Під плач твій добре танцювать,
тож голосніш ридай!

Як ввійде суджена у дім,
що доля нарекла,
Гафізе, скарб обох світів
ти їй на посаг дай!



У грудях аж тісно від туги —
де зілля на неї дістану?
Гнітить самота мені серце —
коли ж я на друга погляну?

Чи мав хто хвилину спокою
під небом оцим швидкоплинним?
Мій спокій, о чашнику, в тебе:
лий швидше вологу жадану!

Сказав мудрагелеві: «Бачиш,
як мучусь?» Із сміхом відмовив:
«Година недобра, події
предивні, світ повний туману».

В проваллі терпіння горів я,
жадаючи свічки Чігіла.
Рустама б сюди! Бо нічого
не вдіє султан Туркестану!

На стежці кохання й утіхи
таять незліченні турботи.
Хай раниться серце, що хоче
від тебе загоїти рану!

Хто любить красу та розкоші,
в гультьяйство дороги не знайде,
Сюди відчайдушним дорогою,
що нехтують суд і догану.

У глинному світі людина
не хоче коритись нікому.
Світ інший потрібен сьогодні
і люди не нашого стану!

Тепер свої мрії-надії
красуні пошлем самаркандській,
Адже це від неї доходить
уславлений «повів Мульяну».

Кохання байдуже: не важать
Гафізові сльози для нього,
Хоч семеро рік перед ними —
краплина в воді океану.

* *

*

Краще я свою хламиду
за вино в заставу дам,
Краще я втоплю в барилі
свій пустий словесний крам!

Бачу я — життя пропаще,
та й поклав собі за краще
Притулитись у винарні,
стать за друга пиякам.

Як пораду намишляеш,
мало ти нищоту знаєш:
Краще хай пече у серці,
краще волю дать сльозам.

Про життя аскета людям
я не хочу повідати,
А коли й повім, то з чангом *,
із піснями пополам.

* Ч а н г — музичний інструмент, схожий
на цимбали.

Поки в Долі не вдається
заповігти ласки, буду
Клопотатися вертепом
та сакі, що в'ється там.

Від такої чарівної
не знайти у світі зброї!
Як здаватися, то краще
милим здатися рукам.

Як посивієш, Гафізе,
кинь шинки, забудь гуляння,
Бо старому не пристало
те, що личить юнакам.

* *
* .

Я бачу лан зелений неба
і серп тонкий молодика —
І думаю про власну ниву,
що жде й собі робітника.

Питаю: «Спиш, моя фортуно,
дарма що й сонечко зійшло?»
І чую: «Не пускайся надії,
роботи діждеться рука!»

Коли кінця дороги дійдеш,
будь як місяць в небесах,
Щоб од огню твого до сонця
струміла променів ріка.

Не покладайся на зірку щастя,
нічну крадійку, бо вона

Взяла корону Кай-Хосрова
і меч Ковуса-вояка.

Послухай ради: хоч у тебе
рубіни й золото в ушах,
На їх вагу не ремствуй — врода
скороминуща й нетривка.

Хай око эле тебе минає,
і щоб у вроди на кону
В змаганні з місяцем і сонцем
був мат од зірки-пішака.

Тож годі чванитися, небо,
адже в коханні на торгу
Не цінять місяця-гарману
й Волосожару-колоска.

В огні святенницького фальшу
загине віри урожай!
Гафізе, скинь волосяницю
і геть іди з цього кутка!

* *
*

Що за пуста розвага —
пиття й гульня у схові!
У добрім товаристві
найкраще пиякові.

Забудь про небо, в серці
усі вузли розплутай,
Що їх не розв'язали
трактати наукові.

Що все зникає, гине,
ти не дивуйсь: у неба
Таких казок, як наша,
тьми тем наготові.

Бери цю чашу гечно,
бо чаш голів преславних
Джемшіда й Қай-Қубада
є прах в її будові.

Хто скаже, де поділись
Багман із Қай-Қовусом?
Хто чув, де трон Джемшіда,
його вінці перлові?

Я бачу, як і досі,
уста Шірін згадавши,
Встає тюльпан з могили,
з Фархадової крові.

Він кубка й на хвилину
з рук не пускає: мабуть,
Узнав, що в цьому домі
всі втіхи тимчасові.

Ходім, ходім, упиймось
і, може, в цім вертепі
Скарби для нас, нещасних,
відкриються казкові.

Вітрець над Мусаллою,
дзюрчання Рокнабаду!
Я бранець ваш довічний,
я ваш у кожнім слові!

Хмілій під звуки чанга,
немов Гафіз, бо щедро
Дарують серцю втіху
його нитки шовкові.

* *
*

На грудях троянда, бокал у руці,
біля боку кохана —
В цей день за слугу я прийняв би до себе
найбільшого хана!

Хай свічки не світять на зібранні нашім,
бо місяцем повним
Світитиме ясно всьому товариству
моя тонкостанна.

Не треба ніяких сюди ароматів,
бо всіх, що зібрались,
Обвіє відразу коса твоя пишна,
приємно духмяна.

Хоч нашим законом дозволено пити,
та тільки без тебе,
Тополе квітуча, нам пити й п'яніти —
найгірша догана.

Приковано слух мій до голосу флейти,
мелодії чанга,
А погляд — до уст, до рубінів солодких,
до повного жбана.

Нічого про цукор мені не кажи,
ні про ласощі звабні,

Бо уст її любих мені солоднеча
найбільше жадана.

В розбитому серці журба за тобою
давно оселилась,
Вона ж бо мене й у руїнах-пивницях
тримає до рана.

Навіщо про встид нагадав ти мені —
в мене ж слава від нього!
Навіщо про славу говориш мені,
що на встид мені дана?

Ми всі тут п'яниці, ми всі тут безумці,
свавільці, коханці!
Та де ж та людина у нашому місті,
ніколи не п'яна?

Про це мугтасібу не мовте ні слова,
бо й він же так само
Шукає утіх, і йому ця розвага
від юності знана.

Без кубка й коханки часу дорогого
не трать, о Гафізе,
Бо посту — кінець, бо пора — для троянди,
жасмину й тюльпана!

* *
*

Це я в шинку для себе
знайшов міхраб і храм,
Я вранішню молитву
довірив шинкарям.

Хай чанг над першим кубком
не стогне вранці — сам я
Стогну, молю прощення
своім тяжким гріхам.

Мене ні шах, і старець
не знають, слава богу!
Жебрак на дверях друга —
мій шах і мій імам.

Я йду в шинки й мечеті,
щоб тільки вас побачить.
Бог свідок, що інакше
я не бував би там.

Хай смерті меч примусить
кілки намету вирвать,
Я не зречуся щастя,
на вітер не віддам.

Коли чолом припав я
до тих дверей, дізнав я,
Що горне сонце стало
підпорою ногам.

Хоч не самі зійшли ми
на грішну путь, Гафізе,
Ти завжди дбай про чемність,
кажи, що винен сам.

* *
*

Ми в цій оселі сповна дізнали щастя міру.
Пора свої манатки забрати з цього виру!

Стогну й кусаю руки, палаю, мов троянда,
На пелюстки від болю свою шматую шкіру.

Учора соловейко мені так тишив серце!
Троянда розпустилась, почувши пісню щиру.

Возрадуйся, о серце! Вже мила не бунтує:
Сидить, суворій долі скорилася допіру.

Безжальний гніт і зрада лише того минають,
Хто сам жаліти годен, хто не ламає віру.

Тепер, коли розлука палає в мене в грудях,
Готов я все, що маю, віддати їй в офіру.

Якби людські бажання здійснилися, Гафізе,
Джемшід би до сьогодні носив свою порфіру.

* *
*

Хоч я постарівся, зігнувся й знемощів,
Та любий вид згадав — і знов відмолодів.

Хвала всевишньому: просив я в нього ласки —
І від щедрот його все мав, чого хотів.

Трояндо, радуйся: це в затінку твоєму
На всесвіт залунав мій солов'їний спів.

Не знав я, скільки мук таїть життя для серця,
І став тонким знавцем, коли тебе зустрів.

В шинки-руйновища мене загнала доля.
Як не змагався я, а шлях туди привів.

Я серцем осягнув буття земного сутність
В той самий день, коли в хмільнім раю засів.

На стовповім шляху до вічного блаженства
Підняв я келиха між друзів-гультяїв.

Відколи бачив я твої підступні очі,
Забув я й думати про суд і божий гнів.

Не роки й місяці мене схилили — зрада.
Тим я постарівся, що я життя провів.

Вночі прийшла мені ласкава вість: «Гафізе,
Вернись — і матимеш відпущення гріхів!»

* *
*

Це що під місяцем за дивний веремій?
Скрізь бучі, підступи кишать, мов кодла змій.

Усім бажається полегшення від Долі,
Та леле — що не день, то меншає надій.

Дурний купається в напоях найдорожчих,
Ти ж, мудрий, власну кров, коли запрагнеш, пий.

Арабським скакунам уївся в'юк у спину,
А чисте золото дзвенить з осялячих ший.

В дочки із матір'ю не затихає сварка,
І проти батька син — хоч зараз на двобій.

Не має співчуття у серці брат до брата,
І батько на дітей завзявся як не свій.

До слів Гафізових, коштовніших за перли,
Прислухайся, ходжа, і тільки благо дій.

* *
*

Не рань мені серця грайливими стрілами ввій,
Бо труп оглядатиме погляд засмучений твій.

Краса твоя повної міри дійшла — відтепер
Податок мені, біднякові, плати, не жалій!

Облудний аскете, чи довго мене, як дитя,
Дуритимеш яблуком, цукром і медом надій?

Весь обшир душі посідає сьогодні мій друг,
Забув я й про себе, зрадівши нагоді такій.

Наповни ж мій келих, бо в царстві кохання пізнав
Я щастя юнацьке, хоч біло на скроні моїй.

З усіми, хто в місті шинкує, угоду я склав,
Що горе топитиму тільки в ковбанях сулій.

Нехай же, крім того, що слід за музик та вино,
Нічого скарбник у рахунок не вписує мій!

У цій колотнечі, де свій не пізнає свого,
Спасибі старому, що добрий готує напій.

Прекрасна хвилина, коли з піалою в руці
Про шаха й візира забуде бенкетників рій!

Я чуюся птахом, що ввечері й рано з небес
Цю землю оспівує, радість приносячи їй.

Я в серці скарби незліченні храню, як Гафіз,
Дарма що нікчемним здаюся огуді людській.

* *
*

Ти — вранішня зірка, я — свічка,
що ранок самотньо віщує.
Твій усміх побачивши світлий,
душа моя меркне, часує.

Так глибоко в серце запали
ті кучері буйні, що, певно,
По смерті без ліку фіалок
могилу мою обгаптує.

Тепер на порозі надії
я двері очей відчиняю,
Щоб кинула погляд на мене,
хоч, може, чекатиму всує.

Чи то я ще й дякувать маю
за те, що мене безуважно
І в день самоти обминаєш,
хай бог тобі гріх подарує!

Я раб у того чоловічка,
що в оці моєму зловтішно,

Як бідам веду я рахунок,
їх тисячю крапель карбує.

Всім очі краса засліпила,
та в погляді звабно-грайливім
Нікому не вдасться відчути,
що серце закохане чує.

Коли над Гафізовим прахом,
як легіт, кохана пролине,
Спахне моя пристрасть — і саван
у темнім глибу розшматує.

* *
*

Зоря зійшла, як місяць, і лиця освітила,
Для змученого серця друг і потіха мила.

Не вчилася читати моя красуня в школі,
А поглядом лукавим і вчителя б навчила.

Війне від неї — й серце враз падає, мов легіт,
Що лілії й нарцису віддав покірні крила.

Мене на чільне місце на учті друг садовить.
Поглянь, яка сьогодні в міського старця сила!

Принадою живою встає палац кохання —
Це арка брівок любих тут креслила й лічила.

Очисть уста, просяклі хмільним вином, благаю,
Бо від гріхів тріпоче моя душа похила.

Минайте, друзі, стежку, що до корчми провадить,
Бо стежка та Гафіза в світ жебраком пустила.

Не видно ні в кому любові —
куди ж одлетіла вона?
І дружби святої криниця —
чи то ж обміліла до дна?

Померкли живуці джерела!
Де Хизрові добрі сліди?
Скривавилась пишна троянда!
Чи то ж не повіє весна?

Ніхто не згадає сьогодні
про щирої дружби діла!
І вдячності теж непомітно —
що сталося з нею, хто зна?

В копальнях високого духу
давно не з'являвся рубін!
Де леготи теплі, де зливи,
де сонця краса вогняна?

Була тут країна кохання,
тут люди у ласці жили.
Що сталось? Чому заніміла
цієї країни луна?

Тут людяність мовила вголос,
зверталася приязнь до всіх.
Ніхто не спішить до майдану!
Де ж люди, юрба голосна?

Сто тисяч троянд розпустилось,
а птаство німує в гіллі.
Та де ж солов'ї, де троянди?
Хоч би залишилась одна!

Зугра не озвучує вечір —
чи арфа згоріла в огні?
Ніхто не нудьгує без кубка —
де ж ті, що тяглись до вина?

Гафізе, мовчи! Невідомі
нам тайни високі творця!
І в кого спитати, чом доля
така нам судилась чудна?

* *
*

Ей, чашнику, мерщій у кубки
налий прозорого напою!
Легким здавалося кохання,
а обернулось тяготою.

Коли пахкий кохання легіт
од чорних кіс її прилине,
Ті пасма мускусні кривавлять
серця своєю чорнотою.

О, як би з милою я тішивсь,
якби дзвіночки караванні
Мене не квапили: пакуйся,
далекий шлях — перед тобою.

Змочи вином священний килим,
коли шинкар старий накаже,
Бо знає добре шлях мандрівник
і давні звичаї постою.

Ніч темна, хвилі й чорторії
нам засліпляють жахом очі.

Не знає той про це, хто ходить
по суші з ношею легкою.

Жага нестримана ганьбою
усі діла мої покрила,
Бо то не тайна, що проникла
давно до кожного покою.

Гафізе, як запрагнеш миру,
собі кохання поєднавши,
Покинь назавжди світ непевний
з його пустою суетою!

Рудакі
(бл. 860—941)

.
* *
*

Знову вітер од Мульяну повертае,
В душу думка про кохану повертае.

Під ногами в мене ринь свою Аму
У доріжку шовкоткану повертае.

Від коня мого запінений Джейхун
Течію свою захланну повертае.

Так радій же можновладцю, Бухара,
Що з дзвінками каравану повертае!

Він — як місяць, ти — як небо, Бухара!
Це твій місяць із туману повертае!

Він — як явір, ти — як сонячний майдан!
Це твій явір до майдану повертае!

* *
*

Настало свято осені, султане,
Настало свято, всім царям жадане!

Це хутра час, шовки й шатри минулись,
І сад, де плід ряснів, сьгодні в'яне.

Лілею мирт змінив, багрянні квіти
Замінить нам тепер вино багряне.

А ти — юнак, і щастя в тебе юне,
І молоде вино — аж полум'яне.

* *
*

Своєму тілові на втіху чи варто душу турбувати?
Хто б на сторожі коло псарні поставить ангела посмів?

Як правди вісником по світу ідеш дорогою пророків,
Ти не шукатимеш водички в струмку Еллади, що змілів.

Я солов'їними піснями себе, мов путами, опутав,
Немов Іосифа за вроду, мене ув'язнено за спів.

Немало років у палацах я між великими просидів,
Я їхнє явне й потаємне умом допитливим прозрів.

Одне бажання тільки й мав я: для них зразком високим стати.
Та тільки жаль один дістав я з усіх всевишнього дарів.

* *
*

Хоч єсть і в тебе гострий меч, але вбивать не смій!
Не буде в бога забуття жорстокості твоєї.

Не для насильника той меч загартував коваль,
Як не для оцту виноград кладе у стан топчій.

Колись убитого Ісус побачив на шляху —
І з дива палець прикусив, і засудив розбій.

Сказав: «Кого ж ти погубив, що у крові лежиш?
І від чиеї ж то руки загине лиходій?»

Даремно пальця не труди, в чужий не стукай дім,
Бо прийде час — і кулаком застукують у твій.

* *
*

Як стане підлий частувать,
не доторкайся їди,
Тих прісних ласощів до уст
і крихти не клади.

Печені теж не зачіпай,
бо є отрута в ній,
В його воді є гіркота —
не пий його води.

Хай смага в тебе на устах,
хай мучить печія,
Ти повз його квітучий сад,
не глянувши, пройди.

Замість квіток, із верховіть
там капле камфора,
Ртуть виступає на плодах —
Такі в ньому плоди.

* *
*

Лілея в першім теплі
Сміється, немов Лейлі.

Спадає дощик на вруна,
Мов сльози з очей Меджнуна.

Як свіжо пахне потік!
Це, мабуть, троянди шік

Сьогодні вмила в ньому
Моя вродливиця юна.

* *
*

Троянда, мирт листатий, що мускус розливає,
І яблучко пахуще, що в вітах достигає,—

Як це все меркне раптом, побачивши тебе,
О знаднице, чий погляд царів перемагає!

Ця ніч — Ніч Рішень тайних для милого твого,
Коли з твого обличчя запона упадає.

Коли ж ти два тюльпани відслонюєш на мить,
Тоді блідніє сонце і вид свій закриває.

Я б ніжне підборіддя із яблучком зрівняв,
Так родимки такої на яблуках немає.

*

О, як розквітнула земля з твоєї вроди цвіту!
Од пишних кучерів твоїх зазнає амбра зніту!

Я присягнув би, що твоє залізне серце, мила,
Малюнок вирізьбить могло б на виступі граніту.

Великодушності дарма від тебе сподіватись,
Бо від таких твердих ніхто ще не почув привіту.

У бога ласки я молю — та що ж, як ти не хочеш
Прихильно вислухати мене, безщасного баніту?

Якщо ти приймеш Рудакі до себе в рабство вічне,
Він не віддасть своїх оков за всі багатства світу!

* *
*

Прийшовши гостем у цей світ непевний,
Назавжди серця не даруй нікому.

Однаково — повернешся у землю,
Хоч нині спиш на ліжку золотому.

Що з того, що юрба навколо тебе,
Як сам ти будеш у гробу тісному?

Там стануть хробаки тобі за друзів!
Відкрий же очі, глянь за вікна дому!

Хто зараз кучері твої розкішні
Прикрашує у пориві палкому,

Коли тебе, пожовклого, побачить,
Одвернеться байдуже — та й по всьому.

* *
*

Як довго не живи, а честь одна:
Закутають у саван з полотна.

Хоч як вірówka довго б не сукалась,
Петелькою кінчається вона.

Живи свій вік у злигоднях і горі,
Або збувай над чаркою вина,

Хай буде в тебе тільки клаптик поля,
Або Тараз, і Рей, і Фергана —

Усе одно: те, що було й що буде,
Це тільки сон або подоба сна.

В годину смерті стане все однаким —
І сяйво сонця, й темрява нічна.

Коли ж утіха доброму судилась,
Тобі стократ судилася вона.

* *
*

Коли повіє з Бухари, із дорогого краю,
Жасмину, мускусу, троянд я пахощі вдихаю.

Усім жінкам, чоловікам, що той вітерець почують,
Здається, що доходить він з Хотана, із Китаю.

Ні, вітерець такий легкий не долетить з Хотана,
Він од тієї завітав, що я давно кохаю.

Моя туркене промітна, і твій халат в розлуці
Мені сорочкою приснивсь, легким убранням маю.

Я вечорами все дивлюсь туди, де шлях на Йемен,
Бо там є зірочка Сухайль, Сухайль, що я шукаю.

Моя ти зіронько, мені здаєшся ти святою,
І я святе твоє ім'я від натовпу ховаю.

Та тільки мову розпочну — і сам собі на диво
Твоє наймення дороге найпершим називаю.

* *
*

О дівчино! Розлуки буревій
З корінням вирвав цвіт моїх надій!

Чи став би я навек твоїм рабом,
Якби не став арканом локон твій?

Хто має тільки душу, той ціни
Твого цілунку і питать не смій.

Що сонячніш горить твоя краса,
То менше світла у душі моїй.

* *
*

Жартуй із милою, часу не гай,
Бо світ наш — тільки сон, не забувай.

Прийдешньому радій, а що було —
Те викресли із пам'яті, та й край.

Зі мною люба дівчина моя,
Місяцевида гурія, мій рай.

Щасливий той, хто їв і роздавав,
Нещасний, хто згноїв свій урожай.

Як жаль, що світ наш — тільки сон і дим!
Тож пий вино й про завтра не гадай.

* *
*

Ти Бухару Багдадом сьогодні називай!
Де владар Хорасану, там весело, там рай!

Лий, чашнику, повніше! Музико, вдар у струни!
Сьогодні свято в мене, сьогодні я — гультьяй!

Є в нас вино, і квіти, й красуні-пишновиді,
А щодо смутку — смутку у ворогів шукай!

* *
*

Я чув, о моя красуне,
що три сорочки Іоциф
Зносив на віку своєму,
у будні й свята вдягав.

Скривавила хитрість першу,
обмовою порвана друга,
Вдихнувши третьої запах,
Іаков видющим став.

Мій вид із першою схожий,
подібне до другої серце,
А третю, любач... якби-то
собі я третю дістав! *

* *
*

Все йде гаразд, немає перебою
В ділах твоїх. Так чом же головою

Ти похилився? Весело живи!
Полюблений ти долею самою!

Візирів рада що тому додасть,
Хто має все, що треба для спокою?

Не родить мати двох таких, як ти,
Нема на світі двох такого крою.

Не замикає бог тобі дверей,
Не відчинивши сто перед тобою.

* За легендою, Рудаки був сліпий.

* *
*

Є два слова, що усі їх знають,—
Тільки жаль, що часто вимовляють.

Як хороша, так усі й говорять,
Як кохана, так і називають.

Жаль мені, що ти для всіх хороша,
Жаль, що всі мое кохання знають.

* *
*

Як друг обмовиться, ти пропусти повз вуха.
Адже на світі так: де радість, там і скруха.

Провина доброго тяжкою не буває,
Од ласки першої забудеться наруга.

Чи сто хороших діл одне недобре згасить?
Хто терня знищує, той солов'їв не слуха.

Якщо він сердиться, перепросить не бійся:
Не випада шукать щодня нового друга.

* *
*

Квітонько весняна,
Зірко Туркестана!
Із хмільного жбана

Чом не ллєш, кохана?
Чом напій іскристий,
Наче небо, чистий
У квітник барвистий
Не несєш, кохана?

* *
*

Хоч би на хвильку доторкнутись
пахущих кучерів твоїх!
Квіток жасмину — уст солодких —
якби я спробувати міг!

Де ти проходила, гуляла,
я тій землі, тому піску
Разів із тисячу вклонюся,
що зберегли слідочки ніг.

Кладу я тисячу цілунків
на цей листочок із ім'ям,
Що твій перстеничок до нього
колись легесенько приліг.

В той день, коли тебе зустріну
й не доторкнуся до рукава,
Нехай індійський меч двосічний
мене скарає, як за гріх!

Як люди звернуться до мене,
щоб я їм вірші прочитав,
Крім похвали тобі, нічого
знайти не можу я для них.

* *
*

Розкішне поле нам здається звіром,
Змією злою у зимові дні.

А лиш потепліє, в гарячих барвах
Воно ряхтить, як зошити Мані*.

На корабель життя не покладайся,
Бо є потвори на морському дні.

* *
*

Усі великі вік свій віджили,
Усі покійно смерті улягли.

Сховались будівничі під землею,
Що зводили ці вежі та вали.

Із усього добра, що назбирали,
З собою тільки саван узяли.

Бо тільки їхнього було, що одяг,
Та те, що з'їли, та що нам дали.

* М а н і — напівміфічний східний живописець.

* *
*

Хоч ясно навкруги і дні погожі,
Та Час не спить: він завжди насторожі.

У злигоднях добра собі шукає,
Із колючок ростить для себе рожі.

Чого ж сидиш, байдужий? Чи не бачиш,
Які він сили зводить зловорожі?

Обличчям світлий — він душею чорний,
Гидка потвора на розкішнім ложі.

НА СМЕРТЬ АБУЛЬХАСАНА МУРАДІ *

Вмер Мурадї. Не легко це збагнуть.
Велику він лишив позаду путь.

Безцінну душу батькові віддав,
А тіло згасле матері несуть.

Що ангельське — до ангелів пішло:
Те ожило, що люди смертним звуть.

Це не полова, що вітрець розніс,
Це не вода, що холоди скують,

Не гребінець, що в кучерях зломивсь,
І не зерно, що в полі приорють.

* М у р а д і А б у л ь х а с а н — таджицький поет,
сучасник Рудакі.

Він щирим злотом серед праху був,
Він бачив двох світів ячмінну суть.

Такі, як він, скидають прах у прах,
А душу й розум небу віддають.

Свій дух очистивши, незнаний нам,
Туди підносять, де святі живуть.

Він чистий був на дні діжі з вином —
І сплив наверх, минувши каламуть.

О друже, уяви, що реєць, курд,
Румієць, мервець разом вийшли в путь.

Додому різно вернуться вони:
Атлас-бо й дерга вкупі не живуть.

Мовчи ж! Бо ангел в аркушах буття
Й твоє ім'я вже встиг перечеркнуть.

* *
*

Жалобнику, шанований всіма!
О ти, що сльози рониш крадькома!

Боюсь тебе ще дужче засмутити,
Як назову того, кого нема.

Хто зник, той зник, а хто вернувся, вернувся.
Навіщо ж душу мучити дарма?

Ти хочеш світ полагодити, друже,
А він усе руйнує і лама.

Його і гнів гарячий твій не зрушить,
Він і до сліз байдужий, як зима.

Ну що ж, ридай хоч до страшного суду —
Не підведе з труни його й сурма.

Якщо над кожним лихом горювати,
То горюватимеш над багатьма.

Із ким би серцем ти не подружився,
До нього ближча подруга німа.

Не видко хмар, не затемнився місяць
І не закрила всесвіту пільма.

Чи зважиш ти на раду, чи не зважиш,
Боюсь: і далі житимеш сліпма.

Тож наливай свій келих аж по вінця —
Тоді журба розвіється сама.

Лише в нещасті виявитись може
Висока гідність серця і ума.

СКАРГА НА СТАРІСТЬ

Всі зуби стерлися мої, всі випали — о ні,
Не зуби — полум'я живе, світильники ясні!

Суцільне срібло дороге, корали і перлини,
Блискучі зорі світові, легкі дощу краплини!

Хоч би один одним зоставсь! Немає анігич!
Що ж це за лихо? Звідкіля? Чи не Сатурна бич?

Ні, це не старості тягар і не Сатурн ворожий.
Звідкіль це лихо — я скажу: такий був допуст божий.

Вирує світ, як джерело, що безнастанно б'є,
Він обертається весь час, такий він був і є.

Що вчора ліками було, сьогодні труїть тіло,
І знову ліками стає, що вчора нас труїло.

І старіється новина в коловороті літ,
І оновляється старе, і оновляє світ.

Де красувалися сади, стає пустиня гола,
І де нічого не було, цвітуть сади довкола.

Звідкіль же ти, моя любов, довідатись могла б,
Як у минулі роки жив, розкошував твій раб?

Красою кучерів своїх ти звабила старого,
Але не знаєш ти, які вони були у нього!

Минулася весна його, що на виду цвіла,
Минулася весна його — і кучерів смола!

Тоді приймали скрізь його; дивуючись на вроду,
Але тепер у жоден дім йому немає ходу.

Він диво в погляді красунь тоді читати міг —
І дивувався завжди сам на дивну вроду їх.

Тоді так радісно було на серденьку у нього,
Тоді він тішився життям і не боявся нічого!

Він міг усе собі купить, шукаючи забав!
Турксьям з пишними грудьми він срібло дарував!

З рабинь гарненьких не одна з ним зустрічі бажала
І серед ночі крадькома до нього поспішала.

Бо вдень зустрітися із ним не важилась вона,
Бо був страшний волóдар їй, була й тюрма страшна.

Не знав ціни я ні красі, ні пінному напою,
Щонайдорожча річ була мені дешевиною.

Носив я в серці дивний скарб — мої дзвінки слова,
І був тоді для мене вірш — як стяг і булава.

Щодня радів я і не знав, яке буває горе,
І поле втіх моїх було, як всесвіт, незоре.

Як часто віршем запальним і голосом співця
Я перетворював на шовк і кам'яні серця!

Мій погляд вабили тоді красуні чорноброві,
А слухом стежив я за тим, хто знається на слові.

Не мав ні жінки, ні дітей, ні дому, ні сім'ї,
Я вільно жив, і без турбот минали дні мої.

Тепер на сивого співця ти дивишся, красуне.
Якби ти бачила тоді його обличчя юне!

Якби ти бачити могла його у кращі дні,
Коли потоком весняним текли його пісні!

Минулася пора його, минула й дружба щира,
Минув той час, коли він був найперший у еміра!

Ти знайдеш вірші Рудаки на шахському столі,
Бо в ті часи любили їх всі владарі землі.

Минув той час, як віддавав йому весь світ пошану!
Минув той час, коли він був поетом Хорасану!

До всіх великих, що були у нашому краю,
Бувало сміло входжу в дім, у них і їм, і п'ю.

Звідкіль би хто не діставав багатство в нагороду,
А я завдячував усе Самановому роду.

Дав сорок тисяч золотих мені мій володár,
П'ять тисяч і емір Мокон мені прислав у дар.

Ще вісім тисяч притекло від шахового дому —
І весело мені жилось тоді в добрі такому.

Шах справедливо зміркував високу ціну слів,
І двір його мені додав, що сам він повелів.

Змінився світ, і я змінився — такий талан людини.
Дай палицю! Прийшла пора для палиці й торбини!

КОРОТКІ ВІРШІ

*

Глянь навкруги розумним оком,
Не так, як досі ти дивився.

Світ — море: тож будуй свій човен
Із добрих діл, щоб не розбився.

*

Для квітів розуму ти — осінь,
Для серця — теплий вітерець.

Ти у коханні — тільки вісник,
Зате в красі — сам бог-творець.

Як жаль, що діти нерозумні
У мудрих родяться батьків

І що ніхто знання й освіти
Успадкувати не зумів!

*

Доки ти скупих коритимеш
Іх нагарбаним добром?

Сам не гарбай — і дізнаєшся,
Скільки щедрості кругом!

*

Цей світ для тебе — дорога обнова,
Ти для похвал йому не знайдеш слова.

Цей світ — змія. За ним ти уганяєш?
Так знай: змія вбиває зміелова.

Та доки ж, доки ти мене стріватимеш?
Холодну крицю доки ти куватимеш?

Пшонинку-серце жорнами кохання
Безжалісно на пил перетиратимеш?

Ти можеш тіло без душі зустріти,
Коли спіткання з Рудакі шукатимеш!

*

Із келихом і чангом завітай,
Вина мені іскристого налий!

Такого, щоб, одбившись у ньому,
Рубіном став і камінь шляховий.

*

Найбільша радість на земному крузі —
Це знов побачити обличчя друзів.

Немає гіршого уболівання,
Як із прекрасним другом розставання.

*

Щоб розгадалась кожна таємниця,
Очима серця треба подивиться.

Звичайне поглядом окинь звичайним,
А в тайне зазирає і оком тайним.

*

Барвистий всесвіту халат так забруднився, хлопче,
Що нині прачка у воді його полоще й топче.

Злиняли барви, закрутивсь він і сюди й туди,—
І я очікую тепер, що ж вирине з води.

*

О, як тут весело колись текло моє життя!
Я й перед владарем землі не нахилив чола.

Усе таке, як і було,— і місто, й дім, і я,—
Чому ж ті радощі тепер журба перемогла?

*

Бджола, що повертає з медобрання,
Нагадує мое оповідання.

Почувши пахощі, одна бджола
Квітучий лотос на ріці знайшла.

Не знала, що в ньому вода ховалась,
Пірнула в неї — та й бджолою звалась.

*

Карайся від неї, серце,
У кігтях орла-погонця!

Я згасну без тебе, мила,
Як іскра гасне без сонця!

*

Такий віддавна світ, такий він був,
Такий він є, такі його дороги:

Дає корону, трон і булаву,
У шахіншахові веде чертоги,

А потім, безпорадного, тебе
Турляє в борозну, волам під ноги.

РУБА І

*

Цьому хисткому світу не радій:
Він тільки дурить, хитрий лицедій.
'Добро його за казочку вважай,
А зло його витримувать умій.

*

Ти звеліла — і покинув я мечеті для церков.
Ради тебе у невірстві я всі ступені пройшов.
Після тисячі поклонів, що поклав на твій поріг,
Як далеко від Кааби опинився я, любов!

*

Ніхто не прийде до мене, хіба нужда зажене.
Одна пропасниця тільки не забуває мене.
А спрага уста опалить — одна надія напитись
Із річки, що ненароком з очей у мене лине.

*

Мандрівче! В саду земному плодів собі не шукай!
Цей рай із двома дверима — вербовий, нікчемний рай.
Не смій і хвильку пробавить, бо твій садівник — за тобою:
Побувши прахом у світі, тепер, як дим, одлітай!

*

На нас полює сила необорна.
Ми — наче миші, смерть — пантера чорна.
Надходить час — і одживає цвіт,
І смерть бере його й кладе під жорна.

НА СМЕРТЬ ШАХІДА БАЛХІ

Вже й караван Шахіда нас минає.
А скільки ж то пішло за ним, хто знає?
Очима лічиш — одного не стало,
А розум каже: багатьох немає.

*

Ні, я чорню свій волос не для того,
Щоб удавати з себе молодого
І знов грішити! Це — печалі знак,
Це — траур старості, і більш нічого.

*

Журба мене гнітила, згинаючи, мов лука,
Та брала гору радість, що це від тебе мука.
Щоночі сам до себе я промовляв: «О боже,
Яка ж то буде зустріч, коли така розлука!»

*

Ей, Рудакі, од кайданів печалі звільнись!
Завжди веселий, вперед безтурботно дивись!
Думаєш, тільки тобі одному так погано?
В цілому світі не краще! Живи й не журись!

*

Малим задовольняйся, душею не криви,
Будь вільний, нахилять не квапся голови.
В добрі — забудь себе і не вдавайся в тугу,
В нужді — про себе дбай і весело живи!

*

Ім'я твоє почувши, всім серцем я радію,
Твоїм живу я щастям, тобою молодію.
А як почую звістку, й та звістка не від тебе —
Тоді втрачаю раптом і радість, і надію.

*

Чи бачив світ коли твою подобу —
Таку зажерливість гидотну й злобу?
Абулькасим від сорому за тебе
В день воскресіння не зведеться з гробу!

*

Скинь, лежебоко, лінощів кирею!
Нас бог для праці витворив із глею.
Твоє життя — твій скарб, тож не барися
Його примножить працею своєю!

*

Ти убивав, щоб менш було запеклих ворогів,
Ти роздавав, щоб менш було нещасних бідняків.
У цих і м'ясо, й марципан — все дорога їда,
А той і ячного коржа ще досхочу не їв.

*

Ім'я твоє славне схоже з прапором ранку вогненным,
А чаша, з якої п'єш ти, — з молодиком одноденним,
Швидкий і рішучий крок твій — із кроком Долі самої,
З Фортуною — ті дарунки, що ти роздаєш нужденним.

*

Ти ще жорстокістю душі собі не вдовольнила,
На муки глянувши мої — жалю не появила.
І все ж дорожча ти мені від серця і душі,
Хоч гірш од ворога мене ненавидиш ти, мила.

*

Вік твій — кінь. Як загнуждаєш, стане птахом під тобою.
Вік твій — м'яч. Як добре вдариш, будеш тішитися грою.
Хоч яка ти незрівнянна, музикантова рука,
Але завжди тій, що пише, будь покірною рабою!

*

Красуні місяцевиді, вино кипуче, рум'яне.
Впаде у колодязь ангел, коли мимохідь погляне!
Куди ж я свій погляд кину? Щоб тільки друга побачить,
Він замість трави нарцисом із праху мого постане!

*

Я на широкий шлях до тебе іще не встиг ступити ногою,
Іще я серця не потішив твоєю дивною красою,
А голос неба, голос долі уже почувсь над головою:
«Налий вина собі у келих, розлуки глек — перед тобою!»

*

Знов на грядках замайоріли квіти,
Прийшла пора для парості й для віти.
Минулася пора вогню жаркого —
Тепер тюльпанам тільки пломеніти.

*

Ти на Юсуфа схожа! Мене в'ялить любов.
Як з пальців єгиптянок, струмить із серця кров.
Цілунком оп'янивши, навіщо хочеш знов,
Щоб од гіркої муки я місця не знайшов?

*

Ти в червоної троянди барву й запах однімаєш —
І напахчуеть волосся, і рум'янцями палаєш.
Рожевіє та водичка, де ти личко умиваєш,
Пахне мускусом садочок, де ти коси розплітаєш.

*

Кому рядно своє Недоля в оселі смутку розстилає?
Нам.
Кому той жар, що тліє в серці, і море сліз не заливає?
Нам.
Насильник з'явиться — кому він ярмо на шию накидає?
Нам.
Кому, кому на білім світі ніколи просвітку немає?
Нам.

*

Себе в руках весь час тримати — от справжнє благородство.
Глухих, сліпих не ображати — от справжнє благородство.
Не благородство — наступити на груди бідному, що впав,
Ні, руку впалому подати — от справжнє благородство!

Б Е Й Т И

*

До тебе прагне вся краса земна,
Як до провалля прагне бистрина.

*

Годі жаліти, що мовить посмів я!
Годі радіти, що змовчать зумів я!

*

Як попрямує на левиний рик,
На кладовище прийде мандрівник.

*

Не одяг — саван виправ для себе шовкопряд,
Бо шовк душі своєї він тратив на халат.

*

Хто мудрих слухає, у того мир на думці.
Війною й чварами втішаються безумці.

*

Покрила воду риза кришталева.
Як зачаровані, стоять дерева.

*

Знання — це скарб, йому й ціни не зложиш.
Визбируй же його, де тільки можеш!

*

«Що доброго сказав той гість хазяїнові дому?»
«Якщо собі не хочеш зла, то не роби нікому!»

*

Хвали весняну хмару, що сльози проливає
І що своїм риданням цю землю звеселяє!

*

Одна душа, єдине тіло, але знанню немає дна.
Скажи, о дивний, ти людина — чи оксанська глибина?

*

За недотепу ситий голодного вважає,
Бо на чуже страждання в нас відгуку немає.

*

Без діла не дармуй, життя свого не гай,
Живи роботою, за неї вболівай!

*

На кожне слово з поспіхом гупця
Мені в долоні плещеш без кінця.

*

Коли мовчу-німую, тоді мені здається,
Що дика повитиця круг тіла в мене в'ється.

*

У час розлуки я горю на вогнищі твоїм.
Навіщо ж деревом тобі опалювати дім?

*

Щоденною музикою тішитись твій слух,
Тяжкого стогону не чуючи навкруг.

*

Цей світ — як вітер, він усе забуде.
Неси вино! Хай буде те, що буде!

*

Дай один цілунок, тільки хай він тягнеться години.
Нашо борг такий, кохана, розбивати на частини?

*

Твої цілунки — тузлука подоба:
Що більше п'єш, то більшає жадоба.

*

Для тіла мого насолода — арики, землі та гроші.
Знання, наука та розум — для духу мого розкоші.

Абулькасим Фірдоусі
(бл. 940—1020 або 1030)

УРИВКИ
З ПОЕМИ «ШАХ-НАМЕ»

ПОХВАЛА РОЗУМОВІ

При цій нагоді, о премудрий, треба
Прославить Розум, дар святого неба.

Тож озовись, добудь такі слова,
Щоб підживилась кожна голова!

З благ, що дає Ізедова десниця,
Його найбільше славити годиться.

Його одвічно сущим називай
І джерелом живлющим називай.

Він твій наставник, твій гонець крилатий,
В обох світах надійний провозатий.

Від нього радість — і від нього сум,
Від нього слава — і від нього глум.

Коли він меркне, духові живому
Немає щастя в обширі земному.

Так світоч мислі людям заповів,
Щоб ми живились кетягами слів.

Хто Розуму собі не візьме в провід,
Той помилками сам себе знекровить.

Того розумний блазнем нарече,
Від того й родич кривний утече.

В обох світах із Розумом не зблудиш.
Зречись його — і вічним в'язнем будеш.

Він — око духу, сонце в темноті,
Єдина вітра довгої путі,

Найперший твір, найвища ласка божа,
Душі твоєї кріпость і сторожа.

Твоя сторожа — слух, язик і зір,
Все добре й зле — від них лише, повір.

Хто душу й Розум словом ушанує?
Візьмуся я. Хто ж голос мій почує?

А нікому — навіщо й річ вести?
Про світотвір нам краще повісти!

Тебе послав на землю верхотворець,
Ти явного й таємного дозорець.

Хай в тебе Розум буде водієм,
Бо тільки з ним добро ми пізнаєм.

До слова мудрих слухом прихилися.
Де не ступнеш, знанням своїм ділися.

Навчаючись, не дай думкам заснути!
Там, де Знання, ти завжди перший будь!

Хто поглядом верхів його сягає,
Допевниться, що дна йому немає.

ПОВІСТЬ ПРО ЗОГАКА ТА КОВАЛЯ КАВЕ

ЗОГАК ТА ЙОГО БАТЬКО

Де вершники гарцюють у степах
Одважні списоборці, жив-був шах,

Мердас на ймення, добрий, справедливий,
Розумний, щирий, богобоязливий,

Вмістилище небачених щедрот.
Він піклувався, як батько, про народ.

Стада великі мав він під рукою —
З усіх порід, найкращих для удою.

Приставивши надійних доярів
До кіз численних, до овець, корів,

До кобилиць арабських, до верблюдиць,
Хотів той шах, той славний добролюбець,

Для кожного в околі бідняка
Настачити доволі молока.

Мав добролюбець сина молодого,
Але той син байдужий був до нього.

Бешкетником, свавольцем ріс юнак,
Нечистий серцем, на ім'я Зогак

І Беварасп на прізвисько. Це слово
На пахлеві йому не випадково

Прикладено, бо значило воно
На нашій мові предківській, давно

Уже забутий, десять тисяч коней.
Він стільки й мав, але не для погоней

Здобичницьких — для слави та забав
Напоготові більшість їх тримав.

Отак він жив, коли з'явивсь до нього
В подобі мужа доброго, благого

Злий дух Ібліс, і медом хитрих слів
Його з дороги праведної звів.

Не знав юнак, що той чинив у світі,
Тому й попав йому так легко в сіті.

Лукавого всім серцем полюбив —
І в море лиха голову втопив.

Помітивши прихильність юнакову,
Що так охоче слухав хитру мову,

Ще вимовнішим зробився біс —
І вже він водить юнака за ніс.

«Я маю,— каже,— щось таке сказати,
Про що нікому більш не вільно знати».

На те юнак: «О добрий друже мій!
Кажі, навчай! Як маєш зерно, сій!»

А біс йому: «Ні, присягни спочатку!
Тоді скажу, яку я маю гадку».

Про підступи його не знав юнак
І бісові присягу дав юнак,

Що слів його ні перед ким не зрадить
І виконає все, що він порадить.

І мовив дух: «Скажи, з яких причин
Панує батько там, де славний син

Уже давно на зрості? Встань на нього!
Прислухайся до друга потайного:

Хоч і старий Мердас, але йому
Життя ще довге стелеться. Чому

Тобі літа безславно марнувати?
Сьогодні ти повинен панувати!

Візьми клейноди й трон у нього! Вір:
Ти славою сягнеш до самих зір».

Почувши це, замислився Зогак.
Не міг на батька встати він — і так

Відказує: «Нема добра в цій мові.
Дай іншу раду, щоб не лити крові».

А біс йому: «Ти кажеш не в одно.
Коли зламаєш слово, то воно

Тобі на шиї каменем повисне,
А батько твій ще більш тебе затисне».

Отак араба вправив у петлю!
І відповів юнак: «Я все зроблю.

Лише порадь, куди прикласти руки.
Я дружньої не відсахнусь науки».

«Я все владнаю сам,— відмовив біс,—
Тобі я щастя дам,— відмовив біс,—

Над всесвітом поставлю і прославлю,
І все, що треба, сам-один управлю,

А ти собі мовчи й не супереч,
У піхвах уст утримуй мови меч».

У того шаха був посеред двору
Квітник прекрасний. У досвітню пору

Туди щодня великий муж ішов,
Не для розваг — для ревних молитов,

І опускався в купіль потаємно,
І раб світця не ніс, і всюди темно

Було... І задум доконав Ібліс:
Вузьку тропу перекопав, наніс

Сухого зілля, щоб рівчак закрити —
І мудрого вірніше одурити.

Настала ніч, і муж із ліжка встав,
Арабський вождь, вершитель добрих справ,

Пішов по стежці, де ходив віддавна —
І згасла вмить його фортуна славна!

Упав, убився — і замовк навік
Той добрий шах, той божий чоловік.

Без пам'яті синка свого Зогака
Любив той шах — і не була ніяка

Великому турбота заважка,
Щоб викохати в щасті юнака.

Даремна праця! Він піднявсь навпроти —
І заплатив йому за всі турботи

Підступністю, і в прах його звалив.
Від мудрого я чув, що дикий лев,

Полюючи на живину в діброві,
Не важиться до батьківської крові.

Чому ж із хлопця виріс лиходій,
Відомо, мабуть, матері одній.

Отак мерзенний виродок посів
Високий трон арабських владарів,

Надів вінець у сяючій оправі
І став вершити суд у всій державі.

Побачив біс, що збувся хитрий план,
І сплів на нього ще один аркан.

Сказав йому: «Чи не з моєї ради
Ти досягнув своєї мрії — влади?»

Схились іще раз на мої слова
І зробишся над світом голова,

І хижі звірі, й риби, й вільні птиці
Уклоняться новітньому владиці».

Це мовивши, він раптом одминивсь
І на хитріші способи пустивсь.

ІБЛІС УДАЄ КУХАРЯ

Прибравши образ хлопця чепурного,
Знов завітав підступний біс до нього.

Тенетами своїх солодких слів
Володаря арабського оплів.

І так сказав: «Я кухар, знаю страви.
Чи ти б не взяв мене, коханче слави?»

І вислухав Зогак його слова,
Велить — і кухня зводиться нова,

І все дають йому, що не попросить,
І сам візир ключі йому підносить.

Ще страви з м'яса рідкістю були,
В різницях кров тоді ще не лили,

І овочем живилися народи,
Що їм давали ниви та городи.

Але втрутився злобний Агріман —
І потекла червона кров із ран.

На сковорідці м'ясо звіра й птаха
Перемішавши, спік його для шаха,

Щоб він до крові якнайскорше звик
І першим став серед земних владик,

І піддавався на його підмови,
І сам завдав себе в його окови.

І біс несе йому жовток з яйця.
Прибавилося сили в молодця,

Сподобалась йому нова пожива —
І хвалить він облесливого дива.

І вигукнув до нього кухар-змій:
«Хай довжиться твій вік, о шаху мій!

Це ще не все: зумію зготувати
Таке, що й дужче буде смакувати».

Пішов, замкнувся, думав сяк і так,
Щоб небувалий вигадати смак.

Коли в блакиті сонце заблищало,
Мов яхонту прозорого кружало,

Підсмажену куріпку й фазана
Зогакові приносить сатана.

І знову спокушає ласогуба,
І дурневі стає за друга й любя.

На третій день він із ягням куря,
Підсмаживши, приносить до царя.

А на четвертий пропахтів покої
Рум'яний бік телиці молоді.

З приправою шапрану та вина,
Із мускусом була ця дивина.

Немудрий шах, поласувавши нею,
Ще більш пристав до кухаря душею.

І так сказав: «Ти в стравах чародій!
Проси, що хочеш, дам тобі як стій!»

На це Ібліс: «Нехай не буде ліку
Твоїм скарбам! Живи й пануй довіку!

Тебе давно всім серцем я люблю,
Твоїм лицем свій погляд я живлю.

І хочу тільки (можє, й не до речі)
Поцілувать тебе сьогодні в плечі».

І згодився Зоґак, не зміг дійти
Спокусника таємної мети.

«Цілуй, як хочеш,— мовив.— Ти ще, може,
Цим забагом уславишся, небоже».

І от Зоґак йому плече свое
Поцілувать, як братові, дає.

Поцілував — і враз його не стало.
Такого ще ніколи не бувало!

Помітив шах — що за предивна річ!
Дві години росте у нього з пліч.

Йому в очах від болю потемніло,
Вимахує мечем осатаніло,

Рубає — марно! Мов гілля товсте,
Знов гадина з плеча йому росте.

Всіх лікарів до двору поскликали,
Але даремно серед них шукали

Премудрого знавця таких наук,
Щоб визволити шаха від гадюк.

Тоді, прибравшись лікарем, Ібліс
Йому в довір'я знов облудно вліз.

Прийшов і мовив: «Тут немає ради.
Судилося тобі, щоб чорні гади

На юних плéчах вирости твоїх.
Живи, терпи — і підготовуй їх

Не стравами, а мозком чоловічим.
Як не зарадиш цим, то більше нічим».

Дивіться-но, що діє вражий дух
І що вкладає шахові до вух!

На те він, певно, сплів ці хитрі сіті,
Щоб не залилося людей у світі.

КІНЕЦЬ ДЖЕМШІДА

Якраз тоді був заколот в Ірані,
Точилися незгоди, чвари, брані.

Люд не злюбив свого володаря —
І в тінь зайшла Джемшідова зоря.

Давно вже ласки божої відпав він,
Бо на криву, безумну стежку став він.

Щодня з'являлись ватаги нові,
По всій країні стяги бойові,

Бунтуючи, свавільно підіймали —
І приязні до нього вже не мали.

Тоді іранські вершники-посли
В Арабщину з військами потягли,

Бо чутка йшла, що влада там законна
В міцних руках володаря-дракона.

Зогакові вклонились до землі,
Благаючи, щоб став їм на чолі,

Усякими словами вихваляли,
На трон іранський сісти намовляли.

І цар-дракон, як чорний ураган,
Із місця знявсь і полетів в Іран.

І, скликавши потугу нездоланну
З близьких країв, з Арабщини й Ірану,

На шахів замок свій намірив спис
І всесвіт перснем круг Джемшіда стис.

Коли Джемшід побачив цю напасть
І зміркував, що цар новий не дасть

Суперникові слабшому пощади,
Він одкаснувся од корони й влади

І зник з палацу, й слід його запав,
Зогакові лишив усе, що мав.

Забув народ про грішного баніту!
Вже років сто, як він сховавсь од світу,

Настав сто перший — і тоді сплигло,
Що в березі морським його житло,

В Китаї. Що ж Зогак? Він зуби точить,
Щоб ворога знеобачки заскочить.

Слобіг його — й надвое розпиляв,
І страх нарешті людям з серця зняв.

Він од царя-дракона довго крився,
Та час настав, і смерті він скорився,

Покинувши свій трон, казну, житло,
Як кориться бурштинові стебло.

Хто довше був на шахському престолі —
І що в заплату він узяв від Долі?

Прожив аж сім століть серед людей,
Серед добра і зла, і впав у глей.

Навіщо ж стільки на цім світі жити,
Коли не хоче нам цей світ служити?

О, скільки всяких має він тенет!
То щедро лле для тебе в кубок мед,

І лестощами слух тобі лоскоче,
І мовби все, що має найсолодше

З земних утіх, тобі на пай дає,
І серце опановує твоє,

І раптом так усе перевертає,
Що в тебе серце кров'ю обкипає.

О господи, яке життя сумне!
Мерщій від нього визволи мене!

ЗОГАК НА ТРОНІ

Тисячоліття ціле на престолі
Сидів Зогак, і люд корився долі,

Жахаючись оружною руки,
І так тривало рóки і віки.

Пропали всюди звичаї святії,
Полізли вгору чорні лиходії.

Де Честь була, там Нечесті житло,
Над правдою запанувало зло,

І марно з дивами Добро боролось,
І згадувать його не сміли вголос.

* * *

Дві дівчини, Джемшідові сестриці,
Що жах трусив їх, наче дві вербиці,

Утілення святої чистоти,
Наказано до шаха привести.

Одна красуня звалася Шахрназа,
А друга, сонцевида, Ерневаза.

Іх притягли до шахового трону
І доручили шахові-дракону.

Той виховав для себе із сестриць
Не путне що, а хитрих чарівниць.

Бо на добро не може напутити,
Хто знає тільки різати й палити.

Щовечора двох дужих юнаків
(Двох перших-ліпших) чорний кухар вів

У придомок, за шахові палати,
Щоб шахові поживу зготувати,

І різав їх, і мозок вибирав,
І шахові домішував до страв.

Жили тоді в Зогаковій державі
Два парубки, розумні, чесні, браві.

Один, побожний, звався Армаїл,
А другий був провидець Гермаїл.

Зустрівшись, зайшли вони в розмову
Про лихоліття, службу примусову,

Про злочини захожих посіпак
Та про гидкий, страшний Зогаків смак.

Сказав один: «При цій лихій годині
До шахової кухні ми повинні

Найнятися й добитись будь-що-будь,
Щоб хлопці ті, яких нам приведуть,

Обидва разом не були пожерті,
Щоб хоч один урятувавсь од смерті.

* * *

За кухарів прибравшись, ті два
Трудилися — і різні їства

Так хороше навчились готувати,
Що кухарями в шахові палати

Їх узяли. І от надходить знов
Пора пролити безневинну кров,

І стражники, губителі народу,
Двох юнаків, цареві на догоду,

До кухні тягнуть, як безживний хмиз,
І кидають на діл, лицем униз.

Вразила кухарів страшна наруга,
Гнів серце стис, затьмила очі туга.

Зглядаючись, кипіли молодці
На людожера в шахському вінці.

Вони даремно способів шукали:
З двох одного таки забити мали.

Забили, мозок ввергли в піч — і там
З баранячим змішали пополам.

А другому сказали: «Йди, не гайся,
Від погляду недоброго сховайся

І не маяч у натовпі людським,
Степи та гори май собі за дім».

Отак життям нікчемної тварини
Ті двоє зберегли життя людини.

І рятували тридцять чоловік
Щомісяця. А як доходив лік

До сотні й двох, не мавши де ховати,
Виводили за шахові палати,

Якусь овечку, кізку на розплід
Даруючи, й пускали в білий світ.

Тепер — це курди, жителі пустині,
Що в чорних шатрах мешкають понині,

Минаючи оселі та шляхи,
І не бояться кари за гріхи.

* * *

Нарешті шах до того знавіснів,
Що став хапати власних вояків,

Приписував то змову їм, то зраду
І посіпакам віддавав на страту.

А трапиться й з вельможної сім'ї
Цнотлива, гарна дівчина, її

Вели до нього служники безчесні,
Ламаючи права земні й небесні.

ЗОГАК БАЧИТЬ У СНІ ФЕРІДУНА

Як сорок літ йому грішить зосталось,
Послухайте, що з волі неба сталось.

Опівночі лежав на подушках
Із Ерневазою могутній шах.

І бачить сон він: мовби до кімнати
Заходять трое, хто такі — не знати,

І йдуть до нього. Два старі, один.
Стрункий юнак, на вигляд — царський син,

У поясі коштовнім, з булавою,
Оздобленою штучно головою

Коров'ячою. Зблизився юнак
І замахнувся, і впав у пил Зогак,

Оглушений. А молодець тим часом
Від голови до ніг ремінним пасом

Зв'язав його, скрутив і без жалю,
Накинувши на голову петлю,

Охлялого, тремтячого від болю,
Потяг по ріні, по землі в неволю

Кудись до схилів Демавендських гір,
І вслід скакав його вояцький збір.

А він в аркані борсається, б'ється,
От-от у грудях серце розпадеться.

І скрикнув шах, побачивши той сон,
Аж затремтів палац на сто колон,

І скочили, немовби сарни дикі,
Із ліжників красуні сонцеликі.

І Ерневаза мовила йому:
«Відкрийся нам, о владарю, чому

Ти крикнув так? Чого перелякався,
Аж мирний сон твій раптом перервався?

Усі краї твоїх наказів ждуть,
І люди й диві сон твій стережуть,

Сім поясів землі — твої садиби,
І всесвіт твій від Місяця до Риби!

Чому ж ти так од страху задрижав?
Відкрийся нам, велителю держав!»

І ватаг'орд відмовив їм: «О ні,
Про те, що бачив я сьогодні в сні,

Я не скажу ні слова, щоб і далі
Ви вірили моїй щасливій долі».

На те вона: «Благаємо, відкрий,
Що в тебе в серці, владарю ясний!

Послухай раду жінки-недоріки:
На всі отрути є на світі ліки».

І, зваживши слова її, Зогак
Все розповів докладно, що і як.

Відмовила на те йому прегарна:
«Не забувай про сон, то річ не марна,

Побережись! Твій трон, як самоцвіт,
Своєю славою осяяв світ.

Державним перснем держиш ти в неволі
Людину й дива, птаха й звіра в полі.

Отямлюйся, гукай з усіх країв
Небесників, мобедів*, мудреців —

І про цей сон їм розкажи порядку,
Довідуйся, шукай на лихо раду,

* М о б е д — жрець вогнепоклонників, мудрець.

І хто, дізнайсь, на смерть тебе прирік —
Пекельний дух чи простий чоловік?

Дізнавшись, збирай на нього силу!
Випростуйся, зводь голову похилу!»

Розумними слова йому здались,
Що вимовив той срібний кипарис.

Чорніла ніч, як воронове пір'я.
Ось бризнуло вогнем з-за верхогір'я,

І сонячне з'явилося чоло,
І яхонтами небо залило.

Владика орд зове в свої покої
Всіх мудреців, знавців душі людської.

На раду кличе їх з усіх сторін
І відкриває їм свій дивний сон.

І вимагає сон той розгадати,
І проти лиха добрих ліків дати.

«Але мерщій гадайте,— він сказав,—
І добру раду дайте,— він сказав.—

Я мудрої од вас чекаю мови
Про зло й добро, про найхитріші кови,

Я хочу знать, коли скінчу я дні
І хто на трон мій сяде по мені.

Прислужитесь мудростю своєю —
Живіть. А ні — прощайтеся з душею».

Уста їм сохнуть, вид уквивсь росою,
Забелькотили дрібно між собою.

«Відкриємо, що падишаха жде,
То кожного кривава плаха жде,

А як не зможемо йому відкрити,
Однаково — нікому з нас не жити».

Минає три дні — мудреці мовчать,
Не зважуються мову розпочать.

Четвертий день — нічого не змінилось.
І серце шаха з гніву кров'ю вмилось.

І каже він: «Промовчите — петлю
На кожного накинути звелю!»

Сказав — і всіх обняв смертельний жах,
І серце стис, і кров'ю став в очах.

Та був один між тими мудрецами
Знавець душі, муж рідкісної тями,

Ім'ям Зірек, великий правдослов.
Він досить сили у собі знайшов —

І, взявши серце в обручі сталеві,
Вперед ступив, і так відрік цареві:

«Яка гординя дух тобі пече?
Хто народився, смерті не втече.

Немало бачив світ перед тобою
Володарів з мечем і булавою,

Та звивистий і їм судився шлях.
І де вони тепер? Усі в гробах.

Будь ти стіна, всім приступам відпорна,
Тебе на порох зітруть часу жорна,

І сяде інший на іранський трон,
Повергнувши тебе і твій закон.

Це — Ферідун. І буде він як небо
Для всесвіту. Але не бійся: ще-бо

Не народивсь той славний молодець
І не сьогодні візьме твій вінець.

Життя йому дасть мудра й добра мати.
Як плідне древо, буде він зростати —

І виросте, й до місяця сягне,
І піде в світ, і трон твій не мине.

Той кипарис позве тебе до бою,
Рогатою оглушить булавою,

Канатом скрутить по руках-ногах
І на широкий виволоче шлях».

І запитав Зогак його: «Чому ж
Зненавидить мене той славний муж?»

І маг йому: «Ти сам повинен знати,
Що не буває вчинку без відплати.

Ти батька вб'єш у витязя того —
І зробиш лютим месником його. ...

А там від рук твоїх паде корова,
Поїльниця чудесна юнакова,

Тому й ненависть виникне така.
І кий рогатий буде в юнака».

Почувши це, зомлів Зогак. З престолу
Він похилився — і покотивсь додолу.

Злякавшись, біжить од нього маг,
Аж вид скрививсь йому і рот засмаг.

Але Зогак, очунявши поволі,
Підводиться й сідає на престолі.

* *

Тепер одна у нього в мозку дума,
Одна мета: спіймати Ферідуну.

Забув бенкети, сон і спокій шах,
І білий світ йому померк в очах.

НАРОДЖЕННЯ ФЕРІДУНА

Багато днів і років проминуло,
І на погибель змієві звернуло.

Прийшов у світ блаженний Ферідун,
Чудесного оновлення вістун.

Мов кипарис, він виструнчивсь угору —
Правдивий шах, окраса світотвору.

Як світле сонце, як новий Джемшід,
Він величчю наповнив цілий світ.

Для всесвіту він був як дощ весняний,
Для серця людства як знання жаданий.

Із добрими прикметами прийшов,
І час узяв його під свій покров.

* * *

Тоді жила корова Бермая,
Що кращої не бачила земля,

Що павичеву масть розкішну мала
І тисячами кольорів блищала.

Збиралися круг неї мудрії
І дивувались на красу її,

На ліпоту, даровану тварині,
Небачену й нечувану донині.

І розійшлося скрізь у тім краю,
Що точить зуби змій на Бермаю.

* * *

У Ферідуну батько звався Абтін.
Шах і його шукав. І скоро він,

Утративши усі свої маети,
Зогакові потрапив у лабети.

Двірська сторожа слід його знайшла
І до палацу в путах привела,

Мов леопарда, і його забив він,
І хіть свою нечисту вдовольнив він.

Про це дізнавшись, мати малюка,
Розумна, добра, в намислах швидка,

Уславлена в народі Феранека
Заплакала. Смертельна небезпека

Загрожувала синові її.
Дійшла й до неї слава Бермаї —

І, взявши хлопця, йде вона квапливо
В далекий степ, де сяло те диво.

До чоловіка, що корову пас,
Ридаючи, з таким вона вдалась

Проханням ревним: «Добрий господине!
Візьми від мене це дитя безвинне

У добрі руки батьківські свої
І молока йому від Бермаї

Щодня давай удосталь. Замість плати,
Не пожалію й душу я віддати».

На це плачливе звернення її
Відрік дозорець гаю й Бермаї

Такі слова: «Як хочеш, то віднині
Я наречусь рабом твоєї дитині».

І, вислухавши добре напуття,
Взяв чоловік із рук її дитя.

В гаю три роки він його ховав
І молоком чудовним напував.

А поголоска йшла все знову й знову;
Що хоче шах будь-що знайти корову.

І матінка, почувши вість лиху,
Біжить у гай і каже пастуху:

«Є в мене думка, послана від бога,
Ії я маю сповнить якомога,

І врятувать оце дитя моє,
Що нероздільне з ним життя моє,

І, кинувши цю землю препогану,
Податися із ним до Індостану,

І зникнути, сховати до пори
Його посеред скель Ельбурз-гори».

Схопивши хлопця, швидше скакуна
До бескидів полинула вона.

Жив там безлюдник божий на спокої,
Від суєти одвергшися людської.

Вона йому: «О ти, що втік од зла!
Я жаль тяжкий з Ірану принесла.

Наблизься, глянь на це дитя кохане:
Воно в свій час вождем Ірану стане,

Жорстокого Зогака скине в прах
І стопче все, чим так несеться шах.

Візьми ж собі мого синка малого,
Уважним, добрим батьком стань для нього!»

На руки взяв його той добрий муж,
Кохав його, щоб ріс, міцнів чимдуж.

Та винайшовся нелюд, що доніс
Про пастуха, корову дивну й ліс.

Як п'яний слон, що зринув із прикову,
Все знищив шах — і дерево, й корову.

Всю живину, що паслась навкруги,
Зайняв — і з світу згладив до ноги.

Набіг на дім, де хлопець жив таємно,
Всі закутки обнишпорив — даремно!

І спересердя запалив його,
І навіть мури розвалив його.

ФЕРІДУН РОЗПИТУЄ МАТІР ПРО СВОЄ ПОХОДЖЕННЯ

Коли шістнадцять сповнилось герою,
Він попрощався із Ельбурз-горою,

І в діл зійшов, і матір одшукав.
«Скажи мені, на вірну путь направ:

Кого я батьком називати маю?
З якого роду я, з якого краю?

Що витязям про себе розповім?
Відкрий, що знаєш, про мій рід і дім!»

І Ферідунові сказала мати:
«Мені від тебе нічого ховати.

Тож знай: в Ірані жив колись один
Прекрасний витязь, на ім'я Абтін,

Із роду шахів, дужий, уродливий,
Одважний, добрий, мудрий, справедливий.

Він Тагмуреса предком називав
І пращурів своїх напам'ять знав.

Тобі він батько, а мені дружина.
Любила я, мов сонечко, Абтіна.

Коли почув Зогак, що ти ростеш,
Він і на тебе заповзвся теж.

Тебе я довго від убивць ховала,
Багато горя, злигоднів зазнала.

І батько твій віддав своє життя,
Щоб захистить тебе, своє дитя.

Ростуть із пліч Зогака дві гадюки.
Від них Іран незносні терпить муки,

Бо людським мозком тлять проклятих змій.
Дістався їм і добрий батько твій.

Я узяла тебе й побігла з дому,
Зайшла в діброву, людям невідому,

І бачу там корову Бермаю,
Що світиться, як сонце, в тім гаю.

А біля неї, підібгавши ноги,
Сидить пастух шахоподібний, строгий.

Він за годованця тебе узяв
І з рук своїх ніколи не спускав.

Від молока прекрасної корови
Ти виростав, як лев, міцний, здоровий.

Та незабаром — лихо! — сталось так,
Що про той ліс довідався Зогак.

Я все, що мала, кинула в Ірані
І понесла тебе в краї незнані.

А нелюд, злобу тішачи своєю,
Вбив пастуха й кормительку твою,

І в прах поверг високі ті палати,
Де крилася твоя безщасна мати.

* * *

Довідався, що скоїв шах-чаклун,
І вéлико розгнівався Ферідун.

Віддався душею він печалі й злобі,
Глибока зморшка залягла на лобі,

І так відрік: «Без іспиту лев'я
Не стане левом, матінко моя.

Я виступлю на злого чародія
Лише з мечем. На меч моя надія!

Зроблю я все, на що подвигне бог,
Повергну в прах і трон його, й чертог!»

Сказала мати: «Стій, не поспішайся!
На цілий всесвіт сам не наражайся!

Державами орудує Зогак,
І військо жде, щоб тільки дав він знак.

На клич його із кожної держави
Сто тисяч воїнів поповнять лави.

Є звичаї для миру й для війни.
Свої юнацькі пориви спини.

Хто прагне тільки юності напою
І тішиться лише самим собою,

Той буйної не зносить голови.
В добрі, у щасті, сину мій, живи!

Прийми до серця материну мову,
А інше все май за пуста полову!»

ОПОВІДАННЯ ПРО ЗОГАКА ТА КОВАЛЯ КАВЕ

Так сталося, що в пам'яті Зогака
Засів той парубок незгірше гака.

І головою владар похилився,
І страх у серці в нього оселився.

От, на престолі золотому сівши
І свій сапфіровий вінець надівши,

Він кликнути вельмож з усіх країв
На надзвичайну раду повелів.

Прийшли мобеди, стовпились довкола,
І він прорік: «О ви, розумні чола!

Таємний ворог важить на мій трон
(Розумний знає, із яких сторін).

Хоч юний він, за ним я пильно стежу,
Щоб іскорка не виросла в пожежу.

Мені потрібне військо немале,
І щоб було в нім поруч добре й зле,

Щоб у звичайнім, у людським посполі
І пері, й дивів малося доволі.

Ви мусите мені допомогти
Позбутися страшної тяготи.

Ви напишіть мені, що я ніколи
Не засівав недобрим зерном доли,

Що слова я ні разу не зламав
І не порушував народних прав».

Злякавшись, взялися мудрі радці
До нелюдом загаданої праці —

І зготували грамоту йому,
І світло правди ввергли в чорну тьму.

* * *

Тут у порозі раптом знявся галас:
Якась людина суду домагалась.

У тронний зал людину ту ведуть,
Серед мобедів місце їй дають.

Запитує Зоґак у неї строго:
«Якщо ти скаржник, то скажи — на кого?»

Той руки зняв: «О шаху! Маю жаль
На тебе! Звуся я — Каве, коваль,

Я суду правого прийшов шукати!
Ти завдаєш мені страшнії втрати!

Якби ти, шаху, справедливий був,
Всесвітню славу б ти собі здобув.

О, як жорстоко ти мене тираниш!
Яким ти вістряє серце в мене раниш!

Який же з тебе оборонець прав?
Ти ж сам, не хто, дітей моїх забрав!

Я вісімнадцять-хлопців мав, а нині
Одним один живе в моїй хатині.

Хоч одного покинь мені, молю,
Не прирікай до туги та жалю!

Що я зробив тобі? Скажи, як знаєш!
Коли нічого, то за що караш?

Глянь, як живу я, долю кленучи!
На голову собі не волочи

Людських проклять! Мене біда схилила,
Підрізала моїм надіям крила.

Я старіюсь, а де мої сини?
Що так із світом в'яже, як вони?

І гнітові межа повинна бути,
І утискам — якась причина бути!

Яка ж причина, що весь вік мене
Твоя неправда, як билину, гне?

Коваль, нікому шкоди не чиню я.
Чому ж од тебе стільки зла терплю я?

Ти наш волóдар, хоч із виду — змій.
Тож розсуди по праву позов мій!

Ти сім народів підгорнув під себе,
А нас примусив жалкувать на тебе!

Дай відповідь на скаргу коваля,
І щоб її почула вся земля!

І, може, людям зрозуміло стане,
Чому дітей моїх ти взяв, тиране,

Чому ти мізками моїх синів
Огидних зміїв годувать звелів!»

Із дивуванням слухав шах-убивця
Роз'ятрені слова молотобійця.

Він парубка віддать йому велить,
І коваля якмога загодить.

І, втишивши його страшну розпуку,
До грамоти велить прикласти руку.

Побачивши писання те криве,
Розгнівався і вигукнув Каве

До радників: «Дияволові слуги!
Не боїтесь ви божої потуги!

Схилювшись до бісових принад,
Шукаєте самі дорогу в ад!

Брехливої не підпишу заяви!
Не підпру плечем пустої слави!»

І, тремтячи від гніву, з місця встав,
І лист роздер, і кинув, і стоптав.

І, кваплячи синка перед собою,
Подався геть із шахського покою.

* * *

Виспівуючи шахові хвалу,
Сказала знать: «О шаху, немало

Ти силу маєш, ти на полі бою
Небесні сили чуєш за собою.

Чому ж коваль оцей дурний, Каве,
Писання наше кобенить і рве?

Навіщо попустив тому собаці,
Як рівному, базікати в палаці?

Цей бунтівник не любить нас давно
І з Ферідуном, мабуть, заодно.

Ми чуємо напасть, та ще й велику.
Що діяти? Ми збиті з пантелику!»

Відказує владика мудрецам:
«Тут чудо сталося: не втямлю й сам,

Чом ця пригода так мене вразила,
Яка в словах Каве незнана сила,

Що скелею залізною звелась
І з ковалем так порізила нас.

Так високо він зняв у гніві руки,
Що в мене серце затремтіло з муки.

До чого це — не знаю. Хто збагне,
Що нам готує коло осяйне?»

* * *

Біжить із двору на базар Каве,
До нього люд з усіх боків пливе.

Він голосно до ради закликає,
Дошукуватись правди закликає.

Він фартуха ремінного схопив,
Що напинав, коли в ковадло бив,

І високо підняв його на списа,
І весь народ навколо нього збився.

Він прапором той фартух розіпнув.
«Хто в бога вірує, сюди! — гукнув.—

Хто з Ферідуном чується, не гайтесь!
З Зогакових заковів виривайтесь!

Спішіть у степ, де витязь молодий!
Гуртуйтеся під знак його святий!

Спішіть, бо шах — не шах, диявол сам!
Він Агріман, він ворог небесам!»

З тим прапором росла нова потуга,
Він одрізняв їм ворога від друга.

Пішов Каве молодика шукать.
Чимала слідом вирушає рать.

* * *

Де ж Ферідун? Узнали незабаром —
І потекли до нього степом-яром.

Побачивши його віддалеки,
Зняли вітальний гомін вояки.

А Ферідун той фартух шкуратяний
В стяг обернув, у прапор нездоланний.

Парчею Руму весь облямував,
І на поля його, на златоглав

Ясних алмазів щедро насаджав він,
Бо добру в нім прикмету завважав він.

Барвисто вбрав його і вшир, і вдовж
І назву дав: «Кавеяні дорофш».

Потому кожен, хто врочисто сходив
На трон Ірану, знов, усім на подив,

Клейнодами ще кращими велів
Оздоблювати фартух ковалів.

Алмазами найкращими й парчею
Горів той стяг, як сонце, над землею,

Як світлий день у темряві нічній,
Грів серце людства сяєвом надій.

* * *

Плив час. Мінились небеса нестали.
Ніхто з людей не знав, що буде далі.

* * *

Побачивши, що в світі настає,
Що весь народ на шаха повстає,

Пішов юнак до матері старої
В короні шаха, в лицарській озброї.

«Час починати битву,— він сказав.—
Щодня читай молитву,— він сказав.—

Один у світі владар — бог на небі.
Він допоможе нам і в цій потребі».

Течуть річки у матері з очей,
От-от їй серце вирветься з грудей.

«О господи, в тобі надія наша,—
Промовила,— окрий мого синаша,

Жени із серця молодого страх,
А ворога його повергни в прах».

* * *

Став готуватись витязь до походу,
Ховаючи свій замір від народу.

* * *

Були два брати старші в Ферідуні,
До списа й лука привчені від юна.

Два воїни хоробрі, на ім'я
Цей — Кеянуш, а другий — Пурмоя.

І Ферідун відкрився їм: «Братове!
Ми йдемо на битву, все в похід готове.

Я певен — небо не забуде нас,
І шапка шахова ще буде в нас.

Скажіть майстрам, щоб горна роздимали
І булаву важку мені кували!»

* * *

Так старшим наказав найменший брат,
І поспішили два в ковальський ряд.

І збіглися до них в жаданні слави
Найручіші майстри тієї справи.

І юний витязь, вийшовши у двір,
Ім на піску накреслив добрий взір,

Намалювавши палицю для бою,
Коров'ячою чудо-головою

Оздоблену. До пізньої пори
Над горнами трудилися майстри.

І, закінчивши, віддають герою
Із криці куту сонцесяйну зброю.

Він радісно бере її — й велить
Халатами умільців наділити

І обнести їх щедро сріблом-злотом,
І обіцяє більше дати згодом...

...Так Ферідун привів свої полки
До берега Ерванду, до ріки,

Що по-арабськи назву Діджла має
(Так звуть її, хто пехлеві не знає).

Ще день минув — і він із-під руки
Уздрів Багдад на березі ріки,

І зупинився, жадний битви й слави,
І вість послав до стражів переправи,

І стражникам-арабам повелів
Прислати якнайбільше кораблів

І воїнів його із цього боку
Перевезти через ріку широку,

Щоб не zostався жоден на піску
Намірений в дорогу неблизьку.

Не виконав араб його прохання.
Не відповів на принцове послання,

Лиш передав, що цар тієї землі
Таємний лист прислав: «На кораблі

Таких пускати, хто писання наше
З печаткою та підписом покаже».

Розгнівався, почувши вість таку,
І поглядом юнак через ріку

Перелетів, чимдуж підперезався,
Сів на коня, що й лева б не злякався,

І, прагнучи до праведної мсти,
Наважився потік переплисти.

І все хоробре товариство з ходу
Своїх баских напружувало в воду,

І вся кіннота разом попливла,
Занурившись у хвилі до сідла.

Ім голови гули в стрімкому гоні,
Так поспішали нестерплячі коні,

Панахаючи пінну бистрину,
Як раннє сонце темряву нічну.

До берега приставши, подалася
Та сила вся до Бейт-ул-мукаддаса

(Хто нашу мову пехлевійську знав,
Те місто Ганг-деж-гухтом називав,

А так Святим його араби звали).
Зогакові палаци там стояли.

Впритул до міста військо підійшло,
Гадаючи про золото й срібло.

Спинився вождь в одній од міста милі —
І бачить башту, що на небосхилі

Аж під Кейван далекий піднялась,
Немовби зорі вкрасти завзялась.

Пишається, як Муштарі, звисока
Предивною принадою для ока.

Знав Ферідун, що там живе дракон,
Що жде його там слава, велич, трон,

І вимовив до друзів-вояків:
«Боюся я, що той, хто в небо звів

Такий високий шпиль в земному долі,—
Улюбленець, коханець Неба й Долі.

Я думаю, вичікувать не варт,
Хай вирішить усе одвага й гарт!»

І, палиці торкнувшись рукою,
Пустив коня — і всіх повів до бою.

Як полум'я, він виріс біля брами,
Із шахськими зіткнувсь воротарями,

Зняв палицю рогату із сідла,
І вдарив так, аж в ґрунт вона ввійшла,

І заїжджає в замок височенний
Цей богатир, цей молодик зелений,

І витлумляє варту чималу,
Всевишньому возносячи хвалу.

ЗУСТРІЧ ФЕРІДУНА З ДЖЕМШІДОВИМИ СЕСТРАМИ

Ту башту дивну, що таїла чари,
Збудовану Зогаком аж під хмари,

Побачивши, що не господь, а біс
У ній панує, він до ґрунту зніс.

І кожного, хто важився до бою,
Він бив навідліг чудо-булавою,

І знахарів, що в вежі тій настиг
(Пекельників, підступників лихих),

Безжалісно усіх поверг додолу
І так, нарешті, доступив престолу,

Здобув корону владарів землі!
Чого жадав — те в нього на чолі.

* * *

Чому ж Зогак його руки минув?
Шукали скрізь — даремно! Йї слід загув.

І от виводять із його покою
Чорнявок двох, що сліплять зір красою.

Їх Ферідун найперше в купіль шле,
Змиває з душ у них все темне й зле

І каже їм про судію благого,
Що тільки чисті знайдуть шлях до нього,

Що ідольщина виростила їх
І засотала, як п'яниця, у гріх.

І дві троянди, дві рожеволиці,
Відмовили Джемшідові сестриці,

В очах-нарцисах топлячи жалі:
«Будь вічно юний на старій землі!

Яка зоря веде тебе по світу?
З якого древа ти, з якого цвіту?

І чим наснажилась твоя рука,
Що не злякалась кігтів хижака?

Немає мук, якими б не терзав нас
Той зм'єпличий, що до себе взяв нас.

Нам стала пеклом рідна сторона
З нелюбих ласк бридкого чаклуна.

Не думали ми витязя діждати,
Що зважився б ввійти у ці палати

І вистояв у битвах до кінця,
Хоч би й заради трону та вінця».

І Ферідун прекрасній відмовляє:
«Тривкої влади на землі немає.

Я син Абтіна, що його поверг
Зогак, узявши над Іраном верх.

Я переріжу посіпаці шию
І світ од злочинів його обмию.

А щоб це сталося насправді так,
Скажіть мені, не крийтеся: де Зогак?»

Бажаючи загибелі убивця,
Не потаїлись гарні від сміливця.

«Він в Індостані мешкає тепер,
Подавсь туди для чарів та химер,

Січе людей, розпалює пожари,
Жахаючись призначеної кари,

Бо провістив йому старий вішун,
Що визволить, очистить Ферідун

Од кривди світ — і шахом шахів стане,
А він у прах паде — і більш не встане.

І віщування немінучих кар
Від того дня його пече, як жар.

Він сотнями тварин, людей вбиває —
І поринає в кров їх, обмиває

Із себе те, що провістив мудрець,
Щоб немінучий відтягти кінець.

Стомився він, бо день і ніч лихії
Звиваються із пліч у нього змії,

Він носить їх, як непосильний в'юк,
І не знаходить од жорстоких мук

Ніяких ліків у краю чужому —
І ми ждемо його щодня додому».

Так, слухаючи вродницю, проник
У сховане одважний войовник.

ПРО ФЕРІДУНА ТА ЗОГАКОВОГО УПРАВИТЕЛЯ

Коли Зогак пускався мандрувати,
Він доручав престол, скарби, палати

Найближчому з порадників своїх,
Що царський дім, як вірний пес, стеріг,

А звавсь Кондров, бо добрий був тімаха
І вже давно служив у злого шаха.

Прибіг до двору, дивиться — о жах!
Сидить на троні інший, юний шах,

Статурніший від кипариса в полі,
Лицем — як місяць у небеснім колі,

А з правої та лівої руки —
Прекрасні сестри в нього, як зірки,

І в місті повно збройного народу,
І збройна варта стала біля входу.

Побачивши те все, не став Кондров
Розпитувать, а гречно підійшов

До витязя з облесливим привітом:
«О шаху мій, пануй над цілим світом!

Дарована небесна благодать
Тому, хто годен шахіншахом стать.

Хай вся земля тепер твоєю стане,
А голова твоя — до хмар достане!»

Наблизитись юнак йому звелів,
Що сталося, докладно розповів.

І ще звернувся з мовою такою:
«Іди, скликай до нашого покою

Співців, музик, неси їства й вина,
І учту приготуй, і хай вона

Збере все панство в ці високі стіни,
Всі щирі душі з цілої країни —

Хай живляться і слухають пісень,
Святкуючи мій переможний день».

Все той зробив, не помиливсь ні в чому,
Слугуючи державцеві новому.

Приніс вина, гукнув музик, співців,
Шанованих гостей йому привів.

Так, тішачись напоями й піснями,
Всю ніч юнак бенкетував з гостями.

* * *

Ще сонечко не глянуло з-за гір,
А вже Кондров покинув шахів двір,
Сів на коня, що з прив'язі зривався,
І до Зогака крадькома подався.

Приїхавши, відразу розповів
Про витязя, що трон його посів.

І ще додав: «О шаху, це ознака,
Що закотилася зоря Зогака.

Це воїнство з героєм на чолі
Прийшло в Іран із іншої землі.

У того князя є два старших брати.
А він хоч менший, та по всьому знати,

Що світлий місяць той з природи шах
І що вся влада у його руках.

Є в нього грізна булава до бою,
Що блискає, як сонце, над юрбою.

З тими двома він верхи на коні
В твої палати в'їхав осяйні,

На трон твій сів, пив із твоєї чари
І геть стоптав твої найдужчі чари.

Твоїх людей, що товпились навкруг,
І дивів теж, твоїх найкращих слуг,

Безтрепетною вистинав рукою
І мозок їхній помішав з мазкою».

На те Зогак: «Це, може, тільки гість?
Це, може, радісна для мене вість?»

«Але ж,— Зогакові на те Кондров,—
Він силою в палац твій увійшов,

І стер ім'я твоє з меча й корони,
І всім тепер дає свої закони,

І нехтує ту віру, у якій
Ми живемо. Ти ждав його? Радій!»

«Даремно скиглиш,— відказав Зогак.—
Сміленький гість — то, може, добрий знак».

«Я вислухав тебе,— сказав вельможа,—
Тож вислухай і ти мене. Чи гожа

То річ, щоб гість, якого ти не ждав,
Не тільки в двір до тебе завітав,

Але й на ложе царське зазіхає
І двох сестриць до себе пригортає,

Що з правої та лівої руки
Тепер блищать у нього, як зірки?

А прийде ніч, і стане всюди глухо,
Він, як подушку мускусну, під вухо

Складає коси тих зірок-сестер,
Що так за ними ти гориш тепер».

Шах розлютився гірш од носорога
І смерті зажадав, і якомога

Став ганити, і гудити його,
І шпетити, й паскудити його.

І вигукнув: «Тепер і на хвилину
На тебе я добра свого не кину!»

«Боюся я,— на те йому Кондров,—
Що Доля вже зреклась тебе, і знов

Ти з Індії не вернешся додому
І віри не даватимеш нікому.

Та й нащо б ти доглядача тримав,
Утративши навек усе, що мав?

Як волосок висмикують із тіста,
Так висмикнуть тебе з палацу й міста.

Рятуйся ж бо, випручуйся, не жди!
Такої ще не знали ми біди!»

ФЕРІДУН ЗАКОВУЄ ЗОГАКА В КАЙДАНИ

Зогакові од слів тих закипіла
У жилах кров, і взявся він до діла.

Він челяді сідлати повелів
Застояних арабських скакунів,

І поспіхом у поле військо вивів,
І всіх вояк своїх, людей і дивів

Гнав цілиною, далі від доріг,
І скоро місто й замок свій обліг.

Але не спало військо Ферідуну,
До бою стало військо Ферідуну,

І, позсідавши з коней бойових,
Зітнулося на вуличках тісних.

Всі жителі, укупі з вояками,
Повидиравшись на покрівлі й брами,

Ненависних разили посіпак,
Так їм обрид неправедний Зогак.

З усіх дахів каміння, цегла, стріли
На вулиці, як з тучі град, летіли.

Все падало, крутилося, гуло,
Ніде людині сховку не було.

Вся молодь міста, небувала в ділі,
Старі діди, в походах посивілі,

За Ферідуном рвалися вперед,
Звільнившись з Зогакових тенет.

Ревли горлянки, тупали копита,
Аж репалась од них дорога бита,

І тріскалось каміння від списів,
І хмарою над містом пил висів.

* * *

Із капища вогню розлігся глас:
«Хай дикий звір на троні́ буде в нас,

Ми б і йому коритися готові,
Ми й з хижакom миритися готові,

Щоб тільки знову не вернувсь на трон
Ненависний Зогак, страшний дракон!»

Із воїнами разом городяни
Обороняли вулиці й майдани.

Клубочився вгорі гарячий прах,
І тьмарилося сонце в небесах,

А що ж Зогак? Од ревнощів сп'янівши,
Тихесенько з коня в провулку зсівши,

Насунувши на вид важкий шолом,
Скрадається з арканом до хором,

(Локіт із шістдесят в тому аркані),
На дах дереться — і з крутої грані

Вниз дивиться, де поруч юнака —
Хто? — Шахріназа тулиться струнка,

Клене Зогака, мовить ніжні речі,
З лицем — як день і з косами — як вечір.

Побачив змій, що тут рука Творця,
Що не уникне він свого кінця,

І, злобою ревнивою спанувши,
Про честь, престол і смерть близьку забувши,

Метнув аркан — і блискавкою вниз
Він по канату зсунувся, ізслиз

У свій покій. Став, не зронивши слова,
І заблищала сталь в руці, готова

Жалом жорстоким, світлим, як блакить,
Кров двох сестер безжалісно пролить.

Та тільки-но поткнувся у палату,
Як Ферідун схопив свою рогату

І вдарив так, аж грім пішов кругом,
І розлетівся на шматки шолом.

Тоді з'явився вісник із небес
І мовив: «Стій! Ще вік його не ввесь!

Ти взяв його. Тепер в'яжи, як звіра,
І теть провадь, аж досягнеш міжгір'я,

І там до скель його прикуй як слід,
Щоб не знайшов його ні друг, ні рід».

Наказ почувши, не загаявсь витязь:
Із шкури лева сплів добрячий ретязь

Для пояса, для рук його й для ніг,
Що й дикий слон його б зірвать не зміг.

На злотний трон його він сів у славі,
Його закони й звичаї неправі

Всі скасував — і дав гінцям наказ
Народові оповістити: «Час

Вертатися до злагоди й спокою,
Шукати слави не на полі бою.

Нехай не важиться сільський рільник
Рівнятися із воїном: навик

Цей битися, той плугом ґрунт мережить —
І не однакова їм честь належить,

Бо як зрівняються і той, і цей,
Не стане злагоди серед людей.

В неволі той, що світ страшив недавно,
Що стільки чорних діл вершив недавно!

Радійте, люди! Відійшла біда!
Вертайтеся до мирного труда!»

Почувши річ таку, весела й рада,
Прославила царя міська громада.

Усі вельможі, в кого без числа
Було в скарбницях золота й срібла,

Йому розкішну учту влаштували,
Себе підданцями його назвали.

І весело їх Ферідун вітав,
І кожному належне місце дав,

І приласкав, на добру путь направив,
Їх похвалив, а господа прославив.

«Цей троць,— сказав,— по праву я посів —
Провісником щасливіших часів.

Сам бог мене з Ельбурз-гори крутої
Привів до вас, покликавши до зброї,

І силу дав мені — на вічний час
Від людожера визволити вас.

Щоб за цей дар подякувати богу,
Я обираю праведну дорогу.

Мене тепер як шаха всюди ждуть,
Я вирішив пуститися у путь,

Хоч я в палатах пишних не нажився
І з вами в місті радо б залишився...»

Всі цілували землю перед ним.
Струснув хороми барабанний грім.

Із гомоном тужливим звідусюди
На проводи його зібрались люди.

І вивели Зогака із воріт,
Канатами зав'язливіши як слід.

Із города, скарбів його не взявши,
Нечистого з прокляттям ув'язавши

Верблюдові міцному в тороки,
В Шірхан попрямували вояки,

Ні разу не спинившись у поході.
О, як наш світ постарівся відтоді!

О, скільки літ промчало на землі!
І скільки їх ще криється в імлі!

Так Ферідун, що подвигами вславивсь,
В Шірхан з драконом зв'язаним доправивсь,

З верблюда зняв і в гори поволік,
І вже до смерті був його прирік,

Коли до нього знову вісник з неба
З'явився й так шепнув йому: «Не треба

Хапатися, на все своя пора.
Скачи туди, де Демавенд-гора,

Туди вези, узявши тільки чати
Нечистого в дорозі пильнувати».

І шах жене ще дужче скакуна,
І до гори, що встала, як стіна,

Зогака в'яже. З того дня на світі
Порвалися його підступні сіті,

І річка Часу слід його знесла,
І цілий світ очистився од зла.

* * *

Там він zostавсь, до бескида прикутий,
І друзями, і кривними забутий.

Угледівши ущелину без дна,
У неї вверг звитяжець чаклуна

І там прибив залізними гвіздками
(Але не в мозок бив, а між кістками),

До урвища за руки пригвоздив,
Щоб довше мучився той лютий див.

Так він і вісів довгі-довгі роки,
Із ран криваві точачи потоки.

* * *

Не даймося, о люди, в сіті зла!
Лаштуймося на добрії діла!

І добре й зле на цій землі дочасне —
І тільки пам'ять добрих діл не гасне.

Маєтності, клейноди та скарби
Не вибавляють з горя та журби.

Тебе увічнить тільки сила слова.
Не гань його, у нім твоя обнова!

Не з-поза хмар спустився Ферідун,
Не з мускусу згустився Ферідун —

Його за добрість людство прославляє:
Той Ферідун, хто добре серце має.

Він по велінню божому прийшов
І світ звільнив від бісових оков.

Насамперед Зогака навісного
Він покарав, світ визволив від нього.

По-друге — що? За батька він помстивсь
І праведним правителем зробивсь.

І третє вирішив хороше діло:
Все витлумив, що зло в собі таїло...

* * *

Шах у далеку вирушає путь,
Він хоче явне й тайнє досягнути,
Він об'їжджає всю свою державу
І скрізь, де судді судять не по праву
Чи де земля неплідна досі є,
Належний лад, як мудрий муж, дає.

* * *

Він рідний край на сад перетворив,
Де ріс бур'ян, троянди насадив,
До Темміше з Амула перенісся
І там побудував біля узлісся
Те селище прославлене, нове,
Що нині Кусом цілий світ зове.

З М І С Т

ЗАХІД І СХІД П Е Р Е К Л А Д И

Джо Уоллес	
Руку, а не зброю	3
До моїх варгових	3
Ісус, прибитий до хреста	4
Не плачте над Дорріс	4
Паніка	4
Навіки	5
Загиблі юнаки говорять	5
Вавилон	5
Уолт Уїтмен	
О капітане!	7
Ефіопія вітає прапор	8
Геть розмови про війну!	8
Бігун	9
Е. Карпентер	
До Англії	10
Джордж Гордон Байрон	
Шільйон	12
Джон Мільтон	
До Кромвеля	13
Шекспір	13
Шеллі	
Озімандія	15
Звернення до англійців	15
До місяця	17
Світові мандрівники	17
Рядки	17
«Прекрасної музики прагне душа...»	19
Генрі Уодсворт Лонгфелло	
Стріла і пісня	20
Раб на Сумнім Болоті	20
Цар Трісанку	21
День відійшов	22

Псалом життю	24
Гарун аль-Рашід	25
Вальтер фон дер Фогельвейд	26
Майстер	28
Маяк	29
Незроблене	31
До летючої хмари	31
Пересторога	33
Карл Великий	33
Джон Кітс	
Сонет про мир	36
Роковини реставрації Карла II	36
Присвята. <i>Лі Гантові</i>	37
На звільнення з тюрми Лі Ганта	37
До Надії	38
Поет	40
Сонет, написаний з відразою до грубого марновірства	40
До Нілу	41
До Гомера	41
До дівчини	42
Дівчині, що надіслала мені лавровий вінок	43
До Псіхеї. (<i>Уривок</i>)	43
Два сонети про славу	44
Вперше прочитавши Гомера в перекладі Чепмена	45
До Костюшка	46
Про коника та цвіркуна	46
Гімн Панові. (З «Ендіміона»)	47
Про печаль	50
Ізабелла. (<i>Уривок</i>)	51
До сну	52
Сонет, написаний у котеджі, де народився Роберт Бернс	53
Сонет, написаний наприкінці «Квітки та Листочка»	53
Сонет про самотність	54
До Байрона	55
Робін Гуд. (<i>Другові</i>)	55
До грецької урни	57
Рядки до Фанні	59
Девоншірська дівчина	61
Мег Мерріліз	62
До осені	63
Модерне кохання	64
Поет. (<i>Фрагмент</i>)	65
До kota пані Рейнолдс	66

Зимової ночі	66
Пісня про себе. (З листа до Фанні Кітс)	67
Падіння Гіперіона. (Уривок)	71
Вечір св. Агнеси	74
Уява	89
До мого брата Джорджа	92
Роберт Бернс	
Лист до Хью Паркера	97
Дерево Свободи	98
Логанові луки	101
Садівник із заступом	102
Епітафія другові, що був другом і мого батька	103
Дункан Девідсон	103
Лист до д-ра Блеклока	104
На невичливий прийом в Інверері	106
Про моє призначення в акциз	107
На захист акцизників	107
В Тарболтоні	107
До зубного болю	109
Я царствую в серці у Джінні	111
Мег із млина	111
Про Лиса, що втік від Гленріддела, розірвавши свій ланцюг. (Уривок)	112
Лист до молодого друга	114
Взаємність	117
До Тіббі	117
До Нечистого	119
Новорічне привітання старого фермера до його старої кобили Меггі	123
До ліжка	127
Лист до Лепрейка	128
Відповідь на лист	132
Напис на банкноті	134
До ромашки, підрізаної плугом у квітні 1786 р.	135
До миші, вивернутої плугом з нори в листопаді 1785 р.	137
Джону Тейлору	138
Тем Глен	139
До дитини, яка народилася сиротою...	140
До воші, поміченої в церкві на капелюшку однієї леді	141
Елегія на смерть гнідої кобили Пег	143
Зимова ніч	144
Якби була ти в бурю	147
Монтгомері Пеггі	148
Був батько в мене фермер	148

Твоє здоров'я, серденько	151
Лорд Грегорі	152
В той день	153
Моллі	154
Безумство	155
Рядки, надіслані джентльменові, якого автор образив	155
Малому я радий	155
Еппі Макнаб	157
Напис під портретом Фергюсона	157
Напис для надгробка поета Фергюсона	158
Рядки, написані на вікні заїзду...	158
Смерть і передсмертні слова сердешної овечки	
Меллі...	159
Елегія на смерть сердешної Меллі	161
Добродієві, що надіслав газету...	163
Закон природи	164
До водяного птаства, сполоханого під час прогу-	
лянки...	166
Замок Гордон	167
Експромт на дезертирство генерала Дюмур'є...	168
До капітана Ріддела, повертаючи газету	169
О, де Парнас, де та криниця...	170
Дещо про вивіски	171
Епіграми, експромти, епітафії	172
Веселі жебраки. (<i>Кантата</i>)	178
Фрідріх Гельдерлін	
Смерть за вітчизну	191
Йоганн Вольфганг Гете	
Іспит	193
Ентузіазм	193
Товариство	194
З німецької народної поезії	
Щоб скоріше мир настав	195
Євонька	195
Візник	196
Солдатська пісенька	196
Важкий вибір	197
Похвала хліборобові	197
Жук та Муха	199
Дю Белле	
Сонети	201
Розмова віяльника з вітрами	209

П'єр Жан Беранже	
Смерть і поліція	211
Моїм друзям, що стали міністрами	212
Кардинал і співець	214
Рабіндранат Тагор	
Чужа одежа	216
Порівняння	216
Чудесний камінь	217
Хінг, Тінг, Чхот	221
Абулфатгі Бусті	
«Те, що скажу тобі, не пропускай повз вуха!»	227
Ібн Сіна (Авіценна)	
Рубаї	228
Короткі вірші	230
Абдурахман Джамі	
«Зубами сталь дзвінку перекусити...»	232
«Про долю неука сам неук знає краще...»	232
«Від злодіїв,— казав поет,— ні захисту, ні схову...»	232
Похвала віршам	233
Сааді	
Хазяїн і вівця	235
Про добрі діла	235
Лист до правителя Шіраза	236
«Всі люди — тіла одного частини...»	236
Безбатченко	237
Шіблі і мурашка	237
«Без сну ворочавшись, яюсь одної нічки...»	238
Три коханки	239
Багато їздив я	240
Қараван	240
Омар Хайям	
Рубаї	241
Гафіз	
Про собаку	281
«Про зло й добро своє сам дізнавайсь!»	281
Рубаї	282
«Я по троянду в сад спустився на світанні»	283
«Не стало вірності і дружби на землі...»	283
«Наставники, що їхня мова...»	284
«Викрала серце, а личко від мене сховала»	286
«Плутяга суфій сить поставив...»	286

«Не дав нам друга вік, що вади б не таїв...»	288
«Сьогодні в тім я бачу...»	289
«Не ради гонору і сану...»	290
«Як не втішає нас вино...»	291
«Чарує не кожна красуня...»	292
«Я знемагаю, зігнутий нуждою...»	293
«Ще вернеться Йосиф пропавший...»	293
«Не всі монети справжні, що суфії дають»	295
«З мечеті вчора до корчми...»	295
«Коли вродливиця шіразька...»	296
«Знов сяйво юності прийшло...»	298
«В прихилище п'яниць і магів...»	299
«Приходь! У башти наших діл...»	300
«Скінчився піст, у всі серця...»	302
«Безгрішний старче, не картай...»	303
«О люба, хто тебе намовив...»	304
«Хай бог тобі буде від лиха покров і завіса!»	305
«О боже, які в мене виростили крила...»	306
«Святеннику, іди собі...»	307
«Ми розгулялись, до країв...»	308
«У грудях аж тісно від туги...»	309
«Краще я свою хламиду...»	310
«Я бачу лан зелений неба...»	311
«Що за пуста розвага...»	312
«На грудях троянда, бокал у руці...»	314
«Це я в шинку для себе...»	315
«Ми в цій оселі сповна дізнали щастя міру»	317
«Хоч я постарівся, зігнувся й знемощів...»	317
«Це що під місяцем за дивний веремій?»	318
«Не рань мені серця грайливими стрілами вій...»	319
«Ти — вранішня зірка, я — свічка...»	320
«Зоря зійшла, як місяць, і лиця освітила...»	321
«Не видно ні в кому любові...»	322
«Ей, чашнику, мерщій у кубки...»	323
Рудакі	
«Знову вітер од Мульяну повертає...»	325
«Настало свято осені, султане...»	325
«Своєму тілові на втіху чи варто душу турбувати?»	326
«Хоч єсть і в тебе гострий меч, але вбивать не смій!»	326
«Як стане підлий частувать...»	327
«Ліля в першій теплі...»	328
«Троянда, мирт листатий, що мускус розливає...»	328
«О, як розквітнула земля з твоєї вроди цвіту!»	329
«Прийшовши гостем у цей світ непевний...»	329

«Як довго не живи, а честь одна...»	330
«Коли повіє з Бухари, із дорогого краю...»	331
«О дівчино! Розлуки буревій...»	331
«Жартуй із милою, часу не гай...»	332
«Ти Бухару Багдадом сьогодні називай!»	332
«Я чув, о моя красуне...»	333
«Все йде гаразд, немає перебою...»	333
«Є два слова, що усі їх знають...»	334
«Як друг обмовиться, ти пропусти повз вуха»	334
«Квітонько весняна...»	334
«Хоч би на хвильку доторкнутись...»	335
«Налий вина, в якому б ясність...»	336
«Розкішне поле нам здається звіром...»	337
«Усі великі вік свій віджили...»	337
«Хоч ясно навкруги, і дні погожі...»	338
На смерть Абульхасана Мурадї	338
«Жалобнику, шанований всіма!»	339
Скарга на старість	340
Короткі вірші	343
Рубаї	347
Бейти	352
Абулькасим Фірдоусї	
Уривки з поеми «Шах-наме»	355

Василий Александрович Мысык
ПРОИЗВЕДЕНИЯ В ДВУХ ТОМАХ

Том второй

Переводы

Киев, издательство
художественной литературы
«Дніпро», 1983

(На украинском языке)

Редактор *Л. С. Малахова*
Художник *Є. Ф. Сендзюк*
Художній редактор *В. С. Мітченко*
Технічний редактор *Б. С. Грінберг*
Коректор *Л. Г. Лященко*

Информ. бланк № 2066

Здано на складання 15.02.83.

Підписано до друку 12.05.83.

Формат 70×108^{1/32}. Папір тифдручний.

Гарнітура літературна. Друк високий.

Ум. друк. арк. 18,2. Ум. фарб. відб. 18,375.

Обл.-вид. арк. 15,46. Тираж 6000.

Зам. 3—58. Ціна 2 крб. 10 к.

Видавництво художньої літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика «Жовтень».
252053, Київ, вул. Артема, 25.

Мисик В. О.

М65 Твори в 2-х т. Т. 2: Захід і Схід: Переклади.—
К.: Дніпро, 1983.— 415 с.

У другому томі представлені переклади творів видатних митців Заходу і Сходу. З-під поетового пера заговорили українською мовою Роберт Бернс і Джон Кітс, Лонгфелло, Байрон і Шеллі, Рудакі, Омар Хайям, Гафіз та Фірдоусі. Високохудожня і плідотворна робота В. Мисика в галузі перекладу в 1977 році була відзначена премією імені Максима Рильського.

М 4702590200—131
М205(04)—83

131.83.

У2

1907

THE UNIVERSITY OF CHICAGO